

מכון מניטו

העמותה להנצחת מורשתו של הרב
יהודא לאון אשכנזי "מניטו" ז"ל

<http://Manitou.org.il>

שיעוריו של ר' יהודא לאון אשכנזי "מניטו" זצ"ל על "נר מצווה" למהר"ל מפראג

לטקסט אין שום זכויות יוצרים וניתן לעשות בו כל שימוש שהוא באופן פרטי.
במקרה של שימוש ציבורי או מוסדי, או בהעברת הקובץ הלאה לחברים וכו', מכון מניטו
מבקש מהציבור לא לשנות או לעבד את המלל ולהשאיר את הטקסט כמות שהוא על מנת
לשמר את המילים המדויקות של הרב.
אין לעשות בטקסט שימוש מסחרי. במקרה של רצון לעשות שימוש מסחרי נא לשלוח מייל:
itaykolin@gmail.com

שוכתב ע"י איתי קולין
itaykolin@gmail.com
0585421421

תוכן

4

10

11

12

13

14

17

19

20

22

24

25

27

31

31

32

34

35

35

36

40

41

50

51

52

55

55

61

63

65

65

שיעור 1

האומות הנוצריות

סוד הגיור

הבירור בגזע אברהם

האח הקרוב והמסוכן

מדוע אומות העולם נכשלו בתפקידן המשיחי?

מלכות ישמעאל

חטא העגל

מי ברא אלה

הערב רב

האתאיסט

החסידיים והמתנגדים

"לעקום את המקראות"

קובץ 2

ארבעת המלכויות

מלכות יוון

מדוע המקורות לא מזכירים את סיפור חנוכה?

האמנסיפציה היוונית

הכוח המיוחד של כל מלכות ומלכות

הגשמת הנבואה של נח

מדוע יוון החליטה לחסל את הייחודיות של ישראל?

האם הקב"ה שוכח את החטאים של ישראל?

הברית הנצחית עם ישראל

מה קדם – "ואתם תהיו לי לעם" או "ואני אהיה לכם לאלוקים"?

המומחיות של יוון ויצירת שפה בינלאומית חדשה

קובץ 3

ארבעת המלכויות ומלכות המשיח

חשיבות ההפרדה בין המוץ לתבן של תרבות יוון

הפיתוי לתרגום היווני

הבחירה השגויה בין תרבות פרס לתרבות יוון

הסיכוי, הסיכון, והכישלון של חכמי ישראל

הרב יהודא לאון אשכנזי "מניטו" שכתובשיעורים על "נר מצווה" למהר"ל מפראג

67	הכישלון של חכמי ישראל בעקבות סגנון הלימוד היווני
68	הסתרת קדושת התורה ע"י חכמי ישראל והשכלותיה
71	שכחה סלקטיבית
74	חטא העגל

שיעור 1

טוב, אז אמרתי כבר שנגמור את הפרק על חנוכה, כן? אז משבוע הבא נתחיל בקטע אחר בכתבי הרב, מי שיש לו את "מאמרי הראי"ה" חלק ראשון שיביא אותו. "מאמרי הראי"ה" חלק ראשון. אז התחלנו ב... זה בנר מצווה דף יב. טוב, יש לי עוד דפים. אין מספיק דפים? טוב, תסתדרו ביניכם.

1...התחלנו בעניין של ארבעה המלכויות, אתם זוכרים את זה? אני לא זוכר בדיוק איפה הגענו, ולא זוכר אם דיברנו על העניין של מלכות ישמעאל. דיברנו על זה? מלכות ישמעאל - טוב, אולי אני אתחיל בזה, אז רק דקה.

אז זה נמצא בדף יח. אז אם אני זוכר ראינו מקור אחד ב"מדרש רבה", ויש עוד מקור ב"ויקרא רבה" על החלוקה של כל המלכויות¹. אני רק רוצה להתחיל מההתחלה ותזכירו לי איפה הגענו. כל העניין של המלכויות זה מתחיל אחרי דור המבול. אם אני זוכר היטב זה בספר בראשית בפרק ט או פרק י. אז מדובר בצאצאי נוח דרך שם חם ויפת ולא כרגיל התורה מספרת דרך כמה פסוקים על נמרוד. אתם זוכרים את זה? אם יש פה ספר בראשית אפשר... אין? טוב לא צריך. אתה יכול למצוא את זה... פסוק?

קהל: ח'

מניטו: אבל אין לי ה... שכחתי את... אולי פעם...

קהל: אולי כדאי שאני אקרא את זה בקול רם? בראשית י' פסוק ח' כן?

(ח) וְכֹשֶׁת יִלְדָּא אֶת נִמְרוֹד הוּא הֵחֵל לְהִיטֵב גְּבוּרַת בְּאֶרֶץ:

(ט) הוּא הֵיָה גְבוּרַת צִיד לְפָנָי יִקְנֶה עַל כֵּן יֵאָמֵר כְּנִמְרוֹד גְּבוּרַת צִיד לְפָנָי ה':

מניטו: ויש עוד פסוק: "וראשית ממלכתו..."

קהל: (י) וְתָהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בְּבָבֶל

מניטו: בבבל. זה זה מה ש...

קהל: וְאֶרֶץ...

מניטו: "וארץ" זה משהו אחר. אז ראשית המלכויות זה בְּבָבֶל, והראש של הראשית הזה, אם אפשר לומר, זה נמרוד. ולפי המדרש נמרוד הוא היה הרודן הראשון שהשליך את אברהם לאור כשדים בכבשן, כן? זוכרים את המדרש הזה². אז פה יש דבר חשוב ומעניין שאני רוצה להתחיל בו: מיד אחרי המבול - מה קורה? זה דור הפלגה. אחרי הכישלון של בבל, דור הפלגה זה כבר הפיצול, הפילוג של מין האנושות שהיתה אחת, לפי הפסוק הראשון של פרק יא:

ותהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים

זה נושא בפני עצמו אבל זה נושא חשוב מאד מכיוון שההגדרה של האדם זה: "חי המדבר"

¹ ויקרא רבה (וילנא) פרשת אחרי מות פרשה כג
² בראשית רבה (וילנא) פרשת נח פרשה לח יג ד"ה 'זימת הרן על פני תרח אביו'.
וגם תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף צא עמוד א: "אמר רב חנן בר רבא אמר רב: עשר שנים נחבש אברהם אבינו, שלש בכותא ושבע בקרדו". וראה מפרשים על העניין הזה בגמרא, בעיקר רשב"ם.

³ ואנחנו רואים את זה כבר בפסוק שביעי של פרק ב:

ויהי האדם לנפש חיה

תראו איך אונקלוס מתרגם: "ורוח ממללא", ותראו את הפירוש של רש"י שמה שמאפיין את האדם זה רוח הדיבור, כוח הדיבור, זה נושא בפני עצמו⁴. אז כשהתורה אומרת: "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים" – זה סימן, זה רמז, זה יותר מ... אצלנו זה נאמר, זה רמז, אבל לפי המקרא זה יותר מרמז – זה ההוכחה שכל המין האנושי היה אחד. וההסבר הוא פשוט מאד: אם ההגדרה של האדם זה להיות "חי המדבר", כשהתורה אומרת שכל הארץ היתה מדברת "שפה אחת" – זה הסימן, זה ההוכחה שהיתה איחוד (עם אל"ף) בכל העולם, בכל המין האנושות. זה מובן? זה מה שאנחנו קוראים בתרבות המודרנית – "האיחוד של האוניברסאליות" אם אפשר לומר את זה⁵

טוב, אז מכאן יש הרבה כללים שאפשר ללמוד, אבל רק... זאת אומרת: מאז דור הפלגה, אחרי פילוג המין האנושי שהיה אחד (אח"כ אולי אני אחזור קצת על הפסוק עצמו כדי להסביר את פשט הפסוק) אבל מכל מקום הכלל הבסיסי הוא חשוב מאד: כשהתורה אומרת שכל העולם היה מדבר בשפה אחת – זה, אני מדייק: גם רמז, סימן, והוכחה שפעם היה בעולם מה שאנחנו קוראים מבחינה אידאלית: "אוניברסאליות". אבל זה נאבד. וזה נשאר רק בתור רושם, בתור... מי שמכיר את המושג "רשימו" בקבלה זה ממש אותו עניין – איזה מין רשימו, אחדות העולם, שנשאר כחלום. החלום של האוניברסאליות.

ולכן, וזה כל תרבות תרבות – החלום הזה מתעורר שוב. מה קרה כתוצאה מהפילוג של המין האנושי? אנחנו נמצאים [ב]המושג: "הגויים", "ללשנתם בְּאַרְצָתָם בְּגוֹיָהֶם"⁶. מה זה "הגויים"? זה התוצאה של הפילוג של המין האנושי.

גלות המין האנושי והניסיון לגאולה כללית

ופה יש כלל חשוב – זה גם נושא בפני עצמו. יש אשליה בעולם היהודי, בעולם ההשכלה של היהודים שהמצב של גלות, של "דיאספורה" בלועזית – זה שייך לעם ישראל. אבל זה טעות. זה, המצב של הגלות – זה המצב הטבעי של אומות העולם, שהם "הגויים", שהם התוצאה של הפילוג של האיחוד של כל המין האנושי מאז בבל. זה מובן?

וזה הטעות של המשכילים היהודים שחושבים ש... (שוב אני מגדיר באותה הגדרה) שהמצב הטבעי של היהודי זה להיות ב"דיאספורה", בפילוג, בפלגה, כן? אבל לפי התורה, אתם רואים, זה פשוט מאד – זה ההיפך: זה המצב הטבעי של הגויים. להיות ה"דיאספורה" של בני נוח. זה מובן? ופה מתחילה התחרות בין המלכויות ובין ישראל שמתחיל מגזע אברהם. (ואח"כ אני אחזור על זה) זה התחרות בין "המלכויות" פשוטם כמשמעם (אין להם לא פשט ולא משמעות אבל...) ומלכות המשיח שמתחיל להתעורר מאברהם אבינו.

ופה יש 2 אסטרטגיות שונות לגמרי של ההשגחה כדי להחזיר את האיחוד של העולם: האסטרטגיה הראשונה זה האסטרטגיה דרך הגויים, דרך כישלון מתמיד. אין... יש כמין פטאליות נאמר, איזה מין גורל שאי אפשר לצאת ממנו, זה כישלון אחרי כישלון. כל

³ ספר הכוזרי, מאמר א לה

⁴ רש"י בראשית פרק ב

לנפש חיה – אף בהמה וחיה נקראו נפש חיה, אך זו של אדם חיה שבכולן, שנתוסף בו דעה ודבור:

⁵ ובלשון הדור שלנו אני חושב שזה יותר מתקרב ל"גלובליזציה".

⁶ בראשית פרק י ב

מלכות מביא, מגיעה למשבר, להרץ⁷, להרג, ואחר כך באה מלכות אחרת. אתם מבינים? זה הקו הראשון של המלכויות. הפסוק שלנו אומר בדיוק:

ראשית ממלכתו בבל

וזה מתחיל בנמרוד וּבְבָבֶל. אחרי בבל זה מדי-פרס, יוון, רומי ורק אח"כ, בשלב החמישי - זה מלכות המשיח שמתעורר. אבל מאז התחלת ההיסטוריה של המלכויות כבר מופיע את ה..זרע של המשיח עם אברהם אבינו. תפסתם את זה? ולכן כל ההיסטוריה, עד סוף הגלגולים של המלכויות, זה תחרות בין המלכויות ועם ישראל שהוא ה... נאמר, לפי מה שנלמד עם המהר"ל - "הרחם" של המשיח זה "כנסת ישראל"⁸. ולכן מיד מתחילות, מתחילים נאמר, שני קווים - לא רק מקבילים, אלא - "וּלְאֵם מְלֵאִם יִאֲמָץ"⁹ כמו שנאמר בין עשו ויעקב. אי אפשר שאחד יהיה מנצח וגם השני. זה או זה או זה. זה 2 אפשרויות והאפשרות הראשונה זה מה שנקרא המלכויות, ונראה מיד למה יש כשלון מתמיד - איזה מין גורל שאי אפשר לצאת מזה, ורק בסוף התהליך של המלכויות - ולפי מה שאני למדתי - רק המהר"ל הצליח להסביר את הנושא הזה באופן ברור: שיש איזה מין הכרח לעבור את 4 השלבים האלו: הצד של מלכות בבל הקדומה, אח"כ מלכות מדי, אח"כ יוון, אח"כ רומי - זוכרים את כל זה כן? למדנו את זה כבר? שיש איזה מין הכרח של כל הכוחות של זהות האדם, התגלו, והתפשטו: כוח הטבעי, הנפש - (זוכרים את זה?) זה בבל, אח"כ הכוח הרגשי - זה מדי, אח"כ הכוח השכלי - זה יוון, ואח"כ באה המלכות הרביעית, רומי - שכולל את כל הכוחות האלו, ושמתחרה לישראל ולוקח ממנו את השם של ישראל - זה עשו ויעקב. זוכרים את זה כן? זה מובן? טוב. אני לא רוצה להיכנס לפרטים, רק אני רוצה להסביר איך זה התחיל ואיך זה יהיה הסוף. וכשהמהר"ל היה מסביר את כל העניין הזה הוא שואל שאלה חשובה מאד. אח"כ אני אחזור על התהליך של המלכויות, עד שאנחנו מגיעים לעם ישראל בפרט.

התחרות בין ישמעאל וישראל

הוא שואל את זה ככה, זה בדף יח:

יש בני אדם שואלים, והיכן רמז מלכות ישמעאל, שהיא מלכות רבתא ותקיפא. ותשובת שאלה זאת מה שלא זכר מלכות ישמעאל

כי אנחנו מוצאים בהיסטוריה תחרות תקיפה כמו שאומרים, עם ישראל. בין ישמעאל וישראל. ולכן יש שאלה - למה אין רמז לכאורה במקורות למלכות ישמעאל ורק המלכויות... זה הגויים. זאת אומרת, שוב אני חוזר על זה: בבל - ויצאנו מבל עם אברהם וסופסוף עם משה רבנו ממצרים - זה סוף בבל הקדומה. ואח"כ פרס ומדי - ויצאנו עם עזרא ונחמיה. ואח"כ זה היוונים - יצאנו עם החשמונאים (זה הנושא של חנוכה כן?) ואח"כ רומי - ויצאנו עם הציונות. ולכן מוכרח ללמוד תורת הציונות לפי התורה. גם כן... ללמוד התורה לפי הציונות. זה אותו נושא. זה הנושא שלנו.

אז בכל זאת אנחנו רואים שיש גם, דרך כל התהליך הזה, בעיה עם מלכות ישמעאל, שהיא "מלכות רבתא ותקיפא".

⁷ כנראה הכוונה ל"הרס".

⁸ מקור. לא מצאתי

⁹ בראשית פרק כה פסוק כג

ואנחנו עכשיו מגלים איזה כוח יש למלכות ישמעאל. חוץ מהנפט, זה נושא בפני עצמו, אלא – התקיפות. שאולי לא היתה שנאה כל כך גדולה נגד ישראל אלא עכשיו, כשהכוח של ישמעאל כמלכות מתגלה. וזה לא רק קדאפי, זה לא רק חומייני, זה כולם בבת אחת. כולל – (לא אמרתי ראש ממשלת ישראל) אבל כולל כולם. ואז המהר"ל שואל את השאלה שלו:

ויש בני אדם שואלים, והיכן רמז מלכות ישמעאל, שהיא מלכות רבתא ותקיפא. ותשובת שאלה זאת מה שלא זכר מלכות ישמעאל, כי לא יחשב הכתוב רק המלכות שקבלו מלכות קדישין עליונים, שירשו מלכות ישראל וכוחם

זאת אומרת: הכתוב... מה?

קהל: סליחה. [משהו טכני על חנייה שלא קשור לשיעור]

מניטו: זה הרכב של 4 מלכויות כבר?

אז מכל מקום נחכה לו... כי עד שנגיע למלכות המשיח אפשר לחכות.

אברהם העברי וקליפת ארם

אבל אני אסביר את זה: מה שרצה לומר המהר"ל ש-כשהכתוב (דהיינו- המקרא, הפסוקים שלנו) רומזים על המלכויות עד סוף תהליך המלכויות, בסוף האלף השישי (ואנחנו נמצאים בסוף האלף השישי), אז הכתוב מונה רק המלכויות שגזלו את המלכות מישראל. זה מובן? לכן אמרתי יש בזה עניין של גזל. שהשרים שלהם ("קדישין עליונים") לקחו את המלכות מהקב"ה. זאת אומרת: בהיסטוריה המלכויות האלו לקחו את המלכות מישראל. התחרות מתחילה בין נמרוד ואברהם. מיד אני אחזור לזה. "ותהי ראשית ממלכתו בבל" ובאותו זמן, אברהם, שהיה "אברהם העברי" היה "אב לארם"¹⁰. זאת אומרת – מכל הגוים האלו יש גוי אחד שלא נמנה עם 70 הגוים האלו ושנקרא "ארם". זה נושא בפני עצמו, כי יש מקורות שארם כלול ב-70 האומות, יש מקורות שארם הוא מחוץ ל-70 האומות, אבל זה נושא לחוד.

וגוי בין הגוים שהיה הגזע האמיתי של אדם הראשון דרך נוח, דרך שם, דרך... (גם שם כולל יפת וחם, אבל דרך נוח נאמר, דרך שם. אע"פ שארם לא נמנה עם השמים במקור אחד, אבל במקור שני כן, זה לא קל ללמוד את הנושא, זה נושא בפני עצמו, אולי פעם נגיע לזה). וששמר על האפשרות הכי קרובה לזהות האמיתית של אדם הראשון, זה נקרא "ארם" כן? והתחרות מתחילה בין בבל כמלכות וארם כמלכות. וזה מתחיל בנמרוד ואברהם. צריך תהליך קשה מאד עד שהעבריות של העברים תתגלה מתוך הקליפה הארמית, אבל זה דווקא מתוך האומה הארמית שהיא אומה ואינה אומה, כבר מאד, כבר באותה תקופה שזה היה יכול להיות לצאת. לכן אברהם יוצא מארם. זה מספיק מובן? כן? ארם זה משפחה מיוחדת בין הגוים שאינה דומה לכל גוי שהוא כבר איזה מין מיוחד מנותק מהאיחוד של הזהות האנושית. אלא – סופסוף, נשאר בעולם, וזה נקרא "ארם" – משהו דומה לגזע המרכזי שבא מאדם הראשון.

זאת אומרת: היחוד (עם יו"ד) של המין האנושי. זה נשאר בתוך הקליפה של ארם וזה נקרא "אברהם העברי". זה מובן? ולכן אתם יודעים את התהליך – אחרי אברם צריך להגיע

¹⁰ רש"י על בראשית יז ה

הרב יהודא לאון אשכנזי "מניטו" שכתובשיעורים על "נר מצווה" למהר"ל מפראג

למדרגה של אברהם, ואח"כ בירור - לא כל אברהם, אלא רק "כִּי בִּיצְחָק יִקְרָא לָךְ זָרַע"¹¹, ועוד בירור - לא כל יצחק אלא ביצחק עד יעקב, ואז כשיעקב מגיע למדרגת ישראל אז זה מתחיל ההיסטוריה של עם ישראל בישראל. אבל זה מתחיל כבר מאברהם, דהיינו מאדם הראשון.¹²

קהל: ומהאמהות

מניטו: טוב, זה נושא לא צדדי, אבל זה נושא אחר. פה מדובר לא "בכנסת ישראל", אלא בזהות של ישראל, זה דרך האבות. לכן דיברתי רק מאברהם. איך נעשה הבירור הזה? זה הודות לאימהות, אבל זה נושא אחר. זה מובן? כן? אז התחרות מתחילה בין נמרוד ואברהם.

המרידה של המלכויות נגד הבורא

אז אני מתחיל בזה: כל המלכויות האלו זה מלכות שגנבו את השררה נאמר, את המלוכה, את האדנות, מהגזע המשיחי שמתחיל מאדם הראשון. יש לנו הרבה מדרשים שאומרים שבפעם הראשונה, (בעיקר זה פעמיים) זה במגילת רות, במדרש על מגילת רות, ועל ספר בראשית על הפסוק של שם הוא נקרא שם כי אמרה "שֵׁת לִי אֱלֹהִים, זָרַע אַחַר תַּחַת הַבֶּל, כִּי הִרְגוּ קַיִן". המדרש אומר: כבר באותו דור היו מחכים למשיח. כל פעם שנאמר "זרע" זה רמז לזרע של המשיח.¹³ ולכן שוב אנחנו מוצאים את הפסוק במגילת רות, בסוף מגילת רות, מי רוצה למצוא? בברכות של נעמי לרות. אני רוצה למצוא את הפסוק הזה מיד בסוף מגילת רות.

קהל: [...] שם: "זרע אחר"?

מניטו: אתה בטוח שיש גם "אחר"? אה, זה יפה...

קהל: כבר

מניטו: כן זה שמה. הלאה...

קהל: ויקח בעצ את רות ותהי לו לאשה ויבא אליה ויתן יקוק לה הריון ותלד בן:

מניטו: הנה זהו. זה הזרעת והמדרש השני זה על הפסוק הזה, שזה זרע, זה זרעו של המשיח. זה מובן?

ולכן התחרות מתחילה בין נמרוד ואברהם ופה זה המקום של השאלה של המהר"ל - איפה נמצא ישמעאל? כי אנחנו יודעים שיש תחרות לא רק בין עשו ליעקב אלא גם בין ישמעאל ויצחק. ואנחנו חיים את ה...

אז אני אתחיל בין נמרוד לאברהם: השם של נמרוד מורה כבר על זהות, כמו שאומרים: "כשמו בן הוא". זה לשון "מרידה", מרד. וזה מי שמרד נגד, כלפי, על ריבונו של עולם.

¹¹ בראשית כא יב

¹² ראה גם ספר הכוזרי, מאמר ראשון מז

אמר הקבר: ארבעת אלפים וחמש מאות. ופרטם מבאר מימות אדם ושת ואנוש עד נח, עד שם ועבר אל אברהם ויצחק ויעקב עד משה. ואלה מפני התחברותם היו לב אדם וסגלתו, ולכל אחד מהם היו בנים פקליפות, אינם דומים לאבות ולא התחבר בהם הענין האלהי, ונמנה המנין לאלה האלהיים והיו יחידים ולא רבים, עד שהוליד יעקב אבינו שנים עשר שבטים בלם ראויים לענין האלהי, ושבה האלהות בקהל רב ובהם היה המנין. ואנחנו קבלנו מנין שני הקדמונים משה, ונדע מה שיש ממה ויעד עתה.

¹³ בראשית רבה פרשה כג: רבי תנחומא בשם רבי שמואל אמר: נסתכלה אותו זרע, שהוא בא ממקום אחר. ואי זה? זה מלך המשיח.

מדרש רבה מגילה רות, א: ר' הונא אומר: כתיב (בראשית ד') כי שת לי אלהים זרע אחר, זרע הבא ממקום אחר. ואיזה? זה זה מלך המשיח.

זה מובן? ולכן נקרא נמרוד. גיבור ציד לפני ה'.

ואברהם ונמרוד היו מתמודדים עם אותו מצב של העולם. מצב של קלקול. ולכן גם נמרוד וגם אברהם מתחילים מאותה הפריה. המרידה שלהם היא שווה בהתחלה. זה המרידה נגד המצב של העולם.

והתוצאה של, המסקנה של אברהם... נמרוד מגיע למרידה נגד ריבונו של עולם ודווקא אברהם מתחיל תהליך של תיקון העולם לפי רצון הבורא. המרידה שלהם, האי נוחות שלהם נאמר היא כלפי מצב העולם. העולם הגיע למצב של קלקול מכן? ולכן אברהם מחליט להיות עבד הבורא כדי לתקן עולם במלכות שד"י ונמרוד דווקא הוא מורד נגד בורא עולם. זה מובן? ולכן פה יש השורש של 2 גישות לתרבות האנושית: שזה כל אדם נולד או כמו נמרוד... לא, לא נולד: מהלידה בוחר או כמו נמרוד או כמו אברהם. זה מובן? זאת אומרת, מכל מקום: היהודי הוא לא... איך אומרים את זה... איך אפשר לומר... הוא לא יכול להיות מבסוט ממצב העולם. יש אולי מילה יותר יפה מזה? מה?

קהל: מרוצה

מניטו: מרוצה. הוא לא יכול להיות מרוצה ממצב העולם. כל עוד שהבורא אינו מרוצה - זה חוצפה כלפי שמיא להיות מרוצה. זה מובן? ולכן הגמרא אומרת: "צדיקים אין להם מנוחה"¹⁴. זה מאותה ברייתא כן? מכיוון שכל עוד לא הגענו אל המנוחה ואל הנחלה, להיות מרוצה ממצב העולם זה סימן של רשעות. זה מובן? רק רשע יכול להיות מרוצה מ...

ולכן אברהם יכול להבין את נמרוד. ונמרוד יכול להבין את אברהם. אבל המסקנה של כל אחד הם הפוכות. ולכן כל אחד מהם שונאים אחד את השני, בעיקר נמרוד שונא את אברהם ומשליך אותו לכבשן.

וזה כל התהליך דרך כל המלכויות כולל המלכות הלפני האחרונה - זה היה המלכות של הנאצים ועכשיו המלכות האחרונה של הגלגולים האחרונים של מלכות רומי זה רוסיה, כן? ולכן זה או זה או זה. ומיד מי שלוקח את המקום של נמרוד יש לו רק שונא אחד: זה גזע אברהם. הבנתם את זה?

ולכן, אני אסכם את הנקודה הראשונה היא: או להיות במרידה נגד הבורא, או להיות במרידה נגד מצב העולם, איך להגדיר את זה? הגלגולים של העולם מחטא אדם הראשון והלאה, ולהחליט לתקן את העולם לפי מחשבת הבריאה של הבורא ולהיות עבד הבורא. זה אברהם.

ולכן אין שום אפשרות אחרת: כל בן אדם כפי שאמרתי, או בוחר כמו נמרוד או בוחר כמו אברהם. ברור שי כמה מדרגות ביניהם, אבל אני מתכוון לעמדות הבסיסיות שיש קוטביות פה: יש רק 2 אפשרויות פה - או נמרוד או אברהם. זה מובן?

ולכן מובן לנו למה התחרות כל כך נוראה בין המלכויות וזרע המשיח שמתחיל להתעורר, להתגלות, דרך אברהם ושרה, דהיינו - "ואלה תולדות אברהם, יצחק" - התולדות שוב מתחילות עם יצחק. זה מובן? טוב

האומות הנוצריות

קהל: רציית לשאול: מה עם שאר האומות הנוצריות?

¹⁴ פנים יפות בראשית פרק לב

מניטו: הנוצריות - כל העולם הנוצרי זה אדום. ואדום - יש לו כמה משפחות, כמה אפשרויות, כמה פנים. לפי תהליך הזמן אנחנו רואים שפעם זה היה צרפת, פעם זה היה ספרד, פעם זה היתה איטליה, פעם זה היתה אנגליה, פעם זה היה גרמניה אולי. עכשיו הגיע התור של... אבל זה אותה מלחמה נגד ישראל: שהתחילה ברומי, ושמשוכה דרך גרמניה, עם הרוסים. זה אותם דברים. מה אמר היטלר, ימח שמו: זה אלף שנים - או היהודים או אנחנו¹⁵. מה עושים הרוסים? או הם או אנחנו. זה הסימן שישראל הוא באמת ישראל. כשהנמרוד של הדור הוא נגד ישראל - זה הסימן שישראל הוא ישראל האמיתי. והבנתם מה שאני... ודווקא, ולא במקרה, הבן ברית שלו זה ישמעאל! לא במקרה! ונראה מיד את העניין.

סוד הגיור

אז אני רוצה להסביר בקצרה למה התהליך של המלכויות זה כישלון מתמיד כפי שאמרתי. יש רק אפשרות קיומית אחד: זה להצליח מלכות המשיח דרך ישראל, דרך גזע ישראל. וההבדל: שאי אפשר להצטרף למלכות זו או אחרת אלא כעבד, אבל כל בן אדם יכול להצטרף לישראל כישראלי לכל דבר. דברי הגמרא, זה הלכה כן? "טבל ועלה - הרי הוא ישראל לכל דבר"¹⁶ - וזה הגיור לישראל. הבנתם את זה?

למשל... אני אסביר את זה, רק דקה:

צרפתי לא יכול להיות גרמני. יהודי לא יכול להיות לא צרפתי ולא גרמני, אבל אני חוזר, אצל הגויים כן? צרפתי לא יכול להיות גרמני, גרמני לא יכול להיות צרפתי. יש אפשרות שצרפתי אחד יקבל את הנתיונות של גרמניה אבל זה לא הופך אותו לגרמני. רק צאצאיו אחרי כמה דורות זה - גרמני ממוצא צרפתי. אבל הוא עצמו נולד ונפטר צרפתי. או גרמני בצרפת - נולד ונפטר גרמני. קיבל את האזרחות אבל זה לא הזהות. הבנתם את ההבדל? יש רק זהות ישראל שאפשר לקבל. להצטרף לישראל זה אפשר. "להתייחד" אומרת מגילת אסתר¹⁷.

וזה סוד הגיור. אולי אני ארחיק קצת בדיבור על זה:

כי לא פעם ציינתי את זה: יש איזה מין פרדוקס במילה "להתגייר". כי בעברית "גר" זה "זר". מה זה להתגייר? דווקא אנחנו רוצים לומר את ההיפך. תפסתם את הפרדוקס שיש בזה? אבל דווקא מכיוון שישראל הוא הגר של העולם, להיות ישראל זה להתגייר. זה בין הפשט ובין הדרש, זה קצת יותר הדרש כן? אבל זה גם פשט.

יש הסבר חסידי על זה, אני לא זוכר איזה רב אבל סופסוף זה יוצא מבעש"ט¹⁸. יש פסוק שאומר: "כי גרים ותושבים אתם עמדי"¹⁹. זה הפסוק. "כי גרים ותושבים אתם עמדי". הקב"ה שומר עם ישראל. וההסבר החסידי ששמעתי, זה לפני אולי, 50 שנה. אומר ככה: אם אתם רואים את עצמכם כתושבים בעולם אני גר בעולם. ואם אתם רואים את עצמכם

¹⁵ ביטוייו של היטלר ימח שמו לבשו צורות שונות, אך את המילים המדויקות הללו לא היה לי עדיין זמן למצוא. עם זאת, עיון בדבריו מגלה שראה עצמו במוחו המעוות כמשיח הגואל את האנושות ואת גרמניה - מתכתב ממש עם דברי הרב כאן על הניסיון הכושל של המלכויות. לא העמקתי בנושא, ואת דבריו אלו ראיתי בעיקר בספריו של ההיסטוריון הבריטי ריצ'ארד אובארי - על מלחמת העולם השנייה, וספר הביוגרפיה שלו על סטאלין והיטלר - "הדיקטטורים".

¹⁶ תלמוד בבלי מסכת יבמות דף מז עמוד ב

¹⁷ אסתר פרק ח יז

¹⁸ לא מצאתי מקור

¹⁹ ויקרא פרק כה כג

כגרים בעולם אני תושב העולם. תפסתם את ה...?

וזו הרגישות של היהודי כבן אברהם. הוא אמר, הראשון שהוא אמר: "גר ותושב אנכי עימכם" כשהיה מדבר עם בני חת כן? וזה הזהות של היהודים: אנחנו התושבים האמיתיים של הארץ, אבל אנחנו דווקא מרגישים את עצמנו כגרים. כל עוד שהוא לא תושב. זה יקרא: הישוב האמיתי זה הישוב שלו. זה מובן מה שאני מסביר פה?

ולכן להצטרף לישראל, זה כפשוטו כמשמעו - "להתגיייר". להפוך לגר בעולם. זה מובן? טוב. אז מה היתה השאלה שלך?

קהל: יש משהו שאני לא מבין ש... איך זה יכול להיות שמלכויות הם שונאים את בני אברהם, שהם היו מבני אברהם?

מניטו: ש... ש...?

קהל: שהם בנים, אברהם פה, או בני בנים של אברהם

מניטו: כן כן. אני אסביר את זה. תפסתם את השאלה? הבנתם את השאלה.

הבירור בגזע אברהם

אז מה קורה? יש 70 גוים, ויש גזע אברהם. והמשפחה של אברהם אינה נמנית בין הגוים. זה בריאה חדשה לפי לשון המקרא. בריאה חדשה. "עם נברא" אומר המקרא²⁰. ואיזה בריאה? זה ההתגלות של העבריות של אברהם מתוך הקליפה של ארם.

לכן יש כמה שלבים של בירורים. ולכן צריך להוציא מאברהם קודם כל את הקליפה של ארם דרך ישמעאל ואח"כ דרך עשו. הקליפה של ישמעאל היא הקליפה החיצונית. ולכן יוצאת מאברהם דרך הגר. מאברהם כן? עד שנקרא: אברהם. אח"כ הקליפה הפנימית זה עשו, ויוצאת מאברהם דרך עשו. ולכן נשאר יעקב, שהוא הוא אברהם.

אולי אני אסביר את זה בבחינת חידוש: אלוקי יעקב אשר פדה את אברהם. לא, איך אומר הפסוק? זה גמרא על פסוק בישעיהו²¹ - "אלוקי אברהם אשר פדה את יעקב", לא? "אלוקי יעקב אשר פדה את אברהם"? לא זוכרים את הפסוק הזה? טוב, תזכרו לי שאני אחפש את המקור. יש מדרש מפורסם על זה, אז המדרש קורא: יעקב אשר פדה את אברהם. זהו. אז זה אלוקי יעקב אשר פדה את אברהם. המדרש קורא: "יעקב אשר פדה את אברהם"²². זאת אומרת בזכות יעקב, אברהם נפדה. כמו... מקודם כבר למדנו - בזכות אברהם נח ניצל, כן? בזכות מואב אדם הראשון... בזכות אברהם...

אז סופסוף זה בזכות יעקב: "אלוקי יעקב אשר פדה את אברהם". והמדרש קורא: "יעקב אשר פדה את אברהם". הגמרא אומרת: "ברא מזכה אבא"²³ - אנחנו לא יודעים את הזכות של הדורות עד סוף הדורות. והבן מזכה את האב.

²⁰ תהלים פרק קב יט

²¹ ישעיהו פרק בט כב

²² בראשית רבה (וילנא) פרשת תולדות פרשה סג: "...אמר כדאי הוא אברהם להנצל בזכותו של יעקב הה"ד (ישעיהו בט) לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם, יעקב פדה את אברהם"

²³ תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף קד עמוד א: ומפני מה לא מנו את אחז? אמר רבי ירמיה בר אבא: מפני שמוטל בין שני צדיקים, בין יותם לחזקיהו. רב יוסף אמר: מפני שהיה לו בשת פנים מישעיהו, שנאמר "ישעיהו ז'" ויאמר ה' אל ישעיהו צא נא לקראת אחז ושארו בנך אל קצה תעלת הברכה העליונה אל מסלת שדה כובס. מאי כובס? איכא דאמרי: דכבשינהו לאפיה וחלף, ואיכא דאמרי: אוכלא דקצרי סחף ארישיה וחלף. מפני מה לא מנו את אמון - מפני כבודו של יאשיהו. מנשה נמי לא נמני מפני כבודו של חזקיהו! - ברא מזכי אבא. אבא לא מזכי ברא, דכתיב "דברים ל"ב" ואין מידי מציל, אין אברהם מציל את ישמעאל, אין יצחק מציל את עשו. השתא דאתית להכי - אחז נמי לא אימני - משום כבודו של חזקיהו.

ולכן - מכיוון שיצחק יצא מאברהם - אברהם הוא אברהם. אם רק ישמעאל היה יוצא מאברהם - אז אברהם היה איברהים לא היה אברהם. הבנתם את ההבדל? יש הבדל עצום! זה לא אותו בנאדם בן... אבל זה - אנחנו יודעים את זה למפרע...

וכן הלאה: אם רק עשו היה יוצא מיצחק, יצחק לא היה יצחק בן אברהם, הי יצחק אביו של עשו. איזה מין אליל רומאי... תפסתם את ההבדל? טוב. ורק למפרע מיעקב - יצחק הוא יצחק ואברהם הוא אברהם. ולכן "יעקב אשר פדה את אברהם". זה מובן?

האח הקרוב והמסוכן

טוב. אז אני חוזר. לא גמרתי עם השאלה ההיא: ולכן דווקא התחרות היא יותר חריפה אצל צאצאי משפחת אברהם שהם הקליפה של ישראל. ולכן יש לנו בעיקר 2 טיפוסים אם אפשר לומר: ישמעאל ש... (ונפתור את הבעיה שלו מיד עם המהר"ל...), ודווקא עשו שהוא רומי - שמלכות רומי התיימרה לומר: "אני ישראל", מאיפה זה בא? מעשו. ולכן רומי זה אדום. תפסתם את זה? טוב.

אז יש לנו 70 אומות, יש לנו ישראל, ובין 70 האומות וישראל יש הקליפה של ארם שהיא - מצד ימין ישמעאל, מצד שמאל עשו. כי זה הקליפה של חסד זה ישמעאל והקליפה של דין זה עשו. צריך לזכור את זה - זה חסד של הסיטרא אחרא, ודין של הסיטרא אחרא, ובשורשו זה הקליפה של המידה. ולכן היה צריך לנקות את אברהם הארמי בן? אז מה שנשאר זה לבן הארמי, הוא כולו ארמי. המדרש אומר: אל תקרי ארמי אלא רמאי²⁴. ו... אתם יודעים, מבינים, עכשיו את כל התהליך בן? שורש - זה אברהם. מה נשאר? כולו קליפה זה לבן, אז נקרא לבן הארמי. והעבריות של אברהם זה יעקב. ולכן השנאה היא בין לבן ליעקב.

תפסתם איך זה מתפקד? מי שיותר קרוב לאמת - הוא יותר שונא את האמת. יש פסוק בתהילים:

ה' לי בעדרי ואני אראה בשנאי:

זה... המשמעות היא דומה מאד: מי שיותר קרוב הוא יותר רחוק. דווקא מכיוון שהוא יותר קרוב ורק קרוב - אז הוא... יותר רחוק, יותר מסוכן. יותר... תפסתם?

לכן אתם מוצאים את זה, אצל בני ישמעאל: יש בבחינת שמיים - יש אהדה רבה לישראל, הוא אברהם אבינו, בן? אבל על הארץ זה שנאה תהומית. אותו דבר לגבי עשו - בבחינת השמיים - הוא אלוקי ישראל. על הארץ - יהוד. זה למדו מישמעאל בן? הבנתם את זה?

ולכן צריך שהיהודים יבינו את זה: אין יותר שונא מהאח הלא אמיתי. כשיעקב פגש את בני לבן - אז הוא אמר להם: "אחי"²⁵. זוכרים את זה? פתאום - אחיי. מהו הוא אחיי? אחיי בערבית. זה בצפון אפריקאית.

אז אני חוזר לעניין. יש לזה גם רמז במדרש: "באנו אל אחיך אל עשו"²⁶. אתה אמרת אחיך - מצאנו רק עשו. זוכרים את זה?

²⁴ ויקרא רבה (וילנא) פרשת אחרי מות פרשה כג
שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ב
²⁵ בראשית פרק כט ד
²⁶ בראשית פרק לב ז

מדוע אומות העולם נכשלו בתפקידן המשיחי?

אז אני חוזר לעניין של... ההסבר הוא ככה: למה יש רק כישלון דרך הגויים? בחיפוש של האיחוד של המין האנושי שנאבד בבבל? מכיוון שכל גוי הוא רק חלק מהזהות האנושית. והוא לא יכול להיות, במציאות, הוא לא יכול להיות אדם אוניברסאלי. כל גוי יש לו תעודת זהות מיוחדת: "מין". ואתם יודעים את העמקות שיש במילה "מין" בעברית: זה מין בן אדם. אז מיד זה מין פשוטו כמשמעו. זה לא "בן אדם", זה "מין בן אדם". למשל - צרפתי - זה צרפתי! גרמני - זה גרמני. גרמני לא יכול להיות צרפתי, צרפתי לא יכול להיות גרמני.

בא יהודי ואותו בן אדם שנקרא יהודי יכול להיות גם צרפתי גם גרמני גם בריטי גם - כל מה שאתם רוצים. ולכן זה בן אדם מסוג אחר לגמרי! הוא נשאר יהודי והוא יכול באותם החיים, "בחיים אחד", כך אומרים? להיות גם צרפתי, גם בריטי, גם קוסמופוליטי... זה יהודי.

ולכן צריך לתפוס את זה: "זרע ישראל" זה אנושות מתוך האנושות. זה לא אחד מהגויים. וההוכחה, וזה נראה קצת פרדוקסאלי, ההוכחה זה דווקא הגלות. בגלות הוכחנו שעם ישראל יכול להיות כל "מין בן אדם" ולהישאר ישראל. זה קשה, להישאר ישראל זה בעיה, אבל זה בעיה של הסוכנות... זה בעיה של מחלקת ההסברה...

אבל אנחנו יודעים סופסוף שישראל זה ישראל, והגויים מרגישים בזה, ברוך ה' לא מבינים מה קורה פה. אם היו מבינים - אוי ואבוי. היו ממש... כשמתחילים להבין - אז זה שנאה חריפה כפולה. פחד. איזה מין בן אדם זה? בן אדם שיכול להיות בן אדם? מאיפה זה נובע? זה האסטרטגיה השנייה של ההשגחה: כי דרך הגויים זה כישלון.

ואני חוזר על ההסבר: כי החלום של איחוד העולם - הם יכולים לתפוס דרך השכל, דרך אפילו הנפש שלהם. חסידי אומות העולם חולמים ברצינות אותו חלום להחזיר את איחוד העולם אחרי כישלון של בבל. זה נקרא אצלם "אוניברסאליות" כן?

אבל במציאות, מבחינה קיומית, "אקסיסטנציאלית" בלועזית, הם טיפוס מיוחד של אנוש זה ולא אחר. ולכן מיד החלום שלהם נהפך, למה שהם קוראים - "אימפריאליזם". מה ההבדל בין "אוניברסאליות" ו"אימפריאליזם" נאמר? מה ההבדל? "אוניברסאליות" זה החזרתה - מה שאומר הפסוק: "ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים"²⁷ - כל אחד יש לו הדיבור שלו "דברים אחדים", אבל שפה אחת לכולם. איחוד עם אל"ף לכולם וייחוד עם יו"ד לכל אחד. זה המשיחיות.

אבל דרך הגויים זה בלתי אפשרי. למה? מכיוון שכל אומה ואומה - יש לה הזהות המיוחדת שלה והיא לא יכולה אחרת! מנסה לכפות את זה על שאר האומות, וזה הנקרא "אימפריזם" ("אימפריאל" בלטינית). זה מובן? ולכן זה כישלון מתמיד. אע"פ שהחלום הוא אמיתי.

למשל תקחו את המהפיכה הצרפתית: החלום של המהפיכה הצרפתית היה אמיתי! וכשיש ליהודים פיתוי בזה - אפשר להבין, אפשר לזהות: "נו, זה המשיחיות". אבל זה טעות, זה כישלון. מיד כמה שנים אח"כ זה האימפריה הצרפתית, נפוליאון. וזה לא במקרה. ואם ניקח את המהפיכה הרוסית - זה אותו דבר! כן? החלום היה חלום, וגזל כמה יהודים בחלומם כן? היהודים הרגישו - "זה מה שאנחנו מחכים". אולי הפעם זה יצליח. ומכיוון שאין לנו זיכרון שאין הצלחה - כל פעם זה כישלון. כל פעם, אנחנו - "הפעם זה יצליח"

²⁷ בראשית פרק יא א

כן? ולכן היהודים קמו ועזרו למהפיכה. לא, אני לא רוצה לומר שהם עשו את זה. יתכן שהם עשו את זה, ולא דווקא הרוסים כן?²⁸ אבל הרוסים עזרו להם... אבל נאמר שהם עזרו לגויים, יתכן, אפשר לומר את זה ככה, לא צריך להגזים.

אבל מיד - זה כישלון. והסימן של הכישלון זה - כי הקרבן הראשון זה היהודי עצמו! אין מקום במלכויות ליהודים. במלכויות יש מקום לכל זהות אנושית חוץ מהזהות היהודית. יש תחרות מתמדת. תפסתם את זה? סופסוף זה פשוט להבין את זה.

זה מה שמספרת התורה. זה מתחיל בנמרוד ואברהם - ואין אפשרות אחרת. או נמרוד - "ותהי ראשית ממלכתו בבל" "וסוף ממלכתו רומי" - או גזע אברהם. זה מובן עכשיו? טוב.

לכן ניסיתי להסביר את זה, למה הכישלון הפטאלי הזה, הגורלי הזה. מכיוון שבקיום, מבחינה קיומית, גוי זה גוי מיוחד במינו. יש רק עם אחד, איך אמר המן? "מפוזר ומפורד" כן? שהוא יכול להיות כל המין האנושי. זה עם ישראל. וצריך להבין את זה.

אבל הכישלון של הגולה של עם ישראל זה שהשאיפה לאוניברסאליות נהפכת לקוסמופוליטיות. כשהיהודי רואה את עצמו כגוי זה או אחר - זה הכישלון. זה נקרא "קוסמופוליטיזם". הבנתם את ההבדל?

וזה הבעיה שיש לנו עם הג'ספורה של היהודים, עם הגולה של היהודים. הם קוסמופוליטיים בשם האוניברסאליות, אבל לאמתו של דבר הם קוסמופוליטיים - אין להם אוניברסאליות אלא של כסף, לא של ערכים. זה עובדה,²⁹ צריך להגיד את האמת. זה מסוכן, אבל אנחנו בירושלים, זה לא מסוכן. אני לא מעיז אף פעם לומר את זה בפריס, או ברוסיה, או במונטריאול, או בז'נבה או ב... או ב... או ב... אבל פה בירושלים - צריך לומר את זה. כי הכישלון של הגולה, זה מגלה את הכישלון של הגולה - זה מדינת ישראל. כשקמה מדינת ישראל זה מגלה שהיהודי אינו אוניברסאלי אלא קוסמופוליטי. חוץ מהציונים. זה מובן? טוב. זה לא מובן?

קהל: למה "חוץ מהציונים"?

מניטו: מכיוון שבאומה "ישראל" הוא אוניברסאלי. אבל כהילה של גולה זו או אחרת - הוא קוסמופוליטי. צריך לחשוב על זה. אני אומר דברים בוטים, חריפים, כן? מכיוון שזה דווקא מה שאומרים האנטישמים. אבל אולי הם גויים ולא אנטישמים? וכגויים מרגישים את המציאות: מה אתם אומרים לנו? אתם אוניברסאליים? בשם המשיח? הנה יש לכם ירושלים. מה אתם ממשיכים להיות היהודי של הגויים? זה קוסמופוליטיות... זה לא... זה מובן?

שאני מקבל עולים חדשים, אפילו עולים ותיקים, ואומרים לי, בכנות! "זה חלום של היהודי - אני צרפתי!" אז אני מצליח אחרי כמה שבועות להסביר לו שהוא קוסמופוליטי, הוא לא צרפתי. [סוף קלטת]

...באלג'יריה. אולי יודעים את זה. איך אני נקרא "אשכנזי"? זה מסתורין... אולי אלג'יריה זה גרמניה... טוב. אז אני מכיר הרבה אלג'יראים יהודים, נאמר: יהודי שנולדו באלג'יריה, כמה דורות, אבל הרבה דורות. לפני הערבים היו. ופתאום כשאלג'יריה היתה... איך אומרים? אוטונומית

²⁸ ראה טרוצקי ומרקס
²⁹ נשמע גם כמו "זה הובן"

קהל: [...]

מניטו: בשאלג'יריה היתה...

קהל: תחת שלטון...

מניטו: לא

קהל: עצמאית

מניטו: עצמאית, כן. אני מנסה לדבר לשון אוניברסאלית עברית, לא קוסמופוליטית... אז רוב, כמעט כולם עברו לצרפת, כן? מכיוון ש-"חס ושלוש, להיות נתין ערבי"? - אלג'יריה זה אומה ערבית כן? "חס ושלוש, אנחנו צרפתים". אבל זה גזענות. מה זה? צרפתי כן, ערבי לא? זה גזענות. תפסתם את זה? ואני מכיר הרבה אלג'יראים בצרפת - הם אוהדי הערבים. בצרפת. ומה זה "אוהדי הערבים"? פרו-פלשתינאים, זאת אומרת: אנטי-ציונים. אבל הם גזענים; ההוכחה היא - (ואני מספר את החיים שלי... כן... את החיים של הבני דודים שלי) הם לא רצו להיות הנתנים של אלג'יריה, מכיוון ש"ערבים - אוי ואבוי"; אבל צרפת כן? זה גזענות. תפסתם את זה? זה קוסמופוליטיות.

ודווקא, מה מגלה את הצד הקוסמופוליטי של העניין? דווקא זה מדינת ישראל. הפחד להיות אוניברסאלי, דהיינו - ישראלי, אז בשם האוניברסאליות. זה... איזה מין סתירה יש בזה! וזה מגוחך. אבל רק יהודים מאמינים בעצמם. הגויים מבינים את האמת. מבינים את המציאות האמיתית. הגויים מבינים את זה: שיהודי הוא קוסמופוליטי. מאז קום המדינה זה ברור: יהודי של הגולה הוא לא אוניברסאלי, הוא לא שייך לישראל. הוא שייך לאיזה מין עם קוסמופוליטי, שוב - נקודה. זה מובן? לא כל היהודים מודעים מזה, אבל כל הגויים מודעים מזה.

ואסור לומר, אני חושב שזה לא הגון לומר שהם אנטישמים. הם סתם גויים. לא אמרתי שזה אותו דבר. תפסתם את ההבדל? טוב. אז זה מתחיל בנמרוד ואברהם. שמעתם. אז עכשיו השאלה שלנו עכשיו, אם אין עוד שאלות - זה ישמעאל.

מלכות ישמעאל

אז מה אמר המהר"ל? כשאנחנו אומרים: "המלכויות" זה אלו שגזלו מלכות המשיח, כן? ואנחנו יודעים שזה כישלון אחרי כישלון. טוב:

אבל מלכות ישמעאל לא ירש כחו מן מלכות ישראל, כי כחו ותוקפו נתן לו השם יתברך בפני עצמו, בשביל שהיה מזרע אברהם, והשם יתברך אמר (בראשית יז, כ) "ולישמעאל שמעתיך"

זאת אומרת: לישמעאל יש ברכות משלו. יש בעיה משלו עם יצחק - כל עוד שהוא לא מכיר בבכורתו של יצחק יש לנו בעיה עם ישמעאל. אבל ישמעאל לא נמנה עם שאר מלכויות! "כי לא גזל את הברכות של ישראל" יש לו ברכות משלו. תפסתם את זה? טוב.

והנה נתן השם יתברך כח ותוקף לישמעאל בפני עצמו. ומזה אין מדבר כאשר מזכיר אלו ד' מלכויות, רק אשר ירשו כח ותוקפם של ישראל, ובסוף יחזרו הם המלכות לישראל.

ופה, מוסיף המהר"ל משפט, ממש... זה ממש נבואה. חיפשתי את המקור של זה, לא מצאתי, אלא רק רמז אחד קטן מאד בילקוט שמעוני, אני אקרא את זה מיד, ומה שמוסיף

המהר"ל פה זה מפתיע:

ויותר נראה לומר כי ישמעאל הוא בכלל מלכות פרס

זה מה שאומר המהר"ל. רק עכשיו אנחנו יודעים למה הוא מתכוון. כי דווקא דרך פרס מתגלה כוחו של ישמעאל. איפה המהר"ל ידע את זה? אתם מבינים את השאלה שלי? טוב, אם אתם מוצאים איזה מקור לזה, תשלחו לי מברק. ועם טלפון קודם כי... אבל, זה ממש מסתורין. איזה נביא כן? רק היה צריך להגיע לזמן שלנו כדי להבין שבאמת היה צודק! כוחו של ישמעאל כמלכות - זה פרס. זה נקרא "איראן" היום, אבל זה אותו... זה אותו גיהנום. תפסתם את זה?

קהל: זה פרס עכשיו, אבל אולי זה רק זמני? כאילו היה קודם

מניטו: לא. תשמעו. זה מתחיל בפרס עם המן, כן? (שמעתי, אני לא בטוח מזה, אבל זה יפה. זה שייך לפורים. כי "חומייני" ו"המן" זה אותו שם. אולי, אני לא יודע) אבל זה מתחיל שמה במגילת אסתר וחוזר היום. ועכשיו פרס מתגלה בישמעאל - וזה הפעם הראשונה בהיסטוריה שלנו. זה מזמן שהתאסלמו, כן? אבל ש-פרס זה ישמעאל - זה בפעם הראשונה זה עכשיו, אחרי השאה, אחר גמר השושלת של מלכות פרס. מלכות פרס נגמר - מה מופיע? מלכות ישמעאל. זה מה שאומר המהר"ל! אבל מאיפה היה יודע? המהר"ל היה אשכנזי, מפראג, כן? ולא ראה אף פרסי ואף ישמעאלי מימיו. מאיפה יודע את זה? אתם רואים את כוחה של התורה? אני לא יודע מה הוא המקור, אלא יש איזה רמז ב"ילקוט שמעוני" אני אראה לכם. תפסתם את זה? טוב. אז רק דקה, אם אני אצליח... יש הטבה במצב...

הנה ב"ילקוט שמעוני" זה על ישעיהו פרק 60. רק דקה. זהו. אני אתן לכם את המספר... זה "רמז תצט" על ספר ישעיהו. אז יש פסוק כזה: "קומי אורי כי בא אורך". ופה המדרש אומר:

אמר "רבי יצחק" אם אני זוכר, רק דקה.

א"ר יצחק שנה שמלך המשיח נגלה בו כל מלכי אומות העולם מתגרים זה בזה, מלך פרס מתגרה במלך ערב³⁰

ערבי נאמר

והולך מלך ערבי לארם ליטול עצה מהם וחוזר מלך פרס ומחריב את כל העולם וכל אומות העולם מתרעשים ומתבהלים ונופלים על פניהם ויאחוז אותם צירים כצירי יולדה, וישראל מתרעשים ומתבהלים ואומר להיכן נבוא ונלך להיכן נבוא ונלך, ואומר להם בני אל תיראו כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם מפני מה אתם מתיראים אל תיראו הגיע זמן גאולתכם, ולא כגאולה ראשונה גאולה אחרונה כי גאולה ראשונה היה לכם צער ושעבוד מלכיות אחריה אבל גאולה אחרונה אין לכם צער ושעבוד מלכיות אחריה

ואתם רואים מה קורה פה - שפתאום מלך פרס מתגרה במלך ערבי, זה עיראק כן? כשזה התחיל כל העולם כולו פחד, גם ישראל פחד. ועכשיו זה התמשך הרבה... עכשיו אנחנו יותר שקטים. אבל הפחד נשאר בעולם, אבל פחות ממה שהיה כשזה התחיל. כל העולם כולו פחד את זה, אתם זוכרים את זה? וגם עם ישראל פחד בישראל, מכיוון שזה היה סכנה עמוקה מאד. מה אמר חומייני מיד? "אני מגיע לירושלים". מה אמרו העיראקים? "אני

³⁰ ילקוט שמעוני ישעיהו פרק ס [רמז תצט כפי שאמר הרב] התקופה המדוברת היא שלהי שנות ה-80 אני חושב, לקראת סוף מלחמת איראן-עיראק.

הרב יהודא לאון אשכנזי "מניטו" שכתובשיעורים על "נר מצווה" למהר"ל מפראג

מגיע לירושלים". איזה מין... אני זוכר קריקטורה במעריב, זה היה דוש, אם אני זוכר. הוא צייר את זה ככה: זה כבר לפני 6 שנים? זה לפני 7 שנים?

קהל: 5 שנים

מניטו: 5 שנים? טוב. אז הוא צייר ככה: איזה מין חייל עיראקי ואיזה מין חייל איראני, כל אחד היה עם הרובה שלו, וישראלי קטן שאומר להם: "ריבוננו של עולם תהיו..." הבנתם מה שאני רוצה...

קהל: כן

מניטו: זה מה שאומר המדרש כבר: שזה לטובת ישראל, שהמלחמה היא ביניהם. אז דווקא כוח ישמעאל מתגלה לא בערב, אלא בפרס. כי דווקא העיראקים אע"פ שהם מוסלמים – הם בשלטון אתאיסטי, של הבעת', והאיראנים – יש להם את הדגל של האיסלאם נגד ישראל. מאיפה זה בא לו? אני לא יודע. אבל זה כתוב כאן.

חטא העגל

טוב. אז אני ממשיך בנושא שלנו. מה השעה?

קהל: 9

מניטו: 9? יש קצת זמן כן? אז מה הוא הנושא שלנו? כשמגיעים למלכות יוון אז רואים שהטענה של יוון: "שאין לכם חלק ונחלה באלוקי ישראל". אתם זוכרים? הגענו לאותה נקודה: "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק ונחלה באלוקי ישראל" כי כבר ביוון התעוררה אותה טענה לגדול מעם ישראל את המקרא. תרגמו את המקרא ביוונית ואתם זוכרים כל מה שלמדנו או למדתם על העניין הזה, כן?

אחר כך בא רומי, ונטל את כל הטענות – גם של בבל, גם של מדי, גם של יוון וגם של עשו... וזה הרמז, לפי הסבר המהר"ל ולפי הרבה מקורות, זה הרמז לחטא העגל: "כתבו על קרן השור" – זאת אומרת: אתם יכולים להביא קרבנות, אבל קרבנות של עבודה זרה. כי שי לנו הוכחה שאתם אומה של עובדי עבודה זרה – חטא העגל! נניח שעד יציאת מצרים אתם הייתם גזע אברהם, "בני בכורי ישראל", עם ישראל, אבל מאז חטא העגל אתם כמו שאר האומות עובדי עבודה זרה; אין, בטל ומבוטל, אין שם ישראל עליכם, "כתבו על קרן השור" – זה רמז לחטא העגל, "אין לכם חלק ונחלה באלוקי ישראל"³¹. לא, כתוב שם: "חלק באלוקי ישראל" לא "נחלה".

קהל: מי אומר את זה?

מניטו: היוונים! אמרו ליהודים בימי יוון – אמרו: אתם רשאים להביא קרבנות, אבל קרבנות של עבודה זרה בבית המקדש שלכם, כי אתם שייכים לאותו עם של חטא העגל. מה מסמל חטא העגל? ומיד נקרא את ההסבר של המהר"ל – חזרו לעבוד לעבודה זרה של מצרים! – עבודה זרה פשוטו כמשמעו; זה עכומ"ז – עובדי כוכבים ומזלות.

ידוע את זה שהעגל מרמז למזלות של אותה תקופה. זאת אומרת מה ההבדל בין "דת ישראל" – זה: מתן תורה, גילוי תורת המוסר כדת. ומה היתה העבודה זרה? זה שיעבוד לכוחות המזלות. אז כשמשה רבנו עלה לסיני כדי לקבל את הלוחות – שכחו מזה. "כי זה

³¹ הקטע מהמהר"ל אומר: "חלק באלוקי ישראל". הביטוי שהרב מציין כאן בא ממקור אחר. אמנם זה בהקשר מעט שונה, אך כאן המקור לביטוי: אוצר המדרשים (איידנשטיין) חנוכה עמוד 192

האיש משה לא ידענו מה היה לו³². וחזרו להרגל שלהם: הדת - זה עכומ"ז! ו... זה מובן? כן?

מכיוון שהיה באותה תקופה שינוי במזלות, אז אחרי מזל טלה, זה היה מיד מזל שור. ולכן לקחו העגל כסמל שלהם. זה מובן? אני לא רוצה להיכנס בנושא עצמו, להיכנס ההסבר של הכוזרי באותו נושא - זה נושא בפני עצמו, אבל מה הטענה של הגויים? ואתם זוכרים זה הטענה של הכוזרי, הטענה העיקרית, כן? בספר הכוזרי. זה טענה של הגויים: מה אתם אומרים יש ברית מיוחדת עם ישראל? כבר אבדתם את הזכות הזו. אתם כמו כל העכומ"ז, ולכן - שוב אני חוזר על ביטוי המדרש: "כתבו על קרן השור אין לכם חלק באלוקי ישראל". גמרנו. זו הטענה של יוון.

לכן אמרה הגמרא במסכת ברכות שהתחלנו ללמוד אותו אבל נקרא אותו בטקסט של המהר"ל. איפה זה? באיזה דף? יב כן? אז תקראו ב-יב' בסוף הדף, ולכן:

כי מלכות שלישיית אומרת לישראל כתבו על קרן השור דוקא

רמז לחטא העגל, כן? אז נמשיך.

ופירוש זה, בפרק אין עומדין (ברכות לב ב)

קראנו את זה כבר? טוב אני חוזר על זה:

אמרו, "ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני"

זה בירמיהו כן? בירמיהו?

קהל: ישעיהו

מניטו: ישעיהו. ישעיהו?

קהל: ישעיהו³³

מניטו: ישעיהו

ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני

זה בגמרא. רק דקה אני אקח את הגמרא... זה קצת יותר גדול, בסדר. יותר נוח. אז הגמרא אומרת:

היינו עזובה היינו שכוחה!

דהיינו, כנראה יש כפל לשון כן?

אמר ריש לקיש, אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, אדם נושא אשה על אשתו ראשונה - זוכר מעשה הראשונה, אתה עזבתני ושכחתני

זה האנחה, לא אנחה עם ה"א כן? אנחה עם אל"ף, כן? של עם ישראל: נראה לכאורה, אחרי החטא הזה, הקדום, שהביא את חורבן המקדש סופסוף, אחרי החטא הזה - אז נראה שה' לא רק שעזב אותנו, אלא שכח אותנו! כאילו לקח אישה... נוכרייה. תתארו לעצמכם מה היו החיים של היהודים מאז חורבן הבית הראשון, לפני הרבה הרבה זמן, אנחנו עוברים את ההיסטוריה של העולם, ופתאום יש אומה זרה, נכרייה שאומרת: 'אני יהיה ישראל האמיתי, אתם... זכורים את זה? זה הכוח של האמונה של היהודים, שהמשיכו

³² שמות לב א

³³ על פי הטון נשמע כאילו הוא יודע היכן זה. אולי זה צורה פדגוגית להעיר את הקהל ע"י שאלות? לא יודע

הרב יהודא לאון אשכנזי "מניטו" שכתובשיעורים על "נר מצווה" למהר"ל מפראג

בזהות שלהם. אלו שהמשיכו... טוב.

מי ברא אלה

אז:

אתה עזבתני ושכחתני

זה מה שאומר הנביא

אמר לה הקדוש ברוך הוא: בתי, שנים עשר מזלות בראתי ברקיע

שוב זה העניין של המזלות, ונראה את זה אח"כ אצל המהר"ל

ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים

לגיון

טוב, נדלג קצת. כל... אסטרונומיה שלמה יש פה. זאת אומרת: כל העולמות שבעולם.

וכולן לא בראתי אלא בשבילך

מצאתם איפה זה במהר"ל? וכולם...

ואת אמרת עזבתני ושכחתני?

זה מדרש עמוק מאד. אתם צריכים הסבר או שזה מספיק ברור? כן? כל מה שברא הקב"ה זה בשביל הארץ. "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ". ומה זה "את השמים ואת הארץ"? "סוף מעשה במחשבה תחילה" - היה צריך לברוא השמים - בגלל הארץ. השמים אינם - רק השמים של הארץ, כן?

זאת אומרת: הנפש של כל העולם כולו - זה הנפש של הארץ. והנפש של הנפש, זה סופסוף עם ישראל, שהוא מודע מזה. אז: "כל זה לא בראתי אלא בשבילך - ואת אמרת שכחתני ועזבתני?" שכחתני... צריך לחשוב הרבה על זה. זה מוציא לנו מהיאוש. בבני אדם כן? סופסוף ייתכן שיש חיים בעולמות האחרים, אבל אנחנו אותם הבע"ח שיודעים את זה שאולי שמה יש חיים. הרמב"ם אומר ב"מורה" שכל מה שברא הקב"ה הוא חי, ולכן לגבי השאלה האם יש חיים בעולמות אחרים - ברור שהכל חי אבל באיזה צורה? לא יודעים. זה מה שאומר הרמב"ם³⁴. אבל, דווקא אנחנו בע"ח עלי אדמות - מודעים מהעולם כולו. ולכן לפי הכלל הזה: "סוף מעשה במחשבה תחילה" - (אע"פ שזה קשה לתפוס בתרבות המערבית כן?) כל זה נברא רק לסוף המעשה. אני חוזר על הפסוק: "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ". ולכן הכל ברא לגבי הארץ. ומיד רש"י אומר: ואין ארץ אלא ארץ ישראל. אתם זוכרים את זה? "לא היה צריך להתחיל את התורה" - מדובר על בארץ ישראל. זה מובן?

התשכח אשה עולה

זה המשך הנביא

אמר הקדוש ברוך הוא: כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר? אמרה לפניו: רבוננו של עולם, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך שמא לא תשכח לי מעשה העגל? - אמר לה: +ישעיהו מ"ט+ גם אלה תשכחנה

אתם זוכרים שבמעשה העגל כתוב: "אלה אלהיך ישראל", גם ה"אלה" הזה שאמרת "אלה

³⁴ נראה לי שהכוונה למורה נבוכים חלק ג פרק יג

אלוהיך ישראל" – זה תשכחנה. זה יפה כמדורש, אבל זה עמוק מאד כ... מה אומר הפסוק של הנביא? "גם אלה תשכחנה". לפי הפשט – גם אם הנשים האלו תשכחנה את בניהם – "אנכי לא אשכחך".

אבל זה הקטע הראשון, "גם אלה תשכחנה"; מה זה "אלה"? זה המזלות, כן? תזכרו את זה, ואח"כ נלמד את זה במהר"ל. יש פסוק בישיעיהו – "שאו מקום עיניכם וראו מי ברא אלה"³⁵. "מי ברא אלה" – ו"אלה" זה המזלות. "שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה".

פה זה גם נושא בפני עצמו. אם זוכרים, זה בהתחלת התלמוד, שאלה; "מתי אומרים ק"ש של ערבית" – שצריך לראות את הכוכבים³⁶. יש איזה רמז בקבלה, בזהר – זה ראשי תיבות: שאו מרום עיניכם זה שמ"ע. בשעת קריאת שמע צריך לשאת עיניים למרום ולשאלו 'מי ברא אלה'? צריך לראות את הכוכבים כרמז. זה יפה, כרמז כן?

זאת אומרת: מי שמסכים לשאול את השאלה: "מי ברא אלה" יש לו תשובה. הזהר מסביר: "מי" ו"אלה" זה אלוקים. "מי אלה". אז לרשעים יש רק השאלה – "מי?" ואין להם את התשובה. "מי ברא אלה?" זה מובן? "מי ה' אשר אשמע בקולו"³⁷ זה פרעה כן?

וצריך... אם אתה מסכים לשאול את השאלה – "מי ברא אלה?" התשובה היא בצידה: הוא, אלוקים, ברא אלה. אלוקים הוא ה' "מי' שברא אלה". זה מובן? זה זהר. אז "אלה" זה, איך אני יכול להגדיר את זה, זה המציאות הקיומית של העולם; זה "אלה"; העניינים האלו; הדברים האלו; אלה. ה-"מי" – זה מי שברא. אם אני שואל: האם יש סיבה ל"אלה"? יש רק תשובה אחת: זה מי שברא אלה. ולכן לא מסכימים לשאול את השאלה מכיוון שמפחדים מהתשובה. לכן מי ששואל: "מי ברא את העולם?" יש לו תשובה: דווקא "מי" ברא את העולם³⁸. כן? ולכן לא שואלים. תפסתם את זה? טוב. זה הכוח של קריאת שמע. מה?

הערב רב

קהל: "אלה" זה לא קשור עם ה...?

מניטו: גם כן. כי יש.. בשבטים אתה רוצה לומר כן?

קהל: כן

מניטו: גם כן, כי יש 12 שבטים, זה מקביל ל- 12 מזלות כן? סיבות³⁹ ישראל שיצאו ממצרים.

קהל: אז – "אם תשכח אלה" זה... אני לא מבין

³⁵ ישעיהו מ כו

³⁶ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ב עמוד א

³⁷ שמות פרק ה פסוק ב

³⁸ זוהר – הקדמה דף א עמוד ב

בראשית ר' אלעזר פתח (ישעיה מ') שאו (ד' ל' א) מרום עיניכם וראו מי ברא אלה שאו מרום עיניכם לאן אתה, לאתר דבל עיניך תליאן ליה, ומאן איהו פתח עינים, ותמן תנדעון דהאי סתים עתיקא דקיימא לשאלה, ברא אלה, ומאן איהו, מ"י, ההוא (שמות ק"מ א) דאקרי מקצה השמים לעילא, דכלא קיימא ברשותיה, ועל דקיימא לשאלה ואיהו בארע סתים ולא אתגליא אקרי מ"י דהא לעילא לית תמן שאלה, והאי קצה השמים אקרי מ"י [פירוש: בראשית, רבי אלעזר פתח, (ישעיה מ) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה. שאו מרום עיניכם, לאיזה מקום למקום שכל העינים תלויים בו, ומי הוא פתח עינים, ושם תדעו שהסתום העתיק הזה שעומד לשאלה ברא אלה. ומי הוא "מי", ההוא שנקרא מקצה השמים למעלה, שהכל עומד ברשותו. ועל שהוא עומד לשאלה והוא בדרך נסתר ולא גלוי נקרא "מי", שהרי למעלה אין שם שאלה. וקצה השמים הזה נקרא "מי".]

³⁹ [סיבות?]

מניטו: מה?

קהל: יש משהו שאני לא מבין, זה נותן לי... "אם תשכח אלה"

מניטו: לא לא. תאמר את הפסוק

קהל: "גם אלה תשכחנה"

מניטו: "גם אלה תשכחנה" - איזה "אלה"? אלה שאמרו: "אלה אלוהיך ישראל" - זה המזלות. אלה אלוהיך ישראל, המזלות. ותראו שהמילה "אלה" זה אל"ף למ"ד ה"א - זה אותם אותיות של "אלוק". אחר כך המהר"ל חוזר ברמיזה על העניינים האלו, נראה בטקסט שלו: כשעשו את העגל - מה אמרו עובדי ע"ז לישראל? וזה הסימן שזה הערב-רב, זה לא ישראל שעשה את זה. כי מי אומר למי "אלה אלוהיך ישראל"? מי שאינו ישראל... אז הערב-רב אמר לישראל: "אלה אלוהיך ישראל". החטא של ישראל שהוא לא גבר על הערב-רב. הוא היה חלש יותר מדי. אבל הוא לא יזם את העבודה זרה, אלא הסכים.

ומאז (אני מסביר, הרבה פעמים ככה, ושמעתי מהרב ז"ל:) מאז - העם מחולק ל2 מחנות. תראו מה קורה שוב בכנסת על "מיהו יהודי" - אי אפשר למצוא כל אחד... יותר מהשני כן? וכשמשה שמע, לפי הסיפור בספר שמות, ("כי תשא") משה שמע את המהומה במחנה, אז הוא שאל את יהושע: "מה אני שומע?"⁴⁰ אז יהושע אמר: "קול ענות אנכי שומע" לא "קול ענות גבורה קול ענות חלושה". "אנכי!" - מה אמר יהושע? אני שומע מהומה. אי אפשר לומר אם יש איזה מחנה שמתגבר על השני כן? ולכן אנחנו, (זה למדנו בשיעור בצרפתית לפני שבוע), "ועתה הייתי ל-2 מחנות הצילני נא" כי 2 מחנות שווים, אז - הצילני נא.

וזה מה שקורה עוד הכנסת ההיא: ליכוד ומערך זה כמעט שווה, אי אפשר להכריע. זה לעניין של ארץ ישראל. אבל דתיים-חילוניים עם הקואליציות שלהם - זה כמעט שווה. אי אפשר להכריע. אז אנחנו ממשיכים עם שווה שווה⁴¹ כזה, זה שווה סווה⁴², זה לא שווה... עד ביאת המשיח - שהוא יכריע. כל אחד. זה מה שאמרת הגמרא בקידושין כן? מצווה אחת מכריעה את כל העולם כולו⁴³

ושוב: "המחדל" זה אותיות מפד"ל. כן? שמעתם ברדיו? שוב פעם... תפסתם מה שאני אומר? וזה מה שאנחנו אומרים בהבדלה: "המפדיל בין קודש לחול"... אז נמשיך. והם קוראים למפקד...

גם אלה תשכחנה

אז מה אומר הקב"ה פה? החטא הכי חמור - ואני שוכח. אז יש שכחה! אם אתה שוכח את החטא - זה סימן שיש שכחה. שמא תשכח את הזכות גם כן!

האתאיסט

ואני חושב שפה יש הסבר עמוק מאד לפחד של האתאיסטי שהוא לא... הוא מפחד להאמין: מכיוון שהוא מכיר את עצמו: טוב ורע. ולכן - אם יש דיין - אז הוא יודע את הרע. אז מוטב שלא יהיה דיין ולא [יהיה] יודע את הטוב, משידע את הרע. תפסתם את זה? זה

⁴⁰ בראשית לב

⁴¹ [הסטטוס קוו הדתי-חילוני]

⁴² [?]

⁴³ תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מ עמוד ב

הפחד של ישראל. אם אתה לא שוכח - אני אבוד. אבל אם אתה שוכח אני גם כן אבוד. תפסתם את זה? אני חוזר על הדיוק במדרש כדי להבין את זה קצת יותר:

גם אלה תשכחנה. אמרה לפניו: רבונו של עולם, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך שמא תשכח לי מעשה סיני?

אז הפסוק אומר:

ואנכי לא אשכחך

ומה זה "אנכי"? זה מתן תורה. "אנכי ה' אלוקיך".

אז ההסבר הוא עכשיו ככה: "אלה אלוקיך ישראל" ("אלוהיך ישראל" סליחה, זה לשון חול) - זה אני אשכח. אבל אם תשכח - תשכח גם את ה"אנכי ה' אלוקיך" ו"אנכי לא אשכחך" - הזכות ל...

אז זה מה שקשה קצת להבין. יש איזה מין משוא פנים, כן? הקב"ה מחליט לשכוח את החטאים, (חטא העגל בעיקר), ולא לשכוח את הזכויות - זה מעשה סיני.

זאת אומרת: מעשה סיני לא זז ממקומו, אע"פ שהיה איזה כישלון אח"כ שנקרא "מעשה העגל". הטענה של הגויים זה: 'היה מעשה סיני? נכון. אבל אח"כ היה מעשה עגל - אפס'. כן? המדרש בא ומתקן את זה: הטענה של הגויים זה "מעשה העגל"? מעשה העגל נשכח את זה: "גם אלה תשכחנה". אז הכל נשכח לו; ו"אנכי לא אשכחך".

זה נקרא "משוא פנים" מבחינה ציורית⁴⁴. מה זה "משוא פנים"? הקב"ה גזב: אני אוהב את ישראל. החטאים של ישראל - אני מוחה, הזכויות לא. מי יכול לתפוס את זה? רק מי שמכיר בבורא עולם. מי שחושב שיש רק איזה מין חוק מוסרי בלתי פרסונאלי, כמו שהגויים חושבים (הם קוראים לזה "לוגוס" כן?), אז הוא לא מבין שהקב"ה זה מישהו. זה "אבינו שבשמיים". רק היחס בין אב לבן - יכול להסביר את זה; האב שוכח סופסוף את חטא הבן ולא שוכח את זכויות הבן. החוק שוכח את הכל. אם שוכח - שוכח. אם לא שוכח - לא שוכח. אם זה חוק - אבודים. אם יש אב - זה משהו אחר. זה ההבדל. צריך להיות מאמין כדי להבין מה זה היחס בין ישראל לאביהם שבשמיים. תפסתם את זה?

ולדאבוני, אני יודע שיש הרבה משכילים שלא מסכימים עם המדרשים מכיוון שלא מכירים בריבונו של עולם. מכירים ב"חוק", בתורה כ"חוק", אבל לא בתורה כרצון הבורא. כי רצון הבורא - לא יודעים מה זה. אם אתה אומר "רצון הבורא" - אז יש בורא, יש מישהו שברא, מישהו [...]. "משהו" - כן, מכירים. זה נקרא "תורה" אצלם. תפסתם את זה? אבל זה תורה כדת של עובדי עבודה זרה. ההבדל - שזה הדת האמיתית. אבל, מכיוון שהתורה איננה דת, אלא תורה, סופסוף הם עוזבים גם את הדת שלהם. זה מה שקורה דרך ההיסטוריה. הברור - זה מי שמאמין בקב"ה. מי שמאמין בתורה - זה לא מספיק חזק. מי שלא מאמין בקב"ה - אף תורה שלו אינה תורה. תפסתם את זה? כן?

והמצב, נאמר בחינוך העברי עכשיו, הוא חמור מאד! בי הרוב חוזרים לדת ולא לאביהם שבשמיים. תפסתם את זה? כן? הסדר של קריאת שמע: קודם כל מלכותו, אח"כ תורתו. מי שמתחיל בתורתו בלי מלכותו - אף תורה אין לו. תפסתם את זה? יש לו דת, אבל יש הרבה דתיים בעולם: יש כמרים, יש... המופתי הוא דתי כן? אני צריך עוד שחור אחד? אני לא צריך. אני צריך יהודי. תפסתם את הנקודה? וזה פלא איך הכהנים לא היו לובשים שחורים בבית המקדש, זה רק הגויים. והשחורים שלנו... טוב. זה לא כל כך שחור... כן מה רצית?

⁴⁴ [לא נשמע כ"כ ברור]

קהל: כן. רציתי לשאול אם החשש הזה, הפחד הזה, אינו קרוב לפחדו של קין שהוא אמר "גדול עווני מנשוא"⁴⁵?

מניטו: יפה. יפה.

קהל: והתשובה...

מניטו: יפה. יפה. זאת אומרת, זה מגלה שקין היה צדוקי, כן? מכיוון שהוא לא מכיר בקב"ה כ-הקב"ה; אב יכול לרחם על בן, החוק - לא מרחם. זהו. זה צדוקיות.

החסידיים והמתנגדים

אני זוכר כשפגשתי את העולם האשכנזי, הייתי צעיר. אחרי מלחמת העולם, וכשפגשתי את המחלוקת בין המתנגדים לחסידיים. זה משהו מוזר בעולם הספרדי אותה מחלוקת. כי כשהייתי צעיר הייתי רגיל לומר: הספרדי מקיים מצוות כמו המתנגד ומאמין כמו החסיד. אז כשהתבגרתי כבר, קצת, וראיתי שזה ההיפך: החסיד מאמין בספרדי, והמתנגד מקיים מצוות בספרדי. זה קצת ההיפך. אבל... כי הראשונים היו ספרדים, האחרונים זה האשכנזים. "והאומר ראשון ראשון אחרון אחרון"⁴⁶. טוב. אז אתם יודעים ששמי "אשכנזי" אני יכול להרשות לעצמי...

אז, כשגיליתי את המחלוקת בין המתנגדים והחסידיים - וניסיתי להבין: מה קורה ביניהם? אז אני אסכם קצת, זה קצת סכמטי אבל כדי שנתפוס את זה:

החסיד מפחד שהמתנגד הוא אתאיסט. והמתנגד מפחד שהחסיד הוא עובד עבודה זרה. למה? מכיוון שהעיקר אצל המתנגד זה החוק של התורה. יש בתורה איזה מצווה ברמיזה, אמרו לנו חכמים: צריך להתפלל. אבל מתנגד - מבין את כל המצוות חוץ מהתפילה. התפילה אצלו זה מצווה, זה לא תפילה. תפסתם את זה? הוא מפחד מזה! מה, יש מישהו? אתה נוצרי? זה הפחד של המתנגד. אני לא אומר שהמתנגדים אינם יהודים. הם יהודים מכיוון שהאמא שלהם היתה יהודייה, כן. זה החוק אצלם...

ולמשל כשאתה שואל איזה מתנגד משכיל (תלמיד חכם / רב - זה משהו אחר, הוא מאמין כן? אבל פילוסוף - זה כבר משהו אחר. אע"פ [שמקיים] מצוות. זה נקרא צדוקי. מה אכלתי היום? אני לא נזהרתי... טוב, כדאי לשמוע את כל זה). וכשאתה שואל: "במי אתה מאמין?" אז אין לו תשובה! אין לו תשובה. אז הוא אומר: היה לי איזה רב שאמר לי שאולי... אבל הוא? בשכלו, לא תופס את זה. מכיוון שכתוב בשולחן ערוך שמצווה להתפלל - הוא מתפלל. "דע לפני מי אתה עומד"⁴⁷ - זה מסתורין אצלו. וצריך לפקוח עיניים.

קהל: השאלה היא אם זה ככה, או שזה בגלל שהוא שולל את כל אמונה טפילה, או לא נכונה

מניטו: זהו. יש פסוק שאומר...

קהל: זה שלילה על גבי שלילה. זה...

מניטו: יש פסוק שאומר: "אל תעשו כן לה' אלוקיכם"⁴⁸. תהרסו את כל האלילים, אבל אל

⁴⁵ בראשית ד יג

⁴⁶ מסכת אבות ה ז

⁴⁷ אוצר המדרשים (אייזנשטיין) אליעזר עמוד 29

⁴⁸ דברים פרק יב פסוק ד

תעשו כן לה' אלוקיכם. אני רוצה להסביר, לכן אני אמרתי מיד – אני אגזים קצת, אסכם קצת, כדי להבין את ההבדלים שיש בזה. היו לי מורים (רבנים) גם אצל המתנגדים וגם אצל החסידים עד שהבנתי מה קורה ביניהם:

בכנות! החסיד מפחד שהמתנגד – האמונה שלו זה האמונה של חוק ולא של "מי שנתן את החוקה". ולכן אני אמרתי "מפחד", יש סכנה.

והמתנגד – בכנות! מפחד שהחסיד הוא עובד עבודה זרה. הוא מאמין באליל! כן? ואיך לצאת מזה?

אז פעם, אולי אני אסביר לכם את זה, פעם רב אחד, זה היה לפני 40 שנה, שהיה רב בשתי הקהילות אמר לי: אני אספר לך מה היהודים שלי. בקהילה מתנגדית, פעם נתן הרצאה בערב פסח על הניסים של פסח, משהו נפלא (אתם זוכרים את זה? סיפרתי כבר). והפרנס בא ואמר לרב: 'איך דיברת יפה! איזה דרשה! אבל עניינים כאלו תגיד לבת שלי... ניסים של פסח...'. וזה פרנס ששומר מצוות, צדקה זה צדקה, תפילה זה תפילה. אתם מכירים יהודים כאלו, כן?

אח"כ הוא היה רב בקהילה אחרת, נאמר חסידים כן? אז היה לו איזה יהודי בקהילה שאף מצווה לא קיים! הוא היה יהודי חם, אבל בלי שום מצווה. כל עבירה שהיה אפשר לעשות היה עושה, כן? ופעם הביא לו שמן בבית הכנסת ואמר לו: 'תשמע, חלמתי על אליהו הנביא, אני צריך לשים שמן ב...'. אז הרב אמר לו: 'אתה לא מקיים שום מצווה, ואתה חולם על אליהו הנביא?'. אז היהודי אמר לו: 'מה? כבוד הרב, אתה לא מאמין באליהו הנביא?'. אז הרב אמר לי: 'מיהו יהודי סופסוף? זה שמקיים מצוות ואינו מאמין בניסים של פסח, או מי שמאמין באליהו הנביא, עד שחולם עליו ולא מקיים שום מצווה?'. נתתי לו עצה. אני אמרתי לו: 'תיקח את הבן של זה, והבת של זה, תזווג...'.
טוב, אני רק רציתי להסביר בקצרה את הפחד של שני המחנות.

אני למדתי פעם עם רב גדול מ[ה]אשכנזים בצרפת והוא סיפר לי: כי בדורות האחרונים, בישיבות של ליטא, הליטאיות, באו כמה חסידים מהפולנים כדי ללמוד. והרב היה צריך לחכות עד שיגמרו להתפלל כדי להתחיל בשיעור גמרא. ופעם הרב היה ברוגז ואמר: 'אז הוא גמר להתפלל לאליל שלו, שנתחיל ללמוד תורה, כן?'. אתם מבינים?! זה אמיתי מה שאני אומר לכם. זה היה רב גדול שסיפר לי את זה. ומי שנולד, מי שחונך כספרדי, הוא ממש זר לעניינים האלו. לא, אני לא תופס... עכשיו אני מבין בשכל, אבל אי אפשר לתפוס את זה: מי שמפחד מהשולחן ערוך, ולא מכיר בקב"ה; מי שמכיר בקב"ה (באליהו הנביא...) ולא מפחד מהשולחן ערוך. זה פיצול, זה מוזר, זה קרה. טוב. אני לא אומר שכל המתנגדים הם צדוקים, ושכל החסידים הם בסכנה של שבתאות, אבל בכל זאת יש ביניהם איזה בעיה מוזרה ששייכת לגלות, וצריך לזרוק את זה! עכשיו אנחנו ישראלים. זה מובן? זה מה שרציתי להסביר, אז זה אותו עניין של קין.

ושמעתי פעם פילוסוף גדול שאמר לי: 'תשמע, אם אתה מאמין שהקב"ה דיבר – אז אתה יכול להאמין בהגשמה!'. אתם יודעים מה זה הגשמה אצל הנוצרים, כן? והוא ליטאי! ליטאי מפחד מזה – 'מה? פשוטו כמשמעו?' "וידבר ה' אל משה" – זה פשוטו כמשמעו? אז זה מגיע לאוונגליון. ריבונו של עולם! ממה אתה מפחד? מהנוצרים? מדבר אקזוטי כזה? יש לך תורה!

תפסתם את הפחד הזה?

"לעקום את המקראות"

קהל: רש"י מבטא את זה שם...

מניטו: איך?

קהל: דווקא לפני עשרת הדיברות הוא מסביר איזה עניין דומה: "כדי לסבר את האוזן"

מניטו: על איזה עניין?

קהל: ש...

מניטו: אה! אה! לא לא. הוא לא אומר. יש פה איזה ספר שמות עם רש"י? טוב, אולי תזכיר לי בפעם הבאה נראה את זה. הוא אומר: מה שהאוזן לא יכול לסבול. כי כל המימרות היו בבת אחת.

קהל: לא, זה לפני כן

מניטו: גם לפני זה?

קהל: כן

מניטו: על מה? על איזה פסוק?

קהל: "וה' ירד על סיני"⁴⁹ דברים כאלה

מניטו: אה, כן. כן. יש גמרא כבר על זה שרש"י מביא אותה. טוב, אם אתה רוצה בפעם הבאה נלמד את הקטע הזה ברש"י. ולמה אתה צריך לעקום את המקרא? אם המקרא אמר: "וה' ירד על הר סיני" הוא יודע מה שהוא רוצה לומר! סופסוף אם תחפש את כל הפחדים האלו, את כל השאלות האלו – זה שאלות של אפיקורוס! הוא לא מאמין שהקב"ה יכול לרדת על הר סיני – מה זאת אומרת? הוא לא מאמין שיש הקב"ה! אתה מביין? זה יותר קשה להאמין במישהו, מלהאמין שיכול לרדת. תפסתם את זה?

איפה, איפה הקושי?! אם כבר הוא קיים, הוא לא יכול לרדת? זה שאלות של פילוסוף!

קהל: צריך לגשת ל... אני לא מסכים

מניטו: על מה אתה לא מסכים?

קהל: ה"נפש החיים" לימד אותנו שצריך קרבה, כדי להתקרב יותר ויותר ויותר ויותר אליו, ולא אל שמו וגילויו או צריך יותר ויותר לשלול ולשלול ולשלול...

מניטו: כן

קהל: כך לימד אותנו נפש החיים!

מניטו: כן, אבל זה פשוטו של מקרא! "נפש החיים" זה "נפש החיים" ואפשר לקרוא אותו. אבל זה "פשוטו של מקרא". ואני מסביר משהו אחר: מי ששואל שאלות על פשט המקרא – זה סימן שהוא מתקשה להאמין במה שכתוב! אז למה הוא מתקשה להאמין במה שכתוב? מכיוון שכתוב מכיוון שכתוב. אז הוא מכחיש תורה מן השמים. במה הוא מאמין? שהמקרא מדבר על "אין אלוקים חיים"? אז הוא צריך להפשיט את זה? זה, זה לעקום את המקראות! צריך להבין: לפי תורת "נפש החיים" – מה המשמעות בקודש של "ירד על הר סיני"? צריך להפשיט את זה מההתגשמות! זה מה שאני מסביר. מי שמפחד מההתגשמות, כשקורא מקרא – זה סימן רע! זה סימן שיש משהו לא בסדר! וכמוכן אני מתכוון לא ל"נפש החיים"

⁴⁹ שמות יט ב

אלא לאישיויות אחרות.

וזו הניסיון שלי בחינוך, זה יותר מ-40 שנה: צריך להיזהר מזה! מי שאומר שהוא תלמיד ומתקשה לקרוא במקרא איך שזה כתוב – זה סימן שלא מאמין! כי סופסוף זה תורה מן השמים. זה הבעיה. הבנתם...

ואז אתם רואים את הפיצול⁵⁰ הזה שנקרא "צדוקיות" – מקיים מצוות ולא מאמין לא באלוקי ישראל ולא בעם ישראל! וסופסוף אם אתם לומדים את המצב באוניברסיטאות עכשיו, אתם תראו שמי שמתקשה להאמין בתורה מן השמיים – גם מתקשה להאמין בצדק של ההיסטוריה של עם ישראל. זה הולך באותו כיוון. זה... זה מצב חמור, לכן אני מדגיש את זה. יש משהו לא בסדר. אם המקרא רצה לומר מה שרצה לומר, הוא יודע למה הוא אומר את זה. מי שמתקשה לקרוא את זה – זה סימן שיש פגם באמונה שלו. מה? צריך לחשוב כנוצרי כדי להאמין במקרא? אתה לא יהודי? אם אתה מפחד מהצלב – זה סימן שיש לך צלב כבר בלב שלך. תפסתם מה שאני אומר? כן?

טוב, מה?

קהל: אני מכירה שיעור שניתן על המהר"ל שכל הכיוון שלו שזה להוציא את הדברים מפשוטים

מניטו: לא. הגמרא אומרת "זה אסור". לא. להבין את משמעות של קריאת הדברים לפי המשמעות השכלית. זה לא להוציא מפשוטם. לא, זה לא המהר"ל. הגמרא אומרת: עברנו על כל הש"ס ולא מצאנו מקרא יוצא ידי פשוטו. ולמה הגמרא מתכוונת? לדרש. עברנו את כל הש"ס – וכל הש"ס זה רק דרש, כן? ולא מצאנו בדרש מקרא יוצא ידי פשוטו⁵¹.

כשהמקרא אומר: "וידבר ה' אל משה" – הוא יודע למה הוא אומר את זה ככה. שזה היה גילוי דרך הדיבור. מי שלא מאמין בזה – יש פגם באמונה שלו. הוא מתקשה להאמין "באלוקים חיים"! הוא מאמין באידאה פילוסופית של האל. והוא שומר מצוות. האם זה יהדות? לא לא, אני שואל: האם זה יהדות? אע"פ שהוא שומר מצוות. מכיר מה זה – צדוקיות.

קהל: למשל שמעתי שהוא "כפה עליהם הר כגיגית", שבמפורש נאמר שזה לא ממש

מניטו: זהו, זה מה ששאל החבר פה. ולכן נקרא את זה בגמרא אם אתם רוצים. אני זוכר את המקור. וצריך להבין מה...

אבל זה התלמוד של הפרושים, זה לא התלמוד של הצדוקים!

זאת אומרת: מה... (אולי נסיים עכשיו על המשפט הזה:) שכחו שהיה גילוי. מכיוון ששכחו שהגילוי הסתיים. והם חושבים שהם חיים בעולם, אותו עולם שהיה בזמן הנבואה, והנבואה לא היתה נבואה. זה גאווה. המקרא מסביר לנו: הנבואה הסתיימה, ואנחנו חיים בעולם שהנבואה הסתיימה. ולכן הם חושבים כאילו העולם שלהם זה אותו עולם שמדבר על המקרא. זה סימן... ולכן הם חושבים כאילו העולם שלהם זה אותו עולם שמדבר עליו המקרא. זה סימן שלא מאמינים בעולם המקרא. שכחו שהנבואה היתה פעם, מכיוון ששכחו שזה הסתיים. תפסתם מה שאני רוצה להסביר? למדנו את זה בשיעור הקודם בצורה אחרת, זה היה על איזה נושא? כן. מי שאומר (יש לי הרבה ניסיונות בזה בחינוך): "אני לא מאמין" – מה הוא רוצה לומר לאמתו של דבר? הוא רוצה לומר: "אני לא נביא". אני יודע שאתה לא נביא! זה משהו אחר! תפסתם? הוא מתקשה להבין את זה: "וידבר ה' אל

⁵⁰ נשמע גם "פיסול"

⁵¹ תלמוד בבלי מסכת יבמות דף כד עמוד א

הרב יהודא לאון אשכנזי "מניטו" שכתובשיעורים על "נר מצווה" למהר"ל מפראג

משה" – רק נביא יכול לתפוס את זה. אז הוא לא מאמין בזה. מה זאת אומרת? אין לי ניסיון בזה. ברור שאתה לא נביא. תודה לאל שאתה לא נביא... ואם לא כן, נביא אותך לארץ. זה גאוה! זה לעניין של הספרים החיצוניים, זוכרים את זה? למדנו בשיעור הקודם.
[סוף קלטת]

קובץ 2

ארבעת המלכויות

אנחנו נלמד איזה נושא ב"נר מצווה" – זה הספר של המהר"ל על חנוכה. וזה המלחמה שהיתה בין יוון וישראל, בתקופת המכבים, בתקופת כל המאורע של חנוכה. המהר"ל מסביר את זה, מקשר את זה לנושא יותר רחב, וכדי להקדים את ההגדרה שלו על אותה מלחמה בין היוונים והיהודים בתקופת בית שני.

אז הוא מקדים את זה במדרש אחד שנתחיל בו, במדרש רבה, על סדר המלכויות שאנחנו בעימות איתם מהתחלת ההיסטוריה של המין האנושי. מהתחלת אדם הראשון יש איזה תכנית של סדר של מלכויות עד ימות המשיח. אתם זוכרים את הנושא, יש 4 מלכויות: בבל, מדי (זה "פרס ומדי"), יוון ורומא (רומי).

אז נתחיל באותו מדרש, איך המדרש מסביר את התכנית של ההיסטוריה הכלל עולמית שצריך ל... איך אפשר להגדיר את זה... מלכתחילה אין שום הֶכְרַח בצורה של המלכות. אבל היעד של התרבות השייכת לאותו מלכות זה אותו יעד. כי מדובר בנפש האדם. כל ההיסטוריה של המין האנושי היא התפתחות של נפש האדם. זה דומה מאד אגב למה שאנחנו מוצאים בפילוסופיה של הֶגֶל, אבל בצורה אחרת לגמרי. זה כבר המדרש, לא הפילוסופיה של הֶגֶל.

המהר"ל מסביר, לפי כמה מקורות (יש לכם את המקורות בהערות שמה למטה): שיש כמה כוחות בנפש האדם. יש קודם כל הכוח הגופני, הגוף; אחר כך הכוח הנפשי; אחר כך הכוח השכלי; ואחר כך הכוח של חי-המדבר – דהיינו: הדמות הכוללת של כל הכוחות של האדם.

וזה מקביל ל-4 מלכויות שהתפתחו בהיסטוריה: מלכות בבל – זה מקביל לכוח הגופני; עיקר התרבות של מלכות בבל זה תרבות של הגוף. אח"כ פרס ומדי (בעיקר במדרש זה "מדי" אבל זה אותה תרבות לפי המקורות של התנ"ך – "פרס ומדי" זה אותה תקופה) – זה הכוח הנפשי, הרגשי. אח"כ בא יוון – זה הכוח השכלי. אח"כ בא רומי, זה – החי-מדבר, הכוח הַדְּבָרִי של האדם. טוב זה נושא כבר שאתם רגילים לו, אז נראה איך המדרש מגדיר את זה. ומיד נתחיל באותה תקופה של יוון, מה קורה במלחמה בין היוונים ועם ישראל דאז, דהיינו – היהודים.

אני רוצה שוב להזכיר את זה: אנחנו נמצאים בתקופת בית שני אחרי תקופת הנבואה, לכן עם ישראל, הוא – הזהות שלו זה הזהות ה**יהודית**. בתקופה הקודמת זה היה, תקופת הנבואה, זה היה ה**עם העברי**. ולכן יש איזה מין מיעוט הצורה של עם ישראל בבית שני.

אפשר להגדיר את זה ככה: גדלות זהות ישראל – זה בבית ראשון. כשהיתה כוח הנבואה. וכוח הנבואה כולל גם הכוח הגופני, הנפשי, השכלי וה"אֲדָמִי" אם אפשר לומר את זה. "אדם", "אתם קרויים אדם"⁵².

בבית שני יש הקטנה של כוח של עם ישראל, איזה מין... "מין" אולי זה קצת מוגזם. הצורה של עם ישראל היא בקטנות. ולכן זה נתן אפשרות לאומה הזו שנקראת "יוון" (ואח"כ נחזור על ההגדרה של יוון באותה התפתחות) לתקוף את ישראל דווקא במישור של הכוח השכלי, דהיינו – החכמה. וזה המלחמה בין החכמה יונית והתורה בישראל.

⁵² תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סא עמוד א

אבל, אע"פ שזה נראה קצת פרדוקסלי, צריך ללמוד את זה במקורות: כוח התורה בישראל בבית שני היה יותר קטן, יותר נמוך ממה שהיה בתקופת הנביאים. למה אני אומר שזה פרדוקסלי? מכיוון שלפי המקורות של ההיסטוריה הפשוטה, כל מה שאנחנו יודעים מהתפשטות כוח התורה – זה המשנה, זה התלמוד, זה דווקא השורש [שלהם] זה בית שני. אבל בכל זאת צריך להבין: התקופה של הנבואה נגמרה, לא נגמרה בבת אחת, יש תקופה ארוכה מאד של מעבר בין תקופת הנבואה ותקופת החכמה של התלמוד, והמישור של רוח הקודש שממשיך, אבל בכל זאת – אין להשוות בצורה, בדמות: יש "שם ישראל" בבית ראשון ו"שם ישראל" בבית שני. ויש הקטנה של הדמות. זה מובן? כן? ולכן אנחנו נכנסים לאותה תקופה של המלחמה עם חכמת יוון בחולשה. זה נתן כוח ליוונים במלחמה שלהם נגד ישראל. ונראה איך המהר"ל מסביר את זה מיד.

מלכות יוון

אז קודם כל אני רוצה להתחיל במקור במדרש. זה לא נמצא בדף שלכם, זה בהקדמה של המהר"ל, הנה: ההתפתחות של ההיסטוריה האנושית. זה על הפסוק: "וְהָאָרֶץ הָיְתָה תְהוֹ וְבָהּ וְחָשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם". לפי המדרש – זה בצורה של פסוק אחד, כל ההסברים שאנחנו מוצאים בכל המקרא כולו על ההתפתחות של ההיסטוריה האנושית מההתחלה עד ימות המשיח. וכך מסביר את זה המדרש:

ריש לקיש פתח קרא:

פירש את המקרא לפי סדר הגלויות. לאמתו של דבר, לנושא שלנו, זה נקרא "מלכויות". אבל בהקשר לכל מלכות שהיתה כלל-עולמית בנתונים של אותם התקופות, יש גם כן גלות ששייך לאותו מלכות; "גלות אור כשדים" שייך למלכות בבל, וכן הלאה.

"והארץ היתה תהו [ובהו]" – זו גלות בבל. "תהו" שנאמר (בירמיהו): ראיתי את הארץ והנה תהו.

אז לפי הפרק בירמיהו אנחנו מבינים שזה שייך לתרבות בבל שנקראת "תהו".

"ובהו" – זה גלות מדי, שנאמר (במגילת אסתר) "ויבהילו להביא את המן"

אז שמה, פה, המדרש מפרש את הפסוק של מגילת אסתר בהקשר ל"בהו" שזה ההגדרה של גלות מדי.

"וחשך", זו מלכות יוון, שהחשיכה עיניהן של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם, כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל

וזה הנושא שנלמד במהר"ל עצמו. אז המדרש מסביר: "תהו" – בבל, "בהו" – מדי, "וחשך על פני תהום": "חשך" – זה יוון, "תהום" – זה רומי. והוא מסביר קצת באופן יותר מפורש מה שקרה עם יוון: "זה גלות יוון שהחשיכה עיניהם של ישראל". צריך להבין את הביטוי – למה דווקא בעלי המדרש בחרו באותו ביטוי: "החשיכה עיניהם של ישראל", זה קשור לעניין של היעדר האור. בהמשך הספר שלו המהר"ל מסביר מה הקשר בין אור של חנוכה והמלחמה נגד היוונים. רק לזכור את כל הביטויים פה: "החשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיה, שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלוקי ישראל". במה מדובר? כשיוון היתה שולטת במלכות יהודה אז לא רצתה להשמיד את עם ישראל כעם, אלא לנתק אותו מהתורה והקדושה.

יש 2 מימדים למלחמה של היוונים נגד ישראל. להעביר את היהודים מהתורה (אתם מוצאים ב"על הניסים" שאנחנו אומרים בימי חנוכה – "להשכיחם מתורתך"). יש כמה גרסאות בנוסח האשכנזי, אבל [...] הספרדי, אבל סופסוף זה הולך לאותו כיוון: חוץ

מהגזירות שאסרו על היהודים לקיים כל מצוות שבתורה, אסרו באופן מיוחד ללמוד תורה. רצו לנתק את עם ישראל מידיעת התורה ובאופן יותר מסוכן: להוציא את השם "ישראל" מהתורה, את הקשר שיש בין התורה ועם ישראל. זו היתה המשימה של התרבות המערבית: לקחת את התנ"ך מעם ישראל ולתרגם אותו בשפות זרות (וזה התחיל ביוון – בלשון היווני) ואח"כ, אפשר לומר – עד התקופה של מלחמת העולם השנייה באופן ראסמי באוניברסיטאות במערב – התנ"ך היה שייך לצרות. היו מסבירים לפי התקופות – זה היה שייך לעם ישראל של התנ"ך, דהיינו – העברים, אבל אין שום קשר בין העברים והיהודים – יהודים זה משהו אחר לגמרי.

אז תקופה ראשונה, זה – התנ"ך הוא עברי (הוא נכתב בעברית כן?) אח"כ מדברים על "יהודי-נוצרי" בתקופה של בית שני ואחרי בית שני, יהודי-נוצרי, אח"כ שוכחים – יהודי ונוצרי.

וזה ההתפתחות של הנושא שהמהר"ל מסביר אותו. המשימה של היוונים זה היה לנתק את זהות ישראל מהתורה. כאילו התורה זה ספר של חכמה ששייך לתרבות האנושית הכללית. וכמעט והצליחו בזה. היהודים המתבוללים שכחו שהתנ"ך היה שייך ליהדות. בעיניהם התנ"ך – זה עניין נוצרי. והפצת התנ"ך בעולם נעשה בשם הנוצרים! לא בשם היהודים. זה ידוע. עד תקופת מדינת ישראל. אז אנחנו כבר בתקופה חדשה לגמרי, משהו השתנה לגמרי – יודעים בעולם, חוזרים על אותה ידיעה קדומה "שכן, סופסוף, התנ"ך שייך ליהודים מכיוון שהיהודים זהו זה עם ישראל של התנ"ך". מבינים את חומרת הנושא?

ואפשר להרחיב את העניינים, אבל זה מספיק ברור. אז זה מה שאנחנו אומרים ב"על הניסים" לפי כל הגרסאות: "לשכחם מתורתך", "ולהשכיחם תורתך", "ולהשכיחם מתורתך". זה מובן, כן?

אז הם נתנו אפשרות ליהודים שהיו תחת השלטון של יוון בארץ ישראל, להמשיך לחיות בָּעָם. אבל בתנאי שיקבלו את השלטון היווני, עם כל המשתמע מזה, כולל התרבות היוונית. ואם רוצים להמשיך עם דת יהודית – אבל שדת יהודית לא תהיה דת התורה, אלא איזה מין דת דומה לדתות שהיו בדתות של אותה תקופה, ולכן נתנו את הרשות להביא קרבנות לבית המקדש, אבל בתנאי –שיכתבו על קרן השור של הקרבן: "אין לנו חלק באלוהי ישראל". ולכן צריך להבין, כשהמדרש, וזה נמצא גם בגמרא, מזכיר לנו את אותה תקופה, צריך לזכור מה קרה באמת: הסכנה של התייוונות של עם ישראל.

מדוע המקורות לא מזכירים את סיפור חנוכה?

ואם נגיע לזה נדבר עוד על זה: יש נושא שקשור לחנוכה: למה אין לנו שום מסורת על עניין של חנוכה. ותנ"ך – זה מובן, כי התנ"ך הסתיים לפני תקופת חנוכה. הספרים שנקראים "המקבים" זה תקופה אחרת, זה מין... ספרות של מאמינים, שזה נקרא: "הספרים החיצונים". אע"פ שהרבה רבנים השתמשו בזה, אבל זה לא נתקבל כספר מסורתי, כן? מכל מקום לא כספר מספרי התנ"ך. זה מובן כן? אבל השאלה היא – שאנחנו לא מוצאים אפילו בתלמוד מסכת השייכת לנושא חנוכה, כמו שלמשל אנחנו מוצאים מסכת ששייכת לנושא מגילת אסתר. יש "מסכת מגילה", אין "מסכת חנוכה" בתלמוד. יש פה ושם כמה סוגיות קטנות מאד, קשורות לנושא של אור של נרות, למשל במסכת שבת, אז מדברים קצת על חנוכה.

אחת מהסיבות, יש הרבה סיבות על זה (זה לא הנושא שלנו עכשיו, אבל אחת מהסיבות) שאותה מלחמה, בין יוון לעם ישראל לא נגמרה. זה עוד לא נגמר. אנחנו בשלב, כפי

שאמרתי מקודם, שאנחנו יותר חזקים מאי פעם, ש-2000 שנה של גלות באותה מלחמה, העולם כבר מתחיל לזכור את זה שהתורה שייכת לישראל ולא לגויים; ולא ליוונים, ולא לרומאים, ולא לנוצרים. אבל אני זוכר כשאני הייתי ילד, לפני מלחמת העולם, באוניברסיטאות כשהיו מביאים איזה ציטוט מהתנ"ך זה היה או בלטינית, או ביוונית - ברור שזה היה נוצרי. אתם מרגישים איך השתנה בעולם, מדור לדור כן?

אז מכיוון שזה לא נגמר, אז זה לא ניתן להיכתב, כותבים רק היסטוריה שנגמרה. כל עוד שסיפור לא נגמר - לא כותבים אותו. זה נשאר כתורה שבע"פ. זה אחת מהסיבות שאנחנו לומדים על אותו נושא: למה אסור להעלות בכתב העניינים של חנוכה. צריך להישאר בעל פה. זה מובן? טוב. מכיוון שאותה מלחמה - זה עוד לא נגמרה. העימות בין החכמה הכללית (עכשיו מגדירים את זה בשם "פילוסופיה") והתורה כתורה. זה התחיל באותה תקופה כשהכוח השכלי של הנפש האנושי התגלה דווקא ביוון כפי שנראה בעוד מקור אחר. זה מובן? אז אני אמשיך:

"תהו זה בבל"

והמשימה של "תהו" זה היה: להשמיד באופן גופני את עם ישראל דאז, מניצולי אותה תקופה זה משפחתו של אברהם אבינו. אח"כ מדי: העימות היה במישור הנפשי, גם כן עם סכנה של השמדה פיזית. אבל אצל יוון המטרה לא היתה השמדה פיזית, אלא שינוי הזהות, לחסל את הייחוד שיש בישראל כעם הנבואה. מכיוון שאנחנו נמצאים בתקופה של אחרי-הנבואה, היה להם כוח כל כך גדול להילחם נגד ישראל.

האמנסיפציה היוונית

כי היהדות באותה תקופה נראית כדת בין דתות. ולכן זה היתה העיקר בתרבויות האלו באותה תקופה - היו מקבלים את הדתות של עמים אחרים, אבל בתנאי שזה יהיה דתות דומות - יש דת יוונית, יש דת מצרית - תהיה דת יהודית, אבל שום שייכות לתורה כתורה של תקופת הנבואה. ולכן היו מקבלים את הטקסים של היהודים - אתם רוצים להביא קרבנות לבית המקדש שלכם? אבל תביאו בתנאי שזה יהיה דת דומה לדת אחרת. זה מובן?

אחרי תקופת האמנסיפציה באירופה, זה מה, למשל שהצרפתים הציעו ליהודים: לחדול להיות עם מיוחד, שייך לתורה, להיות כמו שאר בני אדם באירופה - יש צרפתים, יש אנגלים, יש גרמנים, יהיו גם כן [בתוכם פרטים] שהם נוצרים. אז יהיו גם כן אנגלים, צרפתים, גרמנים שיהיו יהודים, עם דת יהודית. אבל הייחוד של עם ישראל כעם התורה - רצו לחסל את זה. וזה דומה מאד למה שקרה אחרי המהפיכה הצרפתית באירופה. זה מובן? כן? וזה גרם לאותה התבוללות, שבאותה תקופה היתה התייוונות.

ביום חמישי לסיכום הלימודים של חנוכה (אבל זה יהיה בצרפתית) נחזור על אותו סיפור. אבל זה מה שראו חכמי המדרש: המלחמה של בבל נגד ישראל זה במישור אחד: גופני. כוח הגופני של נפש האדם. מדי, פרס - זה נפשי (תראו את זה ביותר פרטים בספרו של המהר"ל). יוון - המלחמה היא שכלית. ואי אפשר שלא לגלות את זה - מה בין החכמה הכללית במלחמתה נגד התורה - השורשים זה הפילוסופיה היוונית. זה ברור. אז נמשיך:

הכוח המיוחד של כל מלכות ומלכות

זה - "ממלכת הרשעה" זה רומי "על פני תהום", זו מלכות הרשעה, שאין לה

חקר כמו התהום. מה התהום הזה אין לו חקר, אף הרשעים כן

"ממלכת הרשעה" זה רומי

"ורוח אלקים מרחפת", זה רוחו של מלך המשיח, היאך מה דאת אמר

כפי שאנחנו אומרים, לפי הפסוק בישעיה:

ונחה עליו רוח ה'

אם כן, הנה ההיסטוריוסופיה של המדרש, באופן סכמטי וכללי מאד: מההתחלה עד הסוף, 4 מלכויות, שמתפתחות אחת אחרי השני, וזה כוח התרבות האנושי, וצריך להיות ככה: הצורה לא היתה הכרחית מלכתחילה. הבבלים היו בבבלים. אבל באותה תקופה, המשימה של התרבות זה הכוח הגופני. אחר כך פרס-מדי - הצורה של אותה תרבות זה טפל, זה לא העיקר. העיקר זה העצם של אותה תרבות - אז זה השלב השני - הכוח הנפשי. ואחר כך אנחנו מגיעים לכוח השלישי זה הכוח השכלי שמתגלה דרך יוון, ואיך? נראה את זה עם מקור אחר בגמרא מיד. אח"כ המלכות הרביעית שאין לה חקר, 2000 שנה, זה ארוך מאד, זה התגלה ברומא, ברומי, וזה מזהות אנושית שכוללת גם את הכוח הגופני, וגם הנפשי וגם השכלי, כירושה ממה שקדם לה, ושהיא לוקחת לעצמה את שם ישראל נגד ישראל. זה מלכות רומי. ואחרי סוף מלכות רומי, בסוף המלכות הרביעית, אז מתחיל מלכות המשיח - "ורוח אלקים מרחפת מעל פני המים". אז זה סדר לפי 4, שהם 5 תקופות. זה מובן כן? בבבל, מדי, יוון, רומי, ואח"כ ישראל.

המדרש ממשיך בנושא שלו: בזכות מה הכל הסתדר? בזכות התשובה, וטראו את זה במדרש. עד שהתחלנו לשוב, אנחנו נמצאים כבר באותה תקופה.

הגשמת הנבואה של נח

אז הנה ההגדרה של המדרש על תרבות יוון: "חשך". לכאורה יש כמין סתירה - זה הכוח השכלי, והמדרש מגדיר את זה כחשך. אז נלמד את זה: לגבי התגלות אור הנבואה, אור התורה - הכוח השכלי האנושי ורק אנושי - זה כמו חשך לגבי אור. ולכן - מה רצו להחשיך עיניהם של ישראל? לסתום את האור שיש בעיני ישראל. אבל זה הגדרה שלילית: יוון זה חשך. בגמרא אנחנו מוצאים הגדרה חיובית של אותו כוח של יוון. אז תקחו את הדף, יב, זה בעמוד השני, מההתחלה כבר. תקחו כבר בסוף השורה השנייה של העמוד השני. "ולכן", מצאתם? סוף השורה השנייה של העמוד השני.

ולכן דרשו ז"ל "יפת אלקים ליפת וישכן באהלי שם" (בראשית ט, כז), ופרשו ז"ל (מגילה ט ב) אמר רב חייא בר אבא, היינו טעמא,

הטעם הוא ככה:

דכתיב

שָׁמָּה שאומר הפסוק:

"יפת אלקים ליפת"

"יִפְתָּה" זה: נתת את היופי ליפת; עשית יופי ליפת.

מיפיותו של יפת יהא באהלי שם

יש צד של יופי ביפת והפסוק אומר (זה נבואה של נוח לבניו): "וישכון באהלי שם".

כלומר מן היופי של בני יפת, וזהו לשון יוני, שהוא היפה יותר, יהיה התורה באהלי שם,

דהיינו – שנתנו רשות לתרגם את התורה בהתחלה רק בלשון יוון, כדי לקיים את הנבואה: "יפת אלקים ליפת". מה זה היופי של יפת? זה יוון, אומרת הגמרא.

דהיינו – הכוח של היופי וזה במישור החלק השכלי של נפש האדם התגלה דווקא בנחלת יפת ודווקא ביוון. בהיסטוריה מתגלה שמה שנאמר באותה נבואה זה נמצא ביוון. ובמציאות אנחנו מגלים את זה: שאם בתרבות כלל עולמית עכשיו, יש שורש אוניברסאלי של התפיסה של היופי שיש בעולם, החכמה של העולם החיצוני [השורש בא מיוון]. ומאותה תפיסה של האסתטיקה שיש בעולם החיצוני יצא דווקא לשון המדע דרך המתמטיקה בתפיסה היוונית. ולכן אותה חכמה כלל אנושית עכשיו – כולם יודעים: יש הסכמה כללית שהשורש היה באופי המיוחד של יוון בכל התרבויות שבעולם. זה מובן? ולכן זה התגלה ביוון ודרך התרבות היוונית.

פה אנחנו, באותו מקור החיובי של ההגדרה: מהו כוחו של יוון כבני יפת.

ומכיוון שבסוף הפסוק כתוב: "וישכון באהלי שם" – איך היופי של יפת, דהיינו יוון, ישכון ב"אהלי שם"? נתנו אפשרות לתרגם את התורה בלשון יוונית, כדי שהיופי של יוון יהיה ב"אהלי שם". מה זה "אהלי שם"? "אהל" זה בית המדרש, לפי הגמרא. זה מובן כן? כשלומדים ב"אהלי שם", כשלומדים תורה ב"אהלי שם" – אז היופי של יפת צריך לשכון גם כן. דהיינו – הצורה של אותו יופי, הכוח השכלי של האדם – זה לשון יוון.

יש מחלוקת אחר כך בין החכמים – ההבדל בין לשון יוון שהוא יופי של יפת לפי המקורות שלנו, והמחשבה של יוון. זה נראה את זה אח"כ. הצד השלילי – "החשיכו עיניהם של ישראל" – בא מצד הפילוסופיה שלהם. אבל הצד החיובי, היופי של יפת – זה הלשון שלהם. וכך הוא ההסבר של הגמרא. פה המהר"ל מביא ציטוט מן הגמרא, ואני חוזר על זה: כלומר –

כלומר מן היופי של בני יפת, וזהו לשון יוני, שהוא היפה יותר, יהיה התורה באהלי שם, כי מותר להיות התורה בלשון שלהם, וכל זה מפני שיש לה החכמה יותר משאר אומות.

ולכן – אם יש כבר צורך לתרגם את התורה בלשון אחרת מלשון הקודש – אז זה קודם כל, הרשות ניתנה בלשון יוון.⁵³

ולמה היה צורך לתרגם את התורה? בכוונה אני אמרתי: אם כבר יש צורך, אז נתנו לתרגם בלשון יוון. הסכנה של הסילוף הוא פחות מכל הלשונות. לפי דעתם בגמרא כן? אני שואל שאלה: ולמה יש צורך לתרגם את התורה בלשון יוון? זה שאלה פשוטה מאד.

קהל: להפיץ?

מניטו: להפיץ? יש צורך להפיץ?

קהל: [...]

מניטו: זה משחית. זה לא הכוונה של הגמרא במה שאמרת.

⁵³ תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ט עמוד ב:

רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ואמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבן שמעון בן גמליאל – אמר קרא "בראשית ט" יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם – דבריו של יפת יהיו באהלי שם. – ואימא גומר ומגוג! אמר רבי חייא בר אבא: היינו טעמא דכתיב יפת אלהים ליפת – יפיותו של יפת יהא באהלי שם.

כדי להבין את זה – כשיגיע הזמן שיש אפשרות, ואם יש אפשרות אז יש צורך, (לפי הפסוק עצמו: "וישכון באהלי שם"). אז לא רק מותר, אלא צריך להפיץ את התורה בלשון אומות העולם. אבל איזה לשון של אומות העולם? דווקא לשון יוון, מכיוון שזה היופי של יפת. זה מובן? ברור שהיה צורך לתת ליהודים שלא היו מדברים בעברית אפשרות לתרגם תרגום בכל לשון שהיו מבינים, אבל הצורך הזה היה כבר מלפני תקופת יוון, מלפני תקופת יוון כבר. היהודים שהיו בגולה היו צריכים מתורגמן בלשון שלהם.

אבל ההחלטה של הגמרא שזה במישור אחר לגמרי. זה: התורה לוקחת כבר מימד כלל-עולמי דרך תרגום היווני. ואנחנו עדים לזה, זה קרה ככה! וזה התחיל ככה, זה מובן?

הכוונה זה לא לצורך היהודים שאינם מבינים בעברית, זה כבר בתקופות קודמות – היו מתורגמנים שהיו מתרגמים בלשון שהיהודים היו מבינים – אם זה ארמית ואם זה לשון אחרת. ותרואו גמרא שבת בפרק: "כל כתבי הקודש" יש גם כן אותו עניין: באיזה שפה מותר ובאיזה שפה אסור לתרגם כתבי הקודש. ואנחנו מוצאים שהשפה הראשונה שנתנו (אפשר לומר בבת אחת: גם רשות וגם חובה) לתרגם – זה לשון יונית⁵⁴. אבל הכוונה זה להפצת התורה לאו דווקא ליהודים.

ולכן אנחנו מוצאים עוד סתירה לכאורה: אם זה כל כך מסוכן, למה נתנו רשות לתרגם דווקא בלשון יוון? ופה המהר"ל מתחיל להסביר: מכיוון שהצד של הנפש האנושי היותר קרוב לחכמה, מצד הכוח השכלי האנושי עצמו. זה שייכות לתרבות יוון לחכמה כחכמה, ולכן יש איזה קירוב בין השכל היווני והכוח השכלי של התורה. ומכיוון שהיה קירוב ורק קירוב – היתה מלחמה. זה מה שהוא מסביר מיד. זה מובן?

כשיש רק קירוב – אז זה רחוק מאד. ואולי יותר רחוק ממה שאין לו קירוב כל כך. כי כשזה רחוק באופן בולט – אין כ"כ סכנה. כשזה קרוב, דומה, וזה לא ממש אותו דבר, השינוי הזה מביא ריחוק מן הקצה אל הקצה. זה מובן? זה כבר, הסכנה היא – כשזה דומה, כשזה לא אותו דבר. מובן?

כשהשטן מתגלה כשטן והמלאך מתגלה כמלאך – אין סכנה לטעות, אין טעות כן? לשטן – יש לו פנים של שד, המלאך – יש לו פנים כמלאך. אבל כשהשטן דומה למלאך – זה מסוכן מאד. וכשהמלאך דומה לשטן – אוי ואבוי. תפסתם? יש סכנה של... אז נמשיך:

והקירוב הזה עצמו היה גורם שרצו לאבד מהם התורה

זה ההסבר של המהר"ל.

מכיוון ש, (שוב אני חוזר על זה, אבל עכשיו זה פשוט, אני מקווה): מכיוון שהשכל היווני הוא שכל חריף, היא חכמה גדולה, במישור של הנפש הכלל עולמי, כלל אנושי. הוא כל כך קרוב לשכל שמתגלה בנבואה, בתורה, אבל רק קרוב.

והקירוב הזה עצמו היה גורם שרצו לאבד מהם התורה, כי אין גבור מתקנא אלא בגבור שכמותו, ולפיכך רצו לאבד מהם התורה. ולכך אמר כי מלכות שלישית מתיחס אל חיה

זה בנבואה של דניאל, תראו את זה במה שאמר הנביא לפני הפרק הזה, כשדניאל ראה את החיות שמסמלות את כל התרבויות האלו של המלכויות, אז הוא רואה חיה שלישית בצורת

⁵⁴ תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ט עמוד ב:

רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יוניתי. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. ואמר רבי יוחנן: מאי טעמא דרבן שמעון בן גמליאל – אמר קרא "בראשית ט" יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם – דבריו של יפת יהיו באהלי שם. – ואימא גומר ומגוג! אמר רבי חייא בר אבא: היינו טעמא דכתיב יפת אלהים ליפת – יפיותו של יפת יהא באהלי שם.

נמר, שיש לה ארבעה כנפיים.

פה יש הסבר מיוחד למהר"ל, אז נדלג קצת כי זה לא כל כך הנושא שלנו, וצריך הרבה הקדמות כדי לפרש את הסגנון שלו, אבל אנחנו לומדים מהפירוש שלו שהנמר (ראינו את זה גם כן בעמוד הקודם) הנמר – זה הכי עז בחיות לפי הגמרא. ישראל הוא עז באומות, הנמר עז בחיות. והנמר זה מסמל את החכמה.

שיש לה ד' כנפים (דניאל ז, ו), כי החכמה הוא מתפשט בכל צדדין לרוחב ולאורך, ואין לה גבול כלל, רק מתפשט בכל מקום. ולכך היה מדמה זה לנמר שיש לו ד' כנפים

זה במראה של דניאל כן?

שהכנפים מורים על התפשטות בכל ד' רוחות, וכבר בארנו זה במקום אחר, וזה מבואר בכל מקום. ולכך אמר על אומה זאת "די תשלט בכל ארעא" (דניאל ב, לט),

שהיא תשלוט בכל הארץ

מאחר כי האומה הזאת יש בה החכמה, הרי השכל מתפשט בכל העולם, כי כך ענין השכל. ולכך כפי מדת השכל, היה ממשלתם בכל העולם, והכל היה כפי המדה. ולכך המלכות הזאת לא היו מתנגדים לישראל רק מצד התורה השכלית ומצות התורה האלקית. וכך היה כל ענין מלכות שליטת, לבטל מישראל מעלת התורה האלקית,

המלחמה שלהם היתה (האלקית, כלומר) נגד התורה כתורה, כמתחרית בחכמה האנושית, וגם כן נגד בית המקדש – העניין של הקדושה. ולכן יש 2 מימדים במלחמה של היוונים נגד עם ישראל בעיקר: איסור לימוד תורה ואיסור הקדושה שבבית המקדש. רצו לעשות מזה עבודה זרה. ולכן הוא אומר פה:

מעלת התורה האלקית, וכל דבר אלקי בפרט. [ש]היה רוצה אומה זאת שלא היה חס ושלום לישראל מעלה אלקית. וזה אמרם במדרש (בראשית רבה ב, ד) "ושם הנהר השלישי חידקל זה יוון"

זה עוד מקור אחד במדרש, ויקרא רבה⁵⁵

שהיא חדה וקלה בגזרותיה על ישראל, ואומר להם: כתבו על קרן השור שאין לישראל חלק באלוקי ישראל, כי מלכות שליטת אומרת לישראל כתבו על קרן השור דוקא.

הוא רוצה לומר: מלכות שליטת דווקא אמרו את זה: אתם עם ישראל, היהודים של אותה תקופה, תדעו: אנחנו לא רוצים שתהיו בעולם אומה בשם ישראל שיהיה לה חלק באלוקי ישראל. כי החכמה שלכם זה חכמה גדולה, אבל זה חכמה אנושית. ולכן כשתרגמו את המקרא ביוונית – הכוונה היתה: לתרגם, לסלף, להחליף את הצורה של חכמה אלוקית לחכמה אנושית. אומות העולם יש להם דת אנושית. אז אתם היהודים רוצים דת – אבל שתהיה דת אנושית.

ואתם רואים איך אנחנו חיים את כל העניינים האלו בהיסטוריה שלנו דווקא בחברה היהודית והישראלית דווקא, כל השאלות שמתעוררות: אלו שרוצים שתהיה דת יהודית אבל דת אנושית לא לפי ההלכה. דת אנושית. כמו שיש לנוצרים דת אנושית, כמו שיש

⁵⁵ ויקרא רבה (וילנא) פרשת שמיני פרשה יג

למוסלמים דת אנושית – אז תהיה ליהודים דת אנושית, וזה נקרא "רפורמים" וזה נקרא כל הסוגים של... אתם יודעים כל מה שמתרחש. זה תוצאות של מה שהתחיל בעימות עם יוון. זה התוצאות של ההצלחה של ההתייוונות בתוך עם [ישראל]. זה מובן מה שאני רומז...

מדוע יוון החליטה לחסל את הייחודיות של ישראל?

אז עכשיו נתחיל בנושא שלנו: מה היתה הסיבה, הטענה של יוון? איפה מצאו איזה עילה כדי לבקש לחסל את הייחוד של ישראל כעם נברא? כעם ה' כעם של נבואה האלוקית? איפה מצאו את העילה⁵⁶ הזו? (ונראה את זה לפי המהר"ל). אז מצאו את זה בחטא העגל.

כשאנחנו נלמד עכשיו את אותו פרק – עם ישראל נקרא: עם אשר ה' בחר בו כדי לגלות רצון אלוקי לחיי האדם, זה נקרא: "תורה". ואנחנו לא מוצאים בשום אומה אחרת את הקשר עם הרצון האלוקי כפי שאנחנו מוצאים בישראל דרך התורה.

אע"פ שיש משהו שמתירא⁵⁷ להידמות לזה. למשל בנצרות אומרים שזה "דומה לישראל של התורה". או באיסלאם גם כן: אומרים, טוענים שזה דומה לישראל של התורה. צריך ללמוד את זה ב"כוזרי" כן? הכוזרי מסביר את זה: נצרות ואיסלאם זה דת, אבל לאמתו של דבר זה פילוסופיה דתית⁵⁸. זה לא התגלות אלוקית כמו בנבואה, בתורה, כמו שזה היה בישראל. שמעתי פעם דיוק על זה: אין דת אלא דברי תורה, ד"ת אותיות דל"ת ת"ו.

אבל לאומות העולם יש דתות – אבל זה דתות של הרגש הדתי שבא מהאדם ומחפש את [ה]קשר עם האל. במישור הנבואה זה ההיפך הגמור: התגלות רצון האלוקי דרך הנביאים, דרך התורה, זה – עם מיוחד לעם נבחר.

זה מה שנפסק אחרי סיום תקופת הנבואה, והיוונים שהיו דווקא את הכוח של החכמה של כלל-אנושות. ושוב המציאות העידה בזה: שהתרבות הנוכחית שיש לה מימדים כלל-אוניברסאליים התחילה ביוון. לא צריך לחזור על אותה נקודה, זה ברור כן?

אז הם רצו לנתק לגמרי בזיכרון של היהודים שום יחס לאלוקי ישראל במובן המקראי. אלוקי ישראל שמתגלה לישראל, לא אלוקים שישראל מגלים. זה כמו שאר דתות באומות העולם: כל אחד מגלה את האליל שלו. בתורה ההתגלות היא הפוכה לגמרי: זה האל שמתגלה לאדם, לא האדם שמחפש את האל שלו. זה מובן?

לפי דעתי זה העיקר של ההסבר של המהר"ל: מה רצו לחסל בישראל? חלק באלוקי ישראל. במובן המקראי. דהיינו – האל שלפי המקרא מתגלה לאדם ומגלה רצונו – רצון אלוקי, חכמה אלוקית, תורת אלוקים. ואתם רוצים דת? תהיה אנושית. זה הבעיה בכל חומרתה, ואנחנו חיים אותה. זה מובן?

האם הקב"ה שוכח את החטאים של ישראל?

טוב, יש שאלות על זה? כי זה ה5E205יקר. אז איפה מצאו את זה? בחטא העגל. לפי דעתם, בחטא העגל, זה ההוכחה שישראל דומה לשאר האומות. אע"פ שקרה מה שקרה בהתגלות בסיני – אבל זה נגמר עם חטא העגל – "אין לכם חלק ונחלה באלוקי ישראל" זה מתבסס על חטא העגל. ולכן בא המהר"ל ומסביר פרק במסכת ברכות שנתחיל בו מיד.

⁵⁶ לא ברור. נשמע גם כמו "עגלה".

⁵⁷ נשמע גם "מתימר".

⁵⁸ הכוזרי, מאמר ראשון

הרב יהודא לאון אשכנזי "מניטו" שכתובשיעורים על "נר מצווה" למהר"ל מפראג

אז זה נמצא במסכת ברכות דף לב. זה ההמשך, ואני אקרא את זה בגמרא. אז נקרא את זה, יש כמה הבדלים, אני מעדיף קודם... זהו.

ותאמר ציון עזבני ה'

זה פסוק בישעיהו [מט]

ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני

אז הגמרא אומרת:

היינו עזובה היינו שכוחה

מה ההבדל בין "עזבני ה'" ו"ה' שכחני"? מה ההבדל בין עזיבה לשכחה?

אמר ריש לקיש: אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה

כך ציון רוצה לומר:

רבוננו של עולם, אדם נושא אשה על אשתו ראשונה - זוכר מעשה הראשונה,

אתה עזבתני ושכחתני

דהיינו - פה באותו פסוק של ישעיהו הנביא מפרש איך ישראל עצמו, ציון עצמה מרגישה במה שאומרים שונאי ישראל - שיש ניתוק בין אלוקי ישראל ועם ישראל. למה? מכיוון שלא רק עזיבה, ולתקופה אפילו ארוכה, אלא שכחה לגמרי. סילוק. ניתוק לגמרי.

אמר לה הקדוש ברוך הוא: בתי, שנים עשר מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל

ומזל בראתי לו שלשים חיל

"חיל" זה צבא כן? "צבא השמים".

ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון

זה יחידה בצבא. פה זה השמות של הלשון היווני והרומאי שהיה, משתמשים באותה תקופה, והגדרות של יחידות, גדודים בצבא לפי המנהג הרומאי או היווני.

ועל כל לגיון ולגיון

[סוף קלטת]

בראתי לו שלשים גסטרא

"גסטרא" זה מחנה. "גוסטרא" בלטינית.

ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה כוכבים כמנין ימות החמה,

דהיינו: כל העולם כולו, על כל צבאותיו,

וכולם לא בראתי אלא בשבילך,

ומיד צריך להבין את זה: העיקר של בריאת העולם זה האדם. ולפי מה שמסביר לנו המקרא – סופסוף העיקר של האדם מתגלה בישראל, לפי דעת התורה. ולכן "כל העולם שבראתי עם כל צבאותיו" – כל זה יש לו משמעות רק לגבי האדם, והאדם יש לו משמעות רק בהקשר עם ישראל. ואתה ישראל אומר: "עזבני ושכחתיני"?

ואת אמרת: "עזבתני ושכחתיני"?

התשובה, בהמשך של הפסוקים בישיעהו⁵⁹:

"התשכח אשה עולה"

"עולה" זה הבנים שלה, כן?

אמר לה הקדוש ברוך הוא, כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר.

קודם כל צריך להבין את הפשט של הפסוק. הנביא מסביר: בת ציון... מכיוון שמאז הפסק הנבואה, יש איזה רושם שמשהו נאבד, משהו נותק בקשר שבין הקב"ה ועם ישראל. כאילו יש איזה עזיבה, שהיא לא רק עזיבה אלא שְכָחָה לגמרי. כאילו ישראל נפל באותה מדרגה של שאר אומות העולם.

יש במקור אחר בגמרא על הפסוק: "מי כְּמַכָּה בְּאֵלֶם ה' "⁶⁰, הגמרא אומרת – צריך להבין את זה ככה: "מי כמכה באלמים ה' "⁶¹. כאילו הדיבור נפסק. ומאז כל כך הרבה זמן, שזה דומה כאילו הקב"ה שכח לגמרי את עם ישראל שבחר בו ביציאת מצרים.

אז התשובה של הנביא: "התשכח אשה עולה". האם יש דבר כזה שאם תשכח את בניה? והגמרא מפרשת את המילה "עולה", את ה... איך אומרים את זה בערבית... את ה... טוב, את הבנים. גם אם זה קורה בעולם (וזה לא קורה בטבע שאם שוכחת את בניה) – גם אם זה קורה מרחם בן בטנה⁶², אז הגמרא מפרשת את זה: זה דומה, בהיסטוריה של עם ישראל, לעולות ופטרי רחמים שהביאו דווקא אותו דור של דור המדבר שהביאו כקרבת לקב"ה. אמר הקב"ה:

אמרה לפניו, רבוננו של עולם, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך, שמא לא תשכח לי מעשה העגל

דהיינו: אם אין שכחה – אז אין שכחה על אותו חטא שהמיטו⁶³ בין עם ישראל ומי שהתגלה לו בסיני. ולכן אתם רואים איך המדרש והגמרא מגדירים מיד את אותה טענה של אומות העולם: אתם עם ישראל – אתם טוענים שיש לכם קשר יותר מְטַבְעִי בין בורא עולם

⁵⁹ ישיעהו פרק מט פסוק טו

⁶⁰ שמות טו יא

⁶¹ תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נו עמוד ב

⁶² ? לא מובן (02:57)

⁶³ [?]

שמתגלה דרך הנביאים, שהם נביאי ישראל, דווקא לישראל "אשר בחר בנו" כן? אבל אנחנו יודעים שאתם בעצמכם, אתם מנתקים את עצמכם מאותו אל – "אלוקי ישראל". עכשיו זה מובן קצת יותר הטענה שלהם: "אין לכם חלק ונחלה באלוקי ישראל". זה בא מצידכם! וההוכחה – חטא העגל.

חטא העגל, דהיינו: מה קרה בסיני? מה קרה בסיני? "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", אָקָר "אשר בחר בנו". מיד אח"כ – חטא העגל. אז זה ההוכחה שאין אותו קשר שאתם טוענים שיש קשר מיוחד באלוקי ישראל. זה מובן?

אז אתם רואים את האחריות של ישראל עצמו באותו סיפור. זה לא סתם טענה ריקה של אומות העולם, שהם לא רוצים שיהיה יוצא מן הכלל, דהיינו – ישראל. אלא – זה בא ממעשה ישראל עצמו. ולכן הטענה היא חזקה מאד.

אז אם אין שכחה – אז אין שכחה גם על החטאים, ובפרט אותו חטא של "חטא העגל".

אמר לה: גם אלה תשכחנה

פה יש איזה רמז למה שאמרו בחטא העגל: "אֵלֶּה אֶלֶּהֶיךָ יִשְׂרָאֵל"⁶⁴.

"גם אלה תשכחנה" לפי הפשט: גם אם שוכחת את הבנים – "גם אלה" ("אל תשכח אשה עולה מרחם בן בטנה..."), "אלה" – האמהות) אם הם שוכחות את הבנים – "גם אלה תשכחנה" – "אנכי לא אשכחך". לפי הדרש בגמרא: "גם אלה" – מה שגרם⁶⁵ בחטא העגל, "אלה אלוקיך ישראל" – זה אני אשכח. אז נמשיך:

אמרה לפניו, רבונו של עולם, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך, שמא תשכח לי מעשה סיני

"ומעשה סיני" זה דווקא הבחירה של עם ישראל. הייחוד והסגולה של עם ישראל, שבו נאמר: "אֶנְכִי ה' אֶלֶּהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם". זה מה שהיוונים רוצים לחסל כן? אז אתם רואים את הפרובלמטיקה:

הפחד של עם ישראל: אולי אין שכחה? אז אם אין שכחה – אין שכחה על חטא העגל! והקב"ה אומר: "גם אלה תשכחנה" – חטא העגל אפשר לשכוח. אין לו כל כך חשיבות. ונראה אח"כ איך המהר"ל מסביר את זה.

אז אם יש שכחה – אז אין סגולה! אם יש שכחה – תהיה שכחה גם על מעשה סיני! ולכן זה חמור מצד זה או מצד זה. זה מובן? אם אין שכחה – זה חמור מכיוון שיש חטא העגל, ואם יש שכחה על חטא העגל – יש שכחה! בכלל! אז אם יש שכחה – אז אולי שכח את הבחירה, שכח את הסגולה. ולכן:

אמר לה, "ואנכי

("אנכי ה' אלוקיך")

לא אשכחך" (שם), זה מעשה סיני. והיינו דאמר רבי אלעזר אמר רב אושעיא:

זה פה, כן?

מאי דכתיב גם אלה תשכחנה – זה מעשה העגל, ואנכי לא אשכחך – זה מעשה סיני.⁶⁶

⁶⁴ שמות לב ד
⁶⁵ נשמע גם כמו "קרא"
⁶⁶ ברכות לב ב

הרב יהודא לאון אשכנזי "מניטו" שכתובשיעורים על "נר מצווה" למהר"ל מפראג

עד כאן הגמרא. אז אנחנו רואים שפי הגמרא יש שורש חזק מאד לאותה טענה של אומות העולם, שרוצים דווקא לסלק את הייחוד של הבחירה של עם ישראל.

אני חוזר על ההגדרה: מה ההבדל בין תורה וסתם חכמה, חכמה אנושית? "חכמה בגויים" יש, תורה בגויים אין. זה אנחנו לומדים ממקום אחר⁶⁷. אבל יש הבדל מהותי בין החכמה שיש בגויים – זה חכמה שכלית אנושית, אפילו שהיא מתוחכמת מאד. היא בתוך הזהות הטבעית של האדם. חכמת התורה מתגלית כחכמה אלוקית.

והמלחמה זה, שוב – זה לא לחסל את החכמה של התורה, אלא להגדיר אותה כחכמה, דווקא, אנושית. וזה המלחמה שיש עכשיו בתוך עם ישראל בין אלו שרואים את המקרא כחכמה אנושית ואלו שממשיכים לראות את המקרא כהתגלות אלוקית נבואית. לכן המושג "דת" בין אלו ואלו – אין לו אותה משמעות. במחנה שרואה את המקרא כחכמה גדולה אבל אנושית – "דת" זה דת כמו שאר הדתות. ואפשר לשנות. לפי רוח הלילה, לא היום. אבל במחנה שרואה המקרא כחכמה, גילוי אלוקי – אז "דת" זה משהו אחר לגמרי, זה מה שאנחנו מגדירים בלשון הנוכחית: "הלכה". ההבדל בין הלכה לרגש דתי הוא מהותי לגמרי. זה מובן? כן? טוב.

אז הנה אנחנו רואים את מוקד הבעיה: ביוון, בישראל דאז, דהיינו – בתקופת המכבים. שהטענה של עם ישראל – שיש סגולה מיוחדת לתורת ישראל – צריך לשים קץ לזה. ושוב – זה העמדה של היוונים. זה מובן? טוב, נמשיך.

קהל: [...] אי אפשר לומר שהיוונים, אפילו [...] אם יש חוסר [...] אי אפשר להבין שָׁעָם...

מניטו: "אם יש חוסר" מה?

קהל: חוסר...

מניטו: לא, אבל זה ההסבר של הגמרא, לא של היוונים.

קהל: כן. קצת... הגמרא הולכת להסביר לנו את תהליך המחשבה של ה...
מניטו: בישראל. לא לא לא, לא לא. הגמרא מסבירה איך זה מתגלה בישראל. אח"כ המהר"ל יסביר איך היוונים תפסו את זה. זה מובן?

אני רוצה להסביר את השאלה שלך לפי מה שנאמר על התחרות בין יעקב ועשו. זה מישור אחר, אבל זה מקביל לשאלה שלך: מה אמר יצחק אבינו לעשו?

וְהָיָה בְּאֵשֶׁר תִּרְיַד וּפְרָקָתָ עָלוּ מֵעַל צְוֹאֲרָךְ:⁶⁸

דהיינו: אם יעקב זוכה – אז עשו יורד. אבל אם יעקב יורד – אז עשו זוכה. זהו.

אני רמזתי קצת, כבר: באותה מלחמה, החוזק, (איך אומרים?) הכוח של היוונים בא מהחולשה של היהודים. מכיוון שבתוך עם ישראל גם כן יש אותה בעיה: "ותאמר ציון עזבני ה'". זה מה שהגמרא רוצה להסביר.

לכן הוספתי: אנחנו רואים בחברה היהודית, עם כל הגדלות של הכוח – שאנחנו אחרי 2000 שנה של גולה מחרידה, אנחנו נמצאים נאמנים לזהות של ישראל, אבל בכל זאת: אנחנו מוצאים בחברה היהודית ובחברה הישראלית בפרט אותה בעיה ש- אלו בישראל שרוצים לראות את התורה כמו היוונים רואים אותה.

לכן רמזתי מקודם, זה ההסבר של הרב הוטנר ב"פחד יצחק": ומכיוון שאותה מלחמה לא

⁶⁷ איכה רבה פרשה ב ט
⁶⁸ בראשית פרק כז פסוק מ

הרב יהודא לאון אשכנזי "מניטו" שכתובשיעורים על "נר מצווה" למהר"ל מפראג

נגמרה – אז אי אפשר לכתוב אותה⁶⁹. כשתהיה גמורה יהיה לנו איזה מסכת חנוכה, זה נגמר... ולאותה בעיה יש (בלי שום הומור כן? כי זה משהו טראגי) מימדים שונים ומשונים... טוב, אז נחזור לעניין.

עכשיו אנחנו נמצאים אחרי הציטוט של הגמרא, והמהר"ל מתחיל להסביר כל פרט ופרט של כל המאמר. עכשיו, המאמר זה ברור לכם, כן? טוב.

**ומה שאמר 'כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר',
ולא אמר כל הקרבנות שהקריבו לפניו. וזה שבא לומר, כי אין לישראל שום
הסרה מן השם יתברך,**

המהר"ל רוצה להסביר את הלשון, את הסגנון של הגמרא – למה הגמרא אמרה: "כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת" ולא הקרבנות. והנה ההסבר שלו:

מפני שהם נבראים מן השם יתברך בעצם וראשונה, ודבר זה

אי אפשר לומר שאפילו משהו חמור כחטא העגל – התוצאה תהיה סילוק והסרה בין ישראל והקב"ה. מכיוון שיש איזה קשר... אני לא רוצה לומר "טבעי", מכיוון שהמהר"ל לא השתמש בשם "טבעי" פה, בכוונה. אבל נאמר: יש איזה קשר טבעי, בעצם, מהותי בין ישראל והקב"ה. ולכן הוא לא אמר סתם "קרבנות שהקרבת", גם אומות העולם מביאים קרבנות לפני האילים שלהם. אלא זה "עולות ופטרי רחמים". וכך הוא מסביר. כדי שנבין שאין לו, שהקשר הזה, דבר זה –

אין לו סילוק והסרה כלל עד שיהיה שייך בהם השכחה.

שכחה.

**ומפני שבמדבר היה הקרבה הראשונה, כי הקרבה הראשונה הוא עיקר ועצם
הדבר, מפני שהוא התחלה, וכל התחלה הוא עיקר, והוא בעצם, לא במקרה,
ולדבר שהוא עיקר ועצם אין שכחה. כי דבר שאינו עיקר והוא מקרה בלבד יש
בו שכחה, לפי שהוא במקרה,**

אח"כ המהר"ל יסביר את זה באופן עוד יותר עמוק: אם הקשר שבין ישראל לקב"ה בא מישראל – אז זה היה במקרה. ואפשר לדבר על איזה תקופה של שכחה. אבל הקשר לא בא מישראל לקב"ה אלא ההיפך – הקב"ה בחר בישראל. מכיוון שיש קשר בעצם, לא במקרה.

**אבל דבר שהוא עצם הדבר, אין שכחה בו. ולכן אמר כלום אשכח עצם הדבר,
מה שהקריבו לפני במדבר. וזה מורה כי ישראל עבדים לה'**

דהיינו: הגמרא לא אמרה את כל הקרבנות שהבאתם בבית המקדש, למשל. אלא דווקא הקרבנות שבמדבר. דהיינו: מיד אחרי יציאת מצרים, דווקא במדבר, שאין שמה שום בהמות כדי למצוא להקריב קרבן, הם הביאו קרבן, לפי הרמז בפסוק בישעיהו: "הַתְּשִׁיחַ אֶשֶׁה עֹלָה מִרְחֹם בֶּן בְּטֹנָה" – הביאו את עצמם קרבן, הקרבה. זה מובן?

כי ישראל עבדים לה' בעצם. "התשכח" זה – הוא תמיה,

"התשכח אשה עולה" – זה הוא תמיה

⁶⁹ מקור

ואין שייך שיהיה בזה שכחה, דבר שהוא עצם

כמו שאם לא יכולה לשכוח את הבן שלה, זה "בתמיה" כפי שאומר המהר"ל, אז הקב"ה לא יכול לשכוח עם ישראל. ולכן – אם יש לכאורה עזיבה ושכחה יש סיבות אחרות. והסיבות האחרות זה: חורבן הבית והפסק הנבואה מסיבות של פיזור עם ישראל. לא שהקב"ה שכח את ישראל, אלא הנתונים המציאותיים האובייקטיביים של התגלות הנבואה נפסקו. וזה לא כי הקב"ה שכח את ישראל. הסיבה באה מישראל, לא מהקב"ה. זה סיבה חיצונית, זה לא בעצם הדבר. זה מובן. נמשיך:

והשכחה שנאמרה כאן, אין הפירוש כמו השכחה שהוא אצל האדם, כי חס ושלום שיהיה נאמר שכחה בו יתברך. אבל השכחה הנאמרת כאן, רצה לומר הסרה וסילוק מאתו, כמו שאמר (ישעיה מט, יד) "ותאמר ציון עזבני ה'", והיינו הסילוק והסרה מן השם יתברך. ואמר (שם פסוק טו) "התשכח אשה עולה", כמו שאין סילוק לפרי בטן של אם מן האם לרוב הצירוף והחבור שיש לאם אל בנה, כך אין סילוק ופירוד לישראל מהשם יתברך, לרוב החבור והצירוף שיש לישראל עם השם יתברך, מצד שהם כמו בנים נחשבים. וזה נראה מצד שהקריבו לפני השם יתברך קרבנות במדבר, שאין ראוי שיהיו מקריבין שם במדבר, כי אין רגיל ושכיח שימצא במדבר פרים, ועם כל זה הקריבו. וכל זה מפני כי עצם ישראל הם נבראים על זה, ואי אפשר שיהיו בלא זה, בפרט כאשר היה בתחלה כאשר לקח השם יתברך את ישראל לעם. ולכך בראשונה מיד שיצאו,

ממצרים

אף

אף על פי

שהיו במדבר, היו מקריבין קרבנות, והחבור הזה הוא מצד עצם ישראל. ויש סילוק גם כן לזה, במה שישראל נפרדים מהשם יתברך על ידי מעשה עגל, שמיד שהוציא אותם ממצרים, ונתן להם התורה, עשו את העגל. וזה נראה שיש פירוד וסילוק לישראל בדבר מה מן השם יתברך מצד עצם ישראל, שאילו היה לישראל חבור לגמרי אל הקדוש ברוך הוא מצד עצמם,

לא היו עושים את העגל.

אתם רואים את ההסבר של המהר"ל: התוצאה של חטא העגל זה ריחוק, אבל מצד ישראל, לא מצד הקב"ה. זה מובן? אם זה עוד לא מובן – נמשיך, אבל זה מה שצריך להבין לפי ההסבר של המהר"ל.

אני חוזר על זה:

שאילו היה לישראל חבור לגמרי אל הקדוש ברוך הוא מצד עצמם,

לא היו עושים את העגל. והוא אומר:

לא עשו העגל. בראשית

מההתחלה

כאשר לקח השם יתברך את ישראל לעם, ומיד שהוציא אותם ממצרים, ונתן להם התורה, עשו את העגל, ודבר זה מורה בודאי כי יש כאן סילוק ופירוד.

וכמו שיש להם חיבור וקירוב אל השם יתברך מצד עצמם, כך יש להם גם כן פירוד מצד עצמם. וזה כי כמו שיש לאב חבור וקשור לבנו זה לזה, מצד כי זה הוא האב, וזה הוא הבן, כך יש להם פירוד גם כן בצד מה. כי אב ובן הם מחולקים בעצמם, שזה הוא אב וזה בן, ודבר זה נחשב פירוד. ולפיכך בודאי יש כאן סילוק ופירוד מצד זה, ולכך אמרו לישראל (ב"ר ב, ד) 'כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל'

לכן, הטענה של היוונים: שמכיוון שהחיבור שיש בין ישראל לקב"ה בא מישראל – כשזה מסתלק, איך אומרים? נפרד, אין שום חיבור. והטעות שלהם – כי באמת הקשר בא מהקב"ה ולא מישראל. זה העיקר של ההסבר שלו. זה מובן?

ולכן מה שצריך להבין זה פשוט מאד: היוונים לא מסוגלים להבין אחרת! מכיוון שאין להם שום ניסיון מ-מה זה התגלות / רצון אלוקי. כי לא היה בהם עניין של תורה. ולכן הם, בַּנְנוֹת! רואים בתורת ישראל משהו דומה לחכמה אנושית כמו שיש אצלם.

ומכיוון שהיה תחרות בין חכמת היהודים לחכמת היוונים – מה רצו לסלק מן העולם? את הטענה של היהודי שזה מסוג אחר! יש הבדל מהותי: זה לא רק סוג של חכמה שונה, ושאפשר להכניס את זה לתרבות כלל-עולמית כפי שרצו היוונים באלכסנדריה. זה מובן כן.

ולכן שוב אני חוזר על זה. ולא רק מפני שזה הבעיה שלנו עכשיו, אלא שזה הבעיה מהתחלת העניין: שזה החולצה מצד ישראל שנותן כוח לאויבי ישראל. כשהיהודים עצמם אומרים אותו דבר – אז הגוים עולים על העגלה.

טוב,

כי מצד העגל, שעבדו ישראל את העגל מיד שנתן להם התורה, דבר זה מורה כי יש כאן סילוק והפרדה בעצם שלהם. ועל זה אמר כי (ישעיה מט, טו) "גם אלה תשכחנה". פירוש "אלה" – הוא לשון קשה,

פה זה פירוש מיוחד למהר"ל על אותה גמרא. כי לפי פשט הגמרא – "גם אלה תשכחנה" – "אלה" זה קשור ל"אלה אלוקיך ישראל". אבל פה הוא מסביר כי הביטוי, המילה "אלה" זה לשון, דבר קשה.

פירוש "אלה" – הוא לשון קשה,

כפי שנראה מיד.

כמו שאמרו בפרק ב' דיבמות (כא א), דאמר ר' לוי: קשה עונשן

העונשים

של מדות,

חטא על מוסר, זה נקרא "מדות". "עונשים של מידות"

יותר מעונשן של עריות, שזה נאמר בהם "אל", (ויקרא יח, כז) "כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ". ושזה נאמר בהם "אלה", (דברים כה, טז) "כי תועבת ה' אלהיך כל עשה אלה".

"אלה" זה דבר יותר קשה מ"אל".

וכל לשון "אלה" משמע קושי, דכתיב (יחזקאל יז, יג) "ואת אילי הארץ

לקח",

זה לשון "אילים", "איל". זה לשון חזק.

שהוא לשון חזק וקושי. ואמר אף על גב שהענין הזה, שהוא חבור האם אל פרי בטנה, הוא ענין חזק וקשה שיהיה כאן סילוק ופירוד,

זה לא טבעי

ואם כן ראוי היה מצד שישראל הם בניו שלא יהיה סילוק ושכחה לדבר זה, מכל מקום יש כאן סילוק

- "גם אלה תשכחנה"

והסרה לדבר זה, כי אב ובן חלוקים הם כמו שאמרנו. ולכך יש הסרה, כאשר ישראל אין עושים רצונו של הקדוש ברוך הוא, ושייך בזה שכחה, אילו לא היה חבור מצד אחר לישראל, רק מצד שהם בניו.

אם הסטטוס, נאמר, של ישראל – זה רק להיות בנים לה' אלוקיכם – יש אפשרות של סילוק של אותו חיבור מצד עצמם. אבל יש עוד סגולה אחרת, שזה בא מ"אנכי ה' אלוקיך".

אף כי הוא דבר קשה, היה שכחה לדבר זה. אבל החבור והצירוף שיש לישראל אל הקדוש ברוך הוא הוא מצד אחר, והוא חבור מצד העילה עצמה.

הקב"ה הוא ה"עילה" של ישראל, ולא שישראל בחר בקב"ה, ולכן הוא קשור אליו. זה מובן כן? נמשיך:

וחבור שהוא מצד העילה, אין לדבר זה שהוא מצד העילה יש לו שנוי.

אין דבר כזה

כי מצד העילה אין שנוי, רק ההשתנות הוא מצד העלול, שהוא בעל שנוי. וזה מפני שאין לישראל דבר בעצמם עד שיהיה הסרה שייך בהם, רק השם יתברך בחר בם, ודבר זה הוא מצד העילה. ולכך, "ואנכי" (ישעיה מד, טו), כי השם יתברך אמר להם (שמות כ, ב) "אנכי ה' אלוקיך", וזהו מצד העילה, וזה אין שכחה לו דבר שהוא מצד העילה. וזה כי "אנכי" הוא מצד שהוא יתברך עילה להם, ובפרט עילה מחויבת, כמו שמוכיח הלשון שאמר "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים". וכבר הקשו כמה חכמים, כי לא נזכר כאן שום מצוה, רק היה לו לומר 'אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים לכך אהיה לך לאלקים', וכאן לא אמר דבר צווי כלל. עד שהרבה נבוכו

הרבה מהחכמים

נבוכו בזה, ונתנו מספר אחר לעשרת הדברות,

אלו שטוענים שהם עשרה מצוות ועשרת הדיברות מכיוון שהדיברה הראשונה זה לא ציווי אלא הגדרה, כן? דאם לא כן היה לו לומר כפי שהוא מסביר: "אנכי ה' אלוקיך", לכן אני אהיה, "לא יהיה לך אלוקים אחרים". אלא – זה הגדרה, ואותה הגדרה – המהר"ל מגלה לנו שיש איזה הכרח חיובי שה' יהיה אלוקים של ישראל. אלוקי ישראל. מכיוון שזה בא מצידו ולא מישראל.

הברית הנצחית עם ישראל

שוב אני חוזר על זה. לפי דעתי זה המוקד של הנושא פה: זה לא ישראל שבחר בה', אלא – ה' בחר בישראל. אבל ה' לא בחר בלי סיבה. יש סיבות שה' בחר בישראל. אבל זה לא ישראל שבחר בה'. זה מובן?

ואפשר גם כן להוסיף אולי עוד הסבר: בבחינת כלל ישראל זה ה' שבחר בכלל ישראל. בבחינת יחיד – אז קורה שכל יחיד ויחיד בישראל הוא דומה לו, כאילו הוא בחר במה שבחר ה'. זה מובן? אבל זה ההבדל בין יחיד לכלל. ואין יחיד מחוץ לכלל שלו.

אני רוצה להוסיף עוד משהו: ההבדל שיש באותה שאלה, בין היהודים בתקופת היהדות, תקופת הגלות, ובין הישראלים. יהודי – ישראלי זה היינו הך. הוא שייך לעם ישראל. אבל יהודי, לרוב, דומה לו שהוא חופשי להחליט אם הוא רוצה להיות יהודי או לא. זה מובן? זה ידוע. נדמה לו שמכיוון שהוא מחליט שהוא יהודי – אז הוא יהודי. ישראלי יודע שהוא ישראלי, שהוא⁷⁰ רוצה, או לא רוצה – ככה. זה ההבדל. אבל לפי דעתי אין הבדל – גם היהודי שדומה לו, ש... אם הוא מחליט, זה אותה הגדרה – יהודי הוא לא חופשי להיות יהודי. כמו שעט לא חופשי להיות עט. זה משהו אחר. שמש לא חופשי להיות לבנה ולבנה לא חופשית להיות שמש. זה דבר שבמציאות.

זה קשור למה שאנחנו... שהברית בין הקב"ה לישראל – זה הברית בין הקב"ה לישראל, ולא ההיפך! זה לא בין ישראל והקב"ה. אבל חוץ מזה יש סיבות שה' בחר בישראל ולא בעם אחר. מכיוון שישראל הוא עם ה' מעיקרא, בעצם. וכעם עברי. ולכן כשמשה היה צריך להסביר לפרעה מה קורה ביציאת מצרים הוא אומר לו: "אלוקי העברים נקרא עלינו"⁷¹, הוא לא אומר "אלוקי ישראל נקרא עלינו", אלא "אלוקי העברים". ולכן הזהות העברית היתה ידועה באותה תקופה. פרעה מבין במה מדובר.

מה רצית?

מה קדם – "ואתם תהיו לי לעם" או "ואני אהיה לכם לאלוקים"?

קהל: [...]

מניטו: כן. אבל זה...

קהל: [...]

מניטו: זה ההבדל בין... יש 2 פסוקים במקרא. טוב, אני מבין את השאלה, דווקא צריך לגלות שזה ההיפך, כן? ואתם תהיו לי לעם ואני אהיה לכם לאלוקים, ואני אהיה לכם לאלוקים ואתם תהיו לי לעם. אני לא זוכר בדיוק את הגרסאות, אבל זה ההיפך, כן?⁷². "ואתם תהיו לי לעם, ואני אהיה לכם לאלוקים" – הכוונה זה לגרים. זה אדם שמחליט ואז הקב"ה [...]. הגרים שנולדו מחוץ לישראל והם בחרו באלוקי ישראל. אז הם בחרו להיות עמו – ואז הוא בחר להיות אלוהיהם. לגבי ישראל זה ההיפך, כן? הוא אלוקינו, ולכן אנחנו צריכים להיות את עמו.

אז זה בבחינת כלל. בבחינת יחיד – ברור שכל יחיד צריך להתעלות מדרגה לדרגה, אבל בזהות שלו, בטבע שלו. הטבע שלו – הוא כלל ישראל. וה' שבחר בכלל ישראל, לא כלל

⁷⁰ נשמע גם כמו "או". לא מובן

⁷¹ שמות פרק ה ג

⁷² ויקרא כו יב

ירמיהו ז כג

ישראל שבחר בה', וההוכחה – שרוב היהודים בכל התקופות לא רוצים את זה. אנחנו ממשיכים להיות יהודים, אבל ההוכחה, וזה התחיל בחטא העגל – היהודים כאומה בין האומות לא רוצים את התורה, לא רוצים את אלוקי ישראל. זה ההוכחה שהוא בחר בנו ולא ההיפך. זה מובן?

אנחנו... יש משנה בפרקי אבות שמסביר את זה: יש לנו בחירה בכל, חוץ מלהיות מה שאנחנו... אני לא יכול לבחור להיות אדם או משהו אחר. אני אדם. בתור ההגדרה של האדם אני יהודי. אין לי בחירה בזה. זה מהש רציתי לומר. ולכן יש חיים רוחניים פנימיים עשירים לכל יהודי שהוא הולך לקראת האלוקים. אבל יש פסוק ב... בספר שמות: "ומשה עלה אל האלוקים" אז – "ויקרא ה' אליו לאמר"⁷³. מכיוון שמשה עלה אל האלוקים – ה' קרא אותו. אבל ה' שקרא אותו. זה מובן?

קהל: [...]

מניטו: המלאכה של מי? של היהודים?

קהל: [...]

מניטו: אני לא מבין

קהל: [...]

מניטו: לא לא. מה שהגויים...

קהל: [...]

מניטו: לא, מה שהגויים מגלים שה' בחר בישראל. ולכן הם מגלים שיש ה'. אע"פ שהיהודים לא מאמינים בו. זה מה שהגויים [...]. כשגוי בא בישראל ורוצה להיות [יהודי / ישראלי] הוא רוצה להיות שייך לאלוקי ישראל. אע"פ שהוא יודע שיש יהודים שלא מאמינים בזה. זה לא מכיוון שהיהודי מסר לו איזה מסר ש... הוא מגלה שהיתה התגלות בישראל. אפשר להסביר את זה בצורה אחרת אבל זה פשוט מאד.

יש לי קצת ניסיון בנושא, כי אני בקשר עם הרבה גוים שלא תופסים מה שאנחנו אומרים: יהודי, אפילו לא מאמין – הוא יהודי. גוי, אפילו מאמין – הוא לא יהודי. לא תופסים את זה, כן? זה מה שצריך לגלות.

אני דיברתי פעם עם כומר... יותר מכומר. והוא לא תפס את זה. והוא מאמין במקרא, (הוא קורא לזה Bible אבל זה לפי דעתו זה אותה... הוא מאמין) אז – אני שמאמין באלוקי ישראל אני לא יהודי! והיהודי הזה שהוא אתאיסט – הוא יהודי? זה הנושא פה. זה מובן...?

המומחיות של יוון ויצירת שפה בינלאומית חדשה

קהל: [...]

מניטו: יפה. זה מה שרמזתי אבל במהירות. אנחנו קיבלנו בין שאר הרבה דברים מהחכמה היוונית (החכמה היוונית זה עולם ומלואו, כן?) קיבלנו 2 דברים בסיסיים, קודם כל איזה תפיסה של העולם החיצוני ב-2 מימדים האלו:

ההרמוניה שיש בעולם החיצוני, החוקים של האסתטיקה. כל עם יש לו גישה, הוא רגיש,

⁷³ שמות יט ג

יש לו יחס לאסתטיקה כן? אבל התפיסה של היוונים היא במימד כלל-אוניברסאלי. ובדורות הראשונים לא ראו את זה, אבל עכשיו, אחרי כל כך זמן רואים, שכל העולם כולו כשהוא רוצה להתקשר לתפיסה של העולם החיצוני מבחינה אסתטיקה – הוא מתחיל בדרך של היוונים, כן? מזה יצא את התפיסה של המדע המודרני, שזה התחיל דווקא ביוון. שהחוקה של העולם החיצוני זה ההרמוניה שיש במתמטיקה. זה לקח הרבה הרבה זמן, עד שהחכמים, חכמי אומות העולם גילו את זה. אבל מי התחיל בזה? זה יוון שהתחילה בזה. שהלשון של המתמטיקה היא החוקה של המציאות החיצונית של עולמנו.

עכשיו אנחנו בעידן מודרני שאנחנו רגילים לזה. זה מובן מאליו. אבל זה לא היה מובן מאליו. זה דווקא הגניוס היווני שגילה את זה. זה מובן? כן? עוד לא.

יש מעבר בין התפיסה של החוקה של היופי, והחוקה של המציאות במישור של מדעי העולם. וצריך ללמוד את זה בספרות היוונית כן? הם שנתנו לעולם כולו את המתמטיקה כלשון המדע. מאיפה לקחו את זה? מהתפיסה של העולם החיצוני ששייכת לאסתטיקה שלהם. זה מה שצריך לגלות.

ודווקא "הפחד יצחק", הרב הוטנר, מסביר את זה ככה: כיוון שהנשמה של יוון היא רגישה לעשרה מאמרות, והנשמה של ישראל רגישה לעשרת הדיברות. אז הבורא מתגלה דרך עשרה מאמרות, אבל זה חוקות הטבע. ומי שלומד חוקות הטבע, ורק חוקות הטבע – אז הוא מגלה טבע שהוא במישור הדטרמיניסטי. הוא רואה רק המתמטיקה שיש בעולם. ואין נשמה, אין גילוי של מה שנביאי ישראל קראו (אח"כ אנחנו קוראים לזה): מוסר, תורה. אלא – הם רגישים לחוקות הטבע.

ולכן זה הסכנה של המחשבה שלהם: כשמשליכים את התפיסה של העולם החיצוני בעולם הפנימי. אז פה מתחילה את התחרות בין יוון וישראל.

אז הנשמה של עם ישראל היא קשורה לעשרת הדיברות, יש מישהו שמדבר: "אנכי ה' אלוקיך", זה סוד הנבואה, כן? זה מובן?

אז כל מה שמדובר בעניין של העולם החיצוני – יוון זה המומחה. וכל מה שמדובר בעולם הנשמה, בעולם הנפש – נביאי ישראל הם המומחים. אבל מכיוון שהם תחת ההשפעה של חכמתם הם, הם לא מסוגלים לקבל שיש חכמה אחרת. החכמה של הנפש, של הנשמה, של המוסר, של הערכים. כפי שזה התגלה דרך התורה. זה קצת מובן?

טוב. יש דרך ארץ, ויש תורה. והם מומחים של הדרך ארץ, ועם ישראל הוא מומחה של התורה. אבל אמרה המשנה – אם אין דרך ארץ אין תורה אין דרך ארץ. אבל הניסיון שלנו ככה, אנחנו חיים את זה: תורה בלי דרך ארץ זה אסון, ודרך ארץ בלי תורה – זה יותר חמור. זה מה שאנחנו רואים. כשבא מישהו ומדבר בשם התורה ואין לו דרך ארץ – זה הריסת התורה. כשבא מישהו ומדבר בשם דרך ארץ, ויש לו דרך ארץ, אבל אין לו תורה והוא אומר שזהו התורה – "דרך ארץ זה התורה" – זה גם אסון. זה מה שקורה. זה מובן? נמשיך או... איזה שעה? אז זה כבר השעה.

אבל תראו גם כן בהמשך איך המהר"ל מסביר את זה, והגענו למרכז העניין, זה מה שצריך לגלות: היסטוריה של עם ישראל קשה להסביר אותה. הנה, למשל, אני אקח דוגמא פשוטה: נוצרי הוא נוצרי במה שהוא מאמין בנצרות. אבל יש לנו הופעה כזו של יהודי שהוא טוען שהוא יהודי בְּמָה שלא מאמין ביהדות. זו ההוכחה שהברית היא מהקב"ה לעם ישראל ולא ההיפך. זה מובן?

אז נתראה בשבוע הבא, נמשיך במדרש הרגיל.

הרב יהודא לאון אשכנזי "מניטו" שכתובשיעורים על "נר מצווה" למהר"ל מפראג

קובץ 3

ארבעת המלכויות ומלכות המשיח

נר מצווה של המהר"ל, איזה דף? יב.

טוב, בפרק הזה של נר מצווה של המהר"ל, המהר"ל מסביר את העניין של המלכויות, ומביא כמה מקורות, גם מהגמרא גם מהמדרש. ואני רוצה להגדיר את הפרק הזה במה שאומר המדרש על הסדר מלכויות. אז זה נמצא ב"בראשית רבה"⁷⁴, יש גם מקור בן בגמרא במסכת מגילה אם אני זוכר, על הפסוק "וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְהוֹ וְנָהוּ וְחָשָׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם"⁷⁵. אז העניין של המדרש זה להסביר – עם ישראל שהוא שלב הכנה כבר מאדם הראשון. מכיוון שסופסוף נקרא "בן אדם", אז זה מתחיל כבר מאדם הראשון, עם ישראל צריך לעבור שלבים, "הליך" אם אפשר לומר, של 4 מלכויות, ורק בסוף מלכות המשיח.

אז לפי המדרש זה פשוט הפסוק: "וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְהוֹ וְנָהוּ וְחָשָׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם" – זה רק בסוף, באחרית הימים, זה מלכות המשיח.

יש עוד מדרש שאומר: "ורוח אלוקים מרחפת על פני המים – זה רוחו של המשיח" זה נמצא במדרש רבה על אותו פסוק. אז אני מתחיל במקור על הפסוק עצמו

ר"ש בן לקיש פתר קריא בגליות,

יש פה ביטוי רגיל למדרש, זה או – "פתח קריא" – נתן פתיחה למקרא, או פתר – נתן הסבר, פיתרון, עיקרון. אז פה זה "פתח קריא" – הסביר את סדר הפסוק לפי הגליות.

והארץ היתה תהו זה גלות בבל

פה הפיתרון של המדרש: שכל מה שהמקרא מסביר לנו מששת ימי המעשה, זה כמין דגם למה שמתפתח דרך כל ההיסטוריה של העולם עד ימות המשיח. אז פה יש לנו איזה דגם של המצב של העולם עד שלב התיקון שנקרא "מלכות המשיח". זה מובן? אז אני חוזר:

והארץ היתה תהו זה גלות בבל שנאמר (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו

טוב, כשאנחנו לומדים את הנושא, לפי אותם המקראות, אנחנו רואים שזה שייך לשלב הראשון של המלכויות שזה מלכות בבל. אם אתם זוכרים יש כבר מקור (אני מצטער יש לי בעיות עם ה... זה יסתדר) יש כבר מקור בספר בראשית: ותהי ראשית מלכותו בבל⁷⁶ – על מי זה נאמר?

קהל: נמרוד

מניטו: יפה, על נמרוד. עניין המלכויות, אני מיד חוזר להסביר את זה, זה מתחיל בנמרוד. ואתם זוכרים – נמרוד זה אותה תקופה של מי?

קהל: אברהם

מניטו: אברהם אבינו. אז יש כבר סיפור שלם של התפתחות ההיסטוריה של מין האנושי אחרי המבול שזה מתחיל במלכויות. ושורש המלכויות זה מלכות נמרוד שמרד נגד הקב"ה,

⁷⁴ בראשית רבה פרשת בראשית פרשה ב סימן ד

⁷⁵ בראשית פרק א פסוק ב

⁷⁶ בראשית י' י'

לפי המשמעות של השם שלו. במקביל מתחיל (מתחילה נאמר) היסטוריה שלמה של הכנת מלכות המשיח שזה מתחיל באברהם.

למדנו כבר את הנושא הזה: מאותה חוויה, מאותו ניסיון של העולם, מצב של תהו ובהו, יש 2 אפשרויות: או נמרוד שמרד על הבורא עולם מכיוון שעולמו נמצא במצב של תהו ובהו, זה שורש המלכויות, והתגובה של אברהם אבינו ש"הכיר בבוראו"⁷⁷ ורצה להיות עבד הבורא, כדי לתקן עולם במלכות שד"י. זה תכנית שלם שזה יתקן, יתקן, עד מלכות המשיח.

אז יש 2 סיפורים מקבילים, 2 היסטוריות מקבילות: ההיסטוריה של המלכויות ויש לה את ההיגיון שלה (תחזרו על הספר של המהר"ל ב"נר מצווה" בפרק הוא מסביר את הכל בפרטים) יש צורך של 4 שהם 5, יש היגיון שלם. אז כל ההיסטוריה של העולם זה היסטוריה של מלכויות, אחת אחרי השניה, עד גמר התיקון – ואז מתחיל את השלב החמישי שהוא מלכות המשיח. אבל באותה תקופה יש התחלה של המלכויות בנמרוד והתחלה של הכנת מלכות המשיח מאברהם אבינו עד אחרית הימים. זה מובן?

אז זה המקור במדרש אומר:

והארץ היתה תהו זה גלות בבל שנאמר (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו, ובהו זה גלות מדי

אחרי בבל יש מלכות פרס, אבל זה התחיל עם מדי. ולכן יש לנו פה נושא, שצריך לראות במקורות, יש ברייתא במסכת ברכות על משמרות הלילה⁷⁸. לילה זה גלות⁷⁹. לילה זה התחום של המלכויות. יש שאלה אם יש 4 או 3 משניות בלילה. זוכרים את הברייתא ההיא, כן?

קהל: דף ג עמוד א

מניטו: עד אשמורת... עד... איך אומרת המשנה? רבי אליעזר...

קהל: הוא חלק אם זה 3 משמרות...

מניטו: משמרות בלילה, או 4 משמרות

מניטו: זה דעת מי? עד אש...? תחזור על המשנה הראשונה שלנו

קהל: המשנה הראשונה של ברכות? "מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם"⁸⁰

מניטו: עד?

קהל: עד סוף האשמורה הראשונה...

מניטו: "האשמורה הראשונה" מי אומר?

קהל: ר' אליעזר

מניטו: ר' אליעזר. אז שמה הגמרא שואלת אם יש 3 או 4 משמרות בלילה. וזה עניין של המלכויות.

ולכן יש לנו 2 אפשרויות: או לומר שזה בבל, מדי, פרס... "מלכות הרשעה" זה?

⁷⁷ בראשית רבה סד ד: רבי יוחנן ורבי חנינא תרויהון אמרי בן ארבעים ושמונה שנה הכיר אברהם את בוראו

⁷⁸ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ג עמוד א

⁷⁹ זוהר חדש – תיקונים כרך ב דף עט עמוד ב: ולית לילה אלא גלות

⁸⁰ ברכות א א

קהל: רומי

מניטו: רומי, רומא. ויש גם כן גרסה אחרת: זה בבל, פרס, יוון ורומי. אבל סופסוף זה הולך לאותה משמעות. אז פה במקור של בראשית רבה:

"ראיתי את הארץ והנה תהו". "ובהו" (בראשית שם), זו מלכות מדי, שנאמר (אסתר ו, יד) "ויבהילו להביא את המן"

"ויבהילו" זה בהו, זה ברור שזה מדי. זה מלכות שהיתה לפני ש-"ויהי בימי אחשוורוש המולך מהדו ועד כוש" תראו המקור ברש"י הפסוק אומר "המולך" ולא "המלך" – מה ההבדל? מה? למה לא אמר "המלך"?

קהל: ארעי? זה מיעוט [?] הוא מולך עכשיו ולא ימלך.

מניטו: זה דרש יפה. זה מספיק. שמלכות פרס לקח את המלוכה ממלכות מדי. "המולך" ולא "המלך", הבנתם את ההבדל כן? תראו ברש"י שם.⁸¹

אז קודם כל בבל, אח"כ מדי, ואח"כ:

וחשך

על פני תהום

"וחשך" (בראשית שם), זו מלכות יון, שהחשיכה עיניהן של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם, כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל. "על פני תהום" (שם), זו מלכות הרשעה, שאין לה חקר כמו התהום. מה התהום הזה אין לו חקר, אף הרשעים כן. "ורוח אלקים מרחפת" (שם), זה רוחו של מלך המשיח

זה מובן? לכן יש שלבים: קודם כל שלב של מלכות בבל, אח"כ מדי, פרס, יוון, ורומא, רומי. ואח"כ בסוף מלכות המשיח. זה המקור של הפרק של המהר"ל. זה מובן? אז ניקח את הספר עכשיו.

והמהר"ל מסביר בפרקים הקודמים מה מאפיין את כל מלכות ומלכות שמטרתיהן להתנגד לכל השלבים של ההכנה של מלכות ישראל. כל המלכויות האלו לוקחים את המלוכה מישראל, ורק באחרית הימים מחזירים את המלוכה לישראל. והוא נותן לנו הסבר כזה: כמו שבנשמת הנפש האדם יש כמה כוחות, גם כן בבחינת כלל המין האנושי, הכוחות האלו פועלות במלכויות. ולכן כוח הנפש זה במלכות בבל, ואח"כ כוח הרוח זה במלכות יוון, אח"כ כוח השכל זה במלכות יוון.

קהל: [...]

מניטו: מה אמרתי? לא, אמרתי מדי – רוח לא? טוב יש בעיות, יש לי בעיות עם הביטוי...

אני חוזר על זה: הכוח המאפיין את מלכות בבל זה כוח הנפש, "גסות רוח", נפש. אח"כ מדי זה הרוח, אח"כ יוון זה השכל. ואח"כ באה המלכות הרשעה (זה רומא) שכוללת את כל הצורות של נפש האדם: נפש, רוח, נשמה (שכל), והיא שמתנגדת לישראל בכל הכוחות בבת אחת. תראו בקטעים שכותבים בפרק שלנו את ההסבר של המהר"ל שהוא מביא לפי המקורות בפסוקים, נלמד. ופה מתחיל:

ודע כי החומר הוא מתפעל

⁸¹ המלך – שמלך מעצמו ולא היה מזרע המלוכה:

החומר הוא בגדר, בהגדרה של כוח הנפש - הוא מושפע מכל ההשפעות, הוא מתפעל. הוא לא פועל, הוא מתפעל. תראו, אני רוצה לקרוא את כל הפרק כי זה... צריך להתחיל את כל הנושא כדי להבין את...

ולכך בני אדם שהם בעלי חומר אינם עזים וקשים

- אין להם היוזמה של העזות. ויש הבדל, אני מציין מיד, בין "עזות" ל"עזות פנים". "עזות פנים" זה שלילי, מבחינה מוסרית, כן? "עז פנים לגהנום"⁸². אבל עזות, (והמהר"ל חוזר על המקורות האלו) "עזות" זה מידה חיובית. למשל, במשנה בפרקי אבות: "היה..."

קהל: עז כנמר

מניטו: עזר כנמר⁸³. יש הבדל בין "היה עז כנמר" "לעשות..."

קהל: רצון אביך שבשמים".

מניטו: זה חיובי, וזה מידה חיובית. זה היוזמה של הרצון, אבל "עז פנים" זה המכשול, זה הכישלון של העזות. בהגדרה השלילית. לכן יש הבדל.

אינם עזים וקשים

בני אדם ששייכים לחומריות - הם בבחינת "מתפעל", מקבלים השפעה, והם מגיבים על ההשפעה. אבל אין להם היוזמה בבחינה השלישית שהיא בחינת השכל-הנשמה בהגדרה של המהר"ל.

אבל ישראל שנתנה להם התורה, הם עזים וקשים לגמרי

פה יש הגדרה מעניינת, ואנחנו יודעים שזה אמת: ישראל, הם "עזים וקשים לגמרי", לכן זכו למדרגת מתן תורה. צריך להיות "עז כנמר" כדי להיות מסוגל לעבודת התורה. ועוד נמשיך:

ודבר זה בארנו בכמה מקומות. ולכך ראה דניאל

בנבואה שלו

אומה זאת, שהיא מוכנת אל החכמה ביותר

במקביל למקור שראינו במדרש רבה, יש גם הפרק של נבואת דניאל, שהוא רואה את ההתפשטות של המלכויות האלו בבחינת חיות, והחיה השלישית בחלום דניאל זה נמר. מיד המשמעות היא מדויקת: זה הכוח השלישי, כוח השכל שנקרא: "עזות רוח", לא "עזות פנים" אלא "עזות רוח". ולכן הוא רואה איזה חיה שנקראת "נמר"

שהיא מוכנת אל החכמה ביותר משאר אומות, ראה אותה נמר, שהוא היותר

עז. ולפיכך האומה הזאת בקשו שיכתבו להם חכמים התורה (בלשון) יונית,

אתם זוכרים במה מדובר: כי דווקא תרבות יוון ביקשה שחכמי ישראל יכתבו את התורה. כי הם היו מסוגלים ל... איך אפשר לומר? לגזול את התורה מישראל, מכיוון שהתרבות שלהם היתה מסוגלת לאותה מדרגה של חכמה.

תרבות בבל ראתה את הכוח של ישראל בבחינת הנפש, והתנגדה לזה; תרבות מדי בבחינת הרוח - והתנגדה לזה; ופה אנחנו מגיעים לשלב השלישי, של יוון, של העימות בין יוון וישראל, ודווקא בנבואת דניאל זה בצורת נמר, שזה מסמל לסגולת הכוח השכלי השייך

⁸² מסכת אבות ה כ
⁸³ שם

לתורה. יוון זה לא ישראל, ולכן אינם מסוגלים לתורה בקדושתה, אלא מסוגלים למדרגת חכמת התורה ולכן דווקא ביקשו לגזול מישראל את התורה כחכמה. לא כקדושה כי אין להם שום שייכות לקדושה, אבל הם מסוגלים להבין את חכמה התורה כחכמה, ורצו לקחת מישראל את התורה כחכמה, כדי לתרגם אותה ליוונית. אתם מבינים את חומרת המאורע, כן?

כמו שמפורש במסכת מגילה (מגילה ט א). אף כי בודאי אין לאומה הזאת חלק בתורה

ואני מוסיף, מסביר: בבחינת הקדושה,

כמו שאמרנו

מקודם

ומכל מקום בקשו לכתוב להם התורה בלשון שלהם. וזה מורה שהחכמה שייך להם ביותר מן שאר האומות.

יש קצת הומור בזה: אנחנו יודעים שהיו מייסדי הפילוסופיה. לכן היו מסוגלים להקשר לעניין של חכמה. מצאו ספר שעם ישראל אמר שזה נבואה. שהספר, אפשר להגדיר, התורה – אפשר להגדיר אותה בפסוק מיוחד: קדושים תהיו כי קדוש אני. טוב, זה לא מעניין אותנו הקדושה, אבל הבינו למשל את הפסוק: "וראו כל העמים" (פחות או יותר זה ככה) כי "עם חכם ונבון..." אתם זוכרים את הפסוק בספר דברים?⁸⁴ תפסו את עניין החכמה שיש בתורה, ורצו לגזול מישראל את אותה חכמה ולתרגם אותה ביוונית. זה מובן? אז אני חוזר על זה:

וזה מורה שהחכמה שייך להם ביותר

כן, רציתי לציין, אולי דיברנו על זה כמה פעמים: שפרש"י נתן פירוש למילה "פילוסוף" פעמיים במשל, במסכת שבת בפרק "כל כתבי הקודש" מפרש "פילוסוף" המילה "מין". מה זה מין?

קהל: מינות

מניטו: מי שמראה את עצמו כאילו מאמין, אבל אינו מאמין, אז נקרא "מין". ובמסכת עבודה זרה רש"י מסביר את המילה פילוסוף כ"חכמי אומות העולם".

דיברנו פעם על זה, אני רוצה להסביר את זה בהקשר לנושא. ולכן יש לנו 2 פירושים של רש"י במסכת שבת פרק "כל כתבי הקודש", הפרק מתייחס לשאלה הבסיסית מה זה ספר של כתבי הקודש, מה זה ספר של חכמה. יש הבדל מהותי בין שתי ההגדרות האלו. אז במסכת שבת, רש"י מסביר "פילוסוף" זה "מין"⁸⁵. במסכת עבודה זרה הוא מסביר המילה "פילוסופים" בלשון רבים – "חכמי אומות העולם", (שהיו פילוסופים, הם חכמי הדרום, זה מסכת עבודה זרה). לאמתו של דבר אין סתירה. מכיוון שבהקשר לנבואת ישראל – מי שלא מאמין בנבואה הוא "מין". בהקשר לעבודה זרה – מי שלא מאמין בעבודה זרה הוא חכם, ולכן אין סתירה. הבנתם את זה כן? ולכן יש נושא מעניין מאד, ושוב חוזר כל העניין הזה בימינו אנו, מה עדיף? פילוסוף של אומות העולם, או פילוסוף של ישראל?

קהל: אומות העולם

⁸⁴ דברים דו ו

⁸⁵ רש"י מסכת שבת דף קטז עמוד א: פילוסופא – מין.

מניטו: למה?

מכיוון ש... מה זה פילוסוף? מי ששולל כל עניין נבואה. זה מובן כן. אין דבר כזה בפילוסופיה נבואה. לא מובן, שוללים את זה. אז מי ששולל את הנבואה, יש 2 אפשרויות: או מדובר בנבואה של עובדי עבודה זרה – אז הוא חכם, מכיוון שהוא שולל את מה שצריך... אם מדובר בנבואת ישראל – ברור שהוא "מין". זה מובן?

יש איזה מין פרדוקס – מצד אחד הוא חכם, מכיוון שהוא שולל את העבודה זרה. מצד שני הוא מין – מכיוון ששולל נבואת ישראל. ולכן אם הוא גוי – הוא נקי מכל חטא, דווקא הוא חכם. אם הוא יהודי נאמר, אז פה יש בעיה. אם הוא תלמיד חכם – אז נקרא "מין", אם הוא עם הארץ, אפילו אפיקורוס אי אפשר לקרוא לו. צריך להיות תלמיד חכם כדי להיות אפיקורוס. הבנתם את ה...? זה מובן? טוב, אז אני חוזר לנושא.

פה המהר"ל מציין כאילו דרך אגב, שתרבות יוון היתה מסוגלת למה שאנחנו מגדירים "חכמה". ולכן כשראו את ספר התורה, אז ראו בו חכמה, ורצו לקחת את זה בבחינת חכמה, ורצו לתרגם את החכמה ליוונית. את החכמה של התורה ליוונית.

בבחינת עם ישראל, שקיבל את הנבואה מנביאי ישראל מהתקופה הקודמת, זה ברור שזה לא רק חכמה. שזה קדושה. אבל היוונים לא היו מסוגלים לתפוס את הצד הקדושה שהיתה באותה חכמה, ורצו לקחת את זה כחכמה. טוב אז נמשיך.

אה... עוד הוספה: תוספות, דווקא באותו מקור של מסכת שבת מביא את פירושו של רש"י – "מין", ואח"כ מביא את... לא הוא לא מביא את זה, זה ממקור אחר, של עבודה זרה, מביא מה ש... תוספות אומר: "ושמעתי מיהודי שבא מיוון שפילוסוף, המשמעות זה 'אוהב החכמה'"⁸⁶. ויש עוד גרסא, חבל לא הבאתי את הספר: "ואית דגרסי פילא סבא"⁸⁷ בארמית, והוא מביא מקור בתרגום – ש"פילא סבא" זה זקן ליצן. "פילא" זה ליצן בארמית. מי שאומר שהוא רוצה לדבר על החכמה אבל לא היתה נבואה. לפי התוספות זה הגדרה של ליצן. תפסתם את ההסבר. אולי בצורה אחרת, מי שאומר: "אתם רוצים לדעת? יסוד החכמה זה שאי אפשר להגיע לחכמה". זה כל הפילוסופיה. ולכן הוא מסביר את זה: "פילו" – "סוף": "פילא" – "סבא" בארמית. זה מובן...

חשיבות הפרדה בין המוץ לתבן של תרבות יוון

אז אני חוזר לעניין:

ולכך דרשו ז"ל "יפת אלקים ליפת"

אתם זוכרים שזה הברכה של נוח ליפת: "יפת אלקים ליפת"

וישכן באהלי שם" (בראשית ט, כז), ופרשו ז"ל (מגילה ט ב) אמר רב חייא בר אבא, היינו טעמא דכתיב "יפת אלקים ליפת" מיפיותו

איך קוראים את זה?

יפיותו של יוסף, היופי... סליחה, אמרתי "יוסף"? זה גם כן נכון...

⁸⁶ תוספות מסכת שבת דף קטז ע"א:

פילוסופא – מין כדפי' בקונטרס ורבינו שמע [מיהודי אחד שבא מארץ יון ואמר] דבלשון יון פלוספוס הוא דוד החכמה ואית דגרסי פילא סבא והוא לשון לצון שחוק כדאמר באיכה רבתי דפלי ביהודאי פירוש ששחק ונתלוצץ.

היופי של יפת -

יהא באהלי שם

"יפת אלוקים ליפת וישכון באהלי שם". איזה מין ברכה בזו. החלק של יפת זה היופי. ודווקא מכיוון שהיופי זה החלק של יפת, עתיד לשכון באהלי שם. ההסבר של הגמרא זה: הרשו לתרגם את התורה, את ספרי הקודש, נאמר, בַּק בלשון יוון. מכיוון שהוא שפה יפה. כי היופי של יפת זה יוון, אומרת הגמרא. ואנחנו יודעים שזה הסגולה של יוון: כל היופי של ה... נאמר, הגאונות, הגניוס של יפת - סופסוף אנחנו מוצאים אותה ביוון.

ולכן כשנתנו רשות לתרגם (אני מתכוון לסנהדרין כן?) לתרגם את ספרי הקודש - קודם כל נתנו רשות לתרגם בַּק בלשון יוון. וזה דווקא בפרק "כתבי הקודש". אני לא רוצה להפליג בסוגיות שמה, כי אין לנו מספיק זמן כדי לראות את כל הפרק. אבל תראו את פרק "כל כתבי הקודש" במסכת שבת: כשחולקים כבוד לתרגום ביוונית במעט באותה מדרגה שחולקים כבוד לכתבי הקודש בעברית עצמה.

אז ההסבר הוא ככה: איך יפת ישכון ב"אהלי שם"? כשיתרגמו את כתבי הקודש בלשון יוון.

אתם מרגישים שיש משהו דומה לסתירה פה: מצד אחד המהר"ל מסביר לפי המקורות להגדיר את יוון בתחרות עם ישראל שגנבו ממנו את החכמה שבתורה כשתרגמו את התורה. וזה המקור של ה"בראשית רבה"⁸⁸ - שהחשיכה את עיני ישראל ואמרו להם: כתבו על קרן השור "אין לכם חלק ונחלה באלקי ישראל".

מצד שני יש איזה שבח ללשון יוון. אם כבר יש צורך לתרגם את כתבי הקודש בשפה אחרת - אז הרשות ניתנה קודם כל [ליוון]. אח"כ הרשות ניתנה לכל השפות. ודווקא לפי דעתי, מכיוון שהיהודים לא היו מבינים עברית אז היו צריכים לקרוא בכל לשון שאתה שומע. ודווקא בלשון יוון.

פה יש נושא חשוב מאד: יש הבדל בין לשון יוון, תרבות יוון - מצד אחד, והפילוסופיה היוונית, החכמה היוונית. זה שני דברים שונים לגבי החכמים. הם נתנו כבוד ליופי של... הלשון והתרבות של יוון, והיו בעימות, במלחמה עם הדעות של החכמה היוונית. זה לא קל כבעיה כן? כי יש צד חיובי ביופי של לשון יוון, ויש צד שלילי לגמרי (ונראה למה) בצורה שהיוונים, בעיקר הפילוסופים רצו לסלף את חכמת התורה.

אז המהר"ל ממשיך בהסבר:

כלומר מן היופי של בני יפת, וזהו לשון יוני, שהוא היפה יותר, יהיה התורה באהלי שם

זה מובן או צריך לדייק עוד? זאת אומרת: איך מתקיים הפסוק: "יפת אלוקים ליפת וישכון באהלי שם"? אם היופי של יפת יהיה אמיתי (וסופסוף זה מתגלה ביוון) אז יפת יכול לשכון באהלי שם. איך? בתרגום של התורה בלשון יוונית.

ולכן רציתי מיד לדייק: יש הבדל בתפיסת החכמים בעניין של היופי השייך לסגולת יוון, שהיא יופיו של יפת, וחכמת היוונית שתרגמה את קדושת התורה לצורה תרבותית שונה לגמרי, שייכת לחכמה החילונית של יוון. אתם מבינים את חשיבות הבעיה.

כי מותר להיות התורה בלשון שלהם, וכל זה מפני שיש להם החכמה יותר

⁸⁸ בראשית רבה פרשת בראשית פרשה ב סימן ד

משאר אומות.

אפשר אולי להגדיר את זה ככה: יותר מכל שפות יש סיכוי שהתרגום של כתבי הקודש בלשון יוונית יהיה יותר קרוב לאמת של חכמת התורה מִשָּׂאָר לשונות. זה מובן? אבל מה קרה? קרה שתרבות יוון רצתה לחלל את קדושת אותה החכמה של התורה, ולכן התחיל העניין.

אצלכם יש פירוש על מסכת אבות שנקרא "מגן אבות" מחכם גדול ששמו היה... דווקא באלג'יר...

קהל: הרשב"ץ?

מניטו: הרשב"ץ, כן. אז הוא מסביר את זה באופן ברור מאד: ההבדל בין לשון יוון וחכמת יוון⁸⁹.

הפיתוי לתרגום היווני

זה מסביר לנו למה היה כל כך פיתוי לעם ישראל שבאותה תקופה לתרבות היוונית. מי שלמד את הלשון הזו, יוונית, יכול להבין שהיה פיתוי כזה. אם כבר צריך לתרגם אז כדאי ביוונית ולא בלשון אחרת. נמשיך:

והקירוב הזה עצמו, זאת אומרת הקירוב של סגולת החכמה השכלית ביוון, וסגולת החכמה הקדושה בישראל

והקירוב הזה עצמו

זאת אומרת: הקירוב שסגולת החכמה השכלית ביוון, וסגולת החכמה הקדושה בישראל

והקירוב הזה עצמו היה גורם שרצו לאבד מהם התורה

להאביד מישראל את התורה.

ולכן כשהיו שולטים בארץ יהודה אמרו: תביאו את הקרבנות שלכם, אבל על קרן השור של הקרבן כתבו: "אין לנו חלק ונחלה באלוקי ישראל", ועוד זה יתבאר.

כי אין גבור מתקנא אלא בגבור שכמותו, ולפיכך רצו לאבד מהם התורה

זה ביטוי יפה. ולכן, מהו הפסוק שנקרא בין לבין⁹⁰? אני חוזר על מה שאומר המהר"ל אומר פה: "אין גיבור מתקנא אלא בגבור שכמותו". חכמי בבל לא היו יכולים להתחרות עם חכמת התורה, מכיוון שלא היו מסוגלים להיות חכמים באותה מדרגה. גם כן חכמי מדי. אבל חכמי יוון כן – תפסו דווקא את הנקודה של אותה חכמה שיש בתורה – אנחנו צריכים אותה. נאמר את זה ככה: לגבי האוניברסאליות של התרבות האנושית כולה, הספרייה של אלכסנדריה, כן? בתנאי: שלא יהיה קשר... איך אומרים את זה? מיוחד, ייחודי, של העם היהודי. תפסיקו לומר: "זה החכמה שלנו, זה הכתובת שלנו", תנו את זה לכל העולם כולו ("אור לגוים") בלשון יווני. מכיוון שזו היתה המלכות של אותה תקופה.

מה הפסוק בתורה שהוא מתנגד למה שאמר פה הרב? "כי אין גיבור מתקנא אלא בגיבור שכמותו". "לכן נאמר...?" כדי לתקן את זה? זה דבר פשוט ויפה: "ואהבת לרעך כמוך". כי פה יש סכנה של קנאה. הבנתם את ה...?

⁸⁹ פירושו של הרשב"ץ בספרו "מגן אבות", לא מצאתי עדיין את המקור המדויק
⁹⁰ לא מובן. נשמע גם כמו "בגלל זה".

ולפיכך רצו לאבד מהם התורה. ולכך אמר כי מלכות שלישית מתיחס אל חיה

בחזונו של דניאל

שהיא נמר שיש לה ד' כנפים (דניאל ז, ו), כי החכמה הוא מתפשט בכל צדדין לרוחב ולאורך

טוב אני מדלג על ההסבר הזה

ואין לה גבול כלל, רק מתפשט בכל מקום. ולכך היה מדמה זה לנמר שיש לו ד' כנפים, שהכנפים מורים על התפשטות בכל ד' רוחות, וכבר בארנו זה במקום אחר, וזה מבואר⁹¹ בכל מקום. ולכך אמר על אומה זאת

זה בארמית, בספר דניאל: שהיא תפשט בכל הארץ. ובלי שום ספק: הכוח, הסגולה של תרבות יוון התפשטה (כך אומרים?) התפשטה בכל העולם כולו. וזה בחינה... בכל הארץ כולה

קהל: מניטו, חכמה ב[...]?

מניטו: לא [...]. מצד האומנות זה מסוגל לאיזה אופי תרבותי. אבל יש איזה בחינה של חכמת יוון שהתפשטה על כל העולם כולו. בבחינה ממש כלל עולמית.

קהל: מדעית

מניטו: המדע. כי הלשון של המדע זה סופסוף המתמטיקה היוונית. וזה הגיע למדרגה של "ויהי כל הארץ שפה אחת"⁹². זאת אומרת - זה בא מיוון, כן? וזה דווקא המדע של החיצוניות של העולם. יש צד של אסתטיקה - יופי, ויש צד של מדע - זה המתמטיקה. אני לא אומר שלא היו גם לפני היוונים תרבויות ועמים שידעו מתמטיקה, אבל הסגנון המתמטיקאי של היוונים הוא הוא שהגיע לאותה מדרגה של "ויהי הארץ שפה אחת". זה מובן? זה שייך לשטחיות של המציאות, לחיצוניות של המציאות, כפי שראינו כבר בשיעור הקודם כשלמדנו את הפרק ב"אורות". זוכרים את זה?

אבל הלשון השייך, השפה השייכת לפנימיות של המציאות, לרוחניות, לנשמה, לערכים של הקדושה - זה הסגולה של עם ישראל. אז כל עוד שיוון הסתפקה בחלק, בסגולה שלה: היופי, (אני חוזר בהגדרות: היופי, האמת של המציאות החיצונית, דהיינו - המדע) זה היה בסדר, זה היה הסגולה של יוון. הסגולה של ישראל זה הנבואה: הידיעה, המדע של פנימיות המציאות של הקדושה של עולם הפנימי של הנשמה. אבל כשיוון רצתה לקחת גם את הסגולה של עם ישראל - אז המלחמה התחילה. תפסתם את העניין?

הבחירה השגויה בין תרבות פרס לתרבות יוון

יתכן שהיתה פה איזה מין... איך אומרים את זה? חכמי ישראל לקחו סיבני גדול, הפיתוי היה גדול גם כן: לתת, לתרגם את התורה בלשון יוון. אבל לפי דעתי לא היתה ברירה, זה נעשה בעל כורחם. ואנחנו רואים לפי המציאות התרבותית של עם ישראל בכל תקופה: דווקא (ויש לנו הרבה עדויות מאותה תקופה) היהודים ובכללם הרבה מחכמי ישראל, בחרו את התרבות היוונית על התרבות הקודמת של פרס, מדי ובבל, וזו היה הכישלון של התרבות היהודית דאז. מכיוון שכל עוד היהודים היו נאמנים לתרבות הפרסית

⁹¹ למרות שזה לא נשמע במקור, אבל נשמע כאילו מניטו אומר במקום המילה "וזה מבואר" - "וזה נבואה".
⁹² בראשית יא א

המדאית⁹³ (כך אומרים? מדאית? באל"ף כן?) הבלית – שזה הכלי של החכמה של התלמוד. זה תרבות בבלית, זה לא תרבות יוונית כן? אז הכל היה עוד קשור לתקופת הנבואה. לכלים התרבותיים של תקופת הנבואה. מיד כשהתחילו להעדיף, לבחור, את התרבות היוונית ככלי של תרגום⁹⁴ התורה, ואח"כ הלטינית – זה היה הרס של המסורת, והתחלת הצדוקיות.

אתם מבינים שפה יש נקודה חשובה מאד: סופסוף, אם אני הולך לסוף הנושא הזה – מהו ההבדל בין עולם היהדות לעולם הנצרות? עולם היהדות נשאר נאמן לכלים התרבותיים של התקופה של הנבואה, דהיינו – התרבות הבלית והפרסית. הנצרות בחרה בכלים של יוון ורומי. וכל פעם שיהודי (תלמיד חכם, משכיל, נבון) עושה אותו דבר, זאת אומרת: זורק את הֶדְרָכִי החשיבה של התלמוד שהם בבליים ופרסים (מי שבקיא קצת בתרבות מבין את זה, [בקיא] בתלמוד, מבין את זה) ומעדיפים את הכלים התרבותיים של המערב – האוניברסיטאיים האקדמאיים, דהיינו: יוון ורומי – זה כבר הרס המסורת. זה ההבדל בין הישיבה והאוניברסיטה.

זה עניין של [...] תפסתם את זה?

הסיכוי, הסיכון, והכישלון של חכמי ישראל

קהל: למה לפי זה דרשו: "יפיפותו של יפת ישכון באהלי שם" – שמותר לתרגם את התורה ליוונית?

מניטו: נכון, לכן אני אמרתי, התחלתי קצת: זה היה פיתוי, ולקחו סיכון חמור. זה נכשל.

זה היה יכול להיות אפשרי אם לא היתה אותה מלחמה תרבותית שהיוונים לא הסתפקו בסגולה שלהם. דהיינו – החכמה של החיצוניות של המציאות, עולם האסתטיקה ועולם המתמטיקה – רצו לטפל (והמושג במקומו) בנושאים של הנבואה – פילוסופיה. ואז הכניסו חושך במקום האור, הכניסו את הטומאה במקום הטהרה, כפי שלמדנו בשיעור של הרב, כן? זוכרים את זה⁹⁵. כל עוד שאיש מדע עושה מדע – זה כשר למהדרין. אבל כשהוא מתחיל לפלסוף – הוא מתחיל לסלף. כי הוא מטפל בתחום שמחוץ לסגולה שלו. וזה התחום של הנביאים, של הנבואה.

אתם מבינים את ה...? סופסוף זה פשוט להבין את זה, אבל זה היתה מלחמה שלא נגמרה, כן?

ולפי דעתי ההסבר ההיסטורי תרבותי אפשר למצוא במה שאומר המהר"ל: כל עוד (אני חוזר על זה) שאנחנו נשארים בתחום החכמה התלמודית (אם זה בבלי, אם זה ירושלמי) דרכי החשיבה הם בבליים ופרסים, וכשעוזבים את זה ומתחילים ל... איך אני יכול לומר... לפלסוף עם דרכי החשיבה של יוון ורומי – זה כבר התחלה של הנצרות. וזה מתחיל בצדוקיות, וזה המצב עכשיו. כבר מתקופת הרנסאנס כבר עד ימינו אנו – זה ההבדל המהותי בין העולם הרוחני של הישיבה והעולם הרוחני של האוניברסיטה. ואין שום פשרה אפשרית – זה או זה או זה. אתם מבינים את זה כן? אז אני לא אומר שבלתי אפשרי להיות איש ישיבה עם מידע (לא מדע – מידע) אוניברסיטאי – זה אפשרי, התרבות היא אוניברסאלית. אני לא אומר שאי אפשר להיות איש אוניברסיטה עם מידע תלמודי, אבל איך מתחילים הפסוק הראשון של ספר תהלים? "אשרי האיש אשר לא הלך" הבנתם מה

⁹³ הכוונה כנראה לתרבות של מדי, ולא מדעית.

⁹⁴ נשמע גם כמו "לימוד" אבל נשמע יותר כמו "תרגום"

⁹⁵ הכוונה כנראה לשיעור על "מאמרי הראי"ה, חנוכה" של הרב קוק, בתחילת מאמר זה

שאני אמרתי...

ואני חוזר לעניין. זה מובן?

טוב, אז אתם רואים שהבעיה מתחילה עם ההתמודדות עם יוון. כל עוד שהיינו עם בבל – זה כוחות הנפש, תרבות של כוחות הנפש. והיתה מלחמה ביניהם. אבל זה לא הגיע עד השכל. מדי – זה עניין הרוח, הרגישות שבחיים, האומנות של "כוח המרגיש" כמו שאומר הרמב"ם⁹⁶. זה היה מדי. טעויות עצומות, אבל בלי שום שכל.

מיד כשמתחילים עם יוון אז זה כבר חומרת העניין.

לכן אני אומר: היה פיתוי לאותה אפשרות שאולי זה אפשרי לתרגם, וזה יהיה הקשר, הגשר, עם העולם הכללי דרך לשון יוון, מכיוון שכבר נאמר "יפת אלוקים ליפת". וזה נכשל!

קהל: למה לא אסרו את זה?

מניטו: מה? לא, התאבלו בזה. התאבלו. היה אבל כשעשו⁹⁷ את זה. מכיוון שבאופן היסטורי מדויק זה לא הסנהדרין שהחליטו לתרגם, אלא מלכי יוון, זה ה...

קהל: [...]

מניטו: נכון. הכריחו את חכמי ישראל לתרגם

קהל: אבל יש בתלמוד הלכות שלמות על זה ש... זה גם הלכה, ברמת ההלכה שמותר לתרגם ביוונית דווקא...

מניטו: לכן אני הבאתי את המקור של ה"מגן אבות". תראה, יש הבדל מהותי בין...

[סוף קלטת]

⁹⁶ שמונה קבצים לרמב"ם, פרק ראשון
⁹⁷ נשמע גם כמו "רצו"

הכישלון של חכמי ישראל בעקבות סגנון הלימוד היווני

התרבות יוונית, ספרות יוונית, כן? זה העולם שמתאר הרב, של היופי, של האמיתות שיש במציאות החיצונית של העולם. ומי שלומדים מתמטיקה גם כן רואים שזה רצון הבורא, לגבי הכלים של העולם.

מיד כשמגיעים לתקופה של הפילוסופיה - זה עניין אחר לגמרי. זה חכמי יוון שרוצים לדבר על הנושאים של הנביאים. אז זה מה שאומר המדרש: מביאים חושך במקום האור. יש איזה מין מימד טרגי במה שהם אומרים כשהם מדברים על הנושאים של הנשמה - מוות במקום חיים, למה? מכיוון שהחשיבה שלהם התרגלה לסדר של החיצוניות, וכשמדברים על הפנימיות - מכניסים בפנימיות את הסדר של החיצוניות: זה המוות בנשמה. תפסתם את זה?

והדוגמה המאפיינת זה הנצרות: זה איש של יוון שנשאר יווני, עם הטרגדיה שלו, ושמאמין באמונה של ישראל. אז הוא הופך את האמונה של ישראל מחיים למוות. זה מובן כן? זה ברור! זה המצב התרבותי של ה...

ואם אני חוזר לנקודה ההיא של ההבדל בין האווירה של עולם הישיבה, שלומדים את התורה עם כוח סגולי של החכמה השייך לישראל, אבל דרך דרכי החשיבה של בבל ופרס. מיד כשמתחילים ללמוד את זה דרך דרכי החשיבה של יוון ורומי - זה כבר נוצרי. זה קצת סכמטי מה שאני אומר, אבל לא כל כך, מכיוון שלאמתו של דבר זה חמור יותר.

קהל: יש גם... משתמשים חכמי ישראל ב...

מניטו: כל חכמי ישראל שהשתמשו בדרכי החשיבה של יוון ורומי - בכשלו. נקודה. אין יוצא מן הכלל. אין יוצא מן הכלל! והדוגמה זה לאו דווקא שפינוזה, שהיה כבר בוגד. אלא פשוט: מנדלסון. הוא התחיל בדרך ההיא - נכשל, מייד. ומידה כנגד מידה - בניו התנצרו. והוא היה יהודי אדוק כן? בניו כבר. מכיוון שהוא הורה להם את הדרך הלא נכונה. ואין יוצא מן הכלל!

קהל: אבל גם הרמב"ם השתמש בחכמה ההיא

מניטו: מה?

קהל: הרמב"ם

מניטו: אני לא דיברתי על הרמב"ם, אתה מדבר על הרמב"ם.

קהל: הוא לא השתמש באריסטו?

מניטו: נכון. מה אתה רוצה שאני אומר...? כבודו מונח במקומו. אבל אני חוזר על מה שאני אמרתי: בלי יוצא מן הכלל. כל חכמי ישראל שהשתמשו בזה בכשלו, נקודה. אל תביא את הרמב"ם פה. "והמשכיל ישכיל"... זה לא הנושא, אנחנו עם המהר"ל. אם אתה אומר כבר הרמב"ם, אז תאמר אולי "מיימונידס"⁹⁸, זה משהו אחר. הרמב"ם זה הרמב"ם. אתה מבין את ההבדל אולי, כן?

אז נחזור לנושא: איפה הגעתי?

וכל זה מפני שיש לה החכמה יותר משאר אומות. והקירוב הזה עצמו היה

⁹⁸ כך נכתב הרמב"ם בשפה היוונית וזה כנראה המקור לשם זה. עם הזמן התפשט כינוי זה, וכך החלו לכנות את הרמב"ם בשפות האירופיות ובתרבות הכללית. משיחות עם תלמידי הרב הבנתי שמניטו היה עושה הבחנה בין הרמב"ם כפי שהוא מוצג בצורה חלקית בשיח האקדמאי כאיש השכלה וכיוצר משנה פילוסופית - הוא "מיימונידס", לבין הרמב"ם על מכלול אישיותו שהיה בעיקר רב יהודי ופוסק הלכה - הוא הרמב"ם

גורם שרצו לאבד מהם התורה,

"מהם" זה ישראל

כי אין גבור מתקנא אלא בגבור שכמותו, ולפיכך רצו לאבד מהם התורה.

זה מה שאנחנו אומרים ב"על הניסים", אתם זוכרים?

קהל: לשכחם מתורתך

מניטו: "לשכחם מתורתך", ויש גרסאות "להשכיחם מתורתך". לא רק לנתק את התורה מישראל, אלא גם ישראל מהתורה. זה מובן. טוב, פה המהר"ל מסביר באופן חריף מאד, מה שקרה באמת: היוונים היו מסוגלים להבין את עומק החכמה שבתורה ולכן רצו לקחת אותה, ולנתק אותה מהישראליות שלה, מהקדושה שלה. וזו היתה חומרת המצב. ולכן המדרש, וגם במסכת מגילה, גם כן מביא את זה: "החשיכו עיניהם של ישראל ואמרו כתבו על קרן השור" ... קרבנות תביאוף אבל מבחינה דתית, בבחינת עבודה זרה של אומה זו או אחרת. "אין לכם חלק ונחלה באלוקי ישראל". הקשר הזה נותק לפי דעתם.

ורק רציתי להוסיף, המצב שאנחנו חיים עכשיו, מאז תקופת האמנסיפציה בחברה היהודית, ובפרט בחברה הישראלית, העימות הזו בין שני הגישות האלו: אלו שבאים ואומרים "התורה זה חכמה גדולה, יותר גדולה מכל חכמות אחרות" – אבל מאותו סוג. וזה שונה לגמרי מהמסורת שלנו שהתורה היא החכמה של הקודש, זה משהו אחר לגמרי. תפסתם את זה? והקודש שייך דווקא לעם ישראל. עם קדוש, תורה קדושה, לשון הקודש. ולכן לתרגם את התורה בלשון יוון – זה כבר משהו. כי זה לשון יפה, אמיתי, כשר, למהדרין. לתרגם את התורה בדרכי החשיבה של יוון – זה כבר משהו אחר. צריך לתפוס את זה שתקופות שונות... היתה תקופה של תרבות יוון מבחינת היופי, וכשהגענו לתקופה השניה של תרבות יוון מבחינת הפילוסופיה – זה כבר משהו אחר. הבנתם את זה?

הסתרת קדושת התורה ע"י חכמי ישראל והשכלותיה

קהל: בעניין של רצון של שינוי, זה "עשרה מקומות" בתרגום, כדי לשמור על הייחודיות הזאת של התורה?⁹⁹

מניטו: לפי הדוגמאות שמביאה הגמרא הם פחדו מהתגובה של היוונים מכיוון שדווקא בכל המקורות האלו היתה איזה נימה... אנטי-גויית נאמר, זהו. אז פחדו מזה.

לא, לפי דעתי זה היה יותר חמור: החליטו בכוונה לתרגם את זה ברובד הכי הכי תחתון של החכמה. הבנתם מה שאני רוצה לומר? זאת אומרת ניסו... הצליחו אני חושב. כי כשאנחנו קוראים את כל התרגומים שבאו אחריהם, ודווקא התרגומים הכי... האחרונים כן? אנחנו רואים שהמתרגמים לא מסוגלים [אלא] רק לתרגם לפי המשמעות הכי פחותה של הפסוק. ובזה הצליחו. כדי לא לטמא את הרוחניות הגבוהה של דברי הקודש. אבל מה? זה הביא

⁹⁹ תלמוד בבלי מסכת מגילה דף ט עמוד א:

דתינא: מעשה בתלמי המלך שבינס שבעים ושנים זקנים, והכניסן בשבעים ושנים בתים, ולא גילה להם על מה כינסן. ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם: כתבו לי תורת משה רבכם. נתן הקדוש ברוך הוא בלב כל אחד ואחד עצה, והסכימו כולן לדעת אחת. וכתבו לו "בראשית א'" אלהים ברא בראשית, "בראשית א'" אעשה אדם בצלם ובדמות, "בראשית ב'" ויכל ביום הששי, וישבות ביום השביעי, "בראשית ה'" זכר ונקבה בראו, ולא כתבו בראם, "בראשית י"א" הבה ארדה ואבלה שם שפתם, "בראשית י"ח" ותצחק שרה בקרוביה, "בראשית מ"ט" כי באפם הרגו שור וברצונם עקרו אבוס, "שמות ד'" ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על נושא בני אדם, "שמות י"ב" ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ובשאר ארצות ארבע מאות שנה, "שמות כ"ד" וישלח את זאטוטי בני ישראל, "שמות כ"ד" ואל זאטוטי בני ישראל לא שלח ידו, "במדבר ט"ז" לא חמד אחד מהם נשאתי, "דברים ד'" אשר חלק ה' אלהיך אתם להאיר לכל העמים, "דברים י"ז" וילך ויעבוד אלהים אחרים אשר לא צויתו לעובדם, וכתבו לו את צעירת הרגלים, ולא כתבו לו "ויקרא י"א" ואת הארנבת, מפני שאשתו של תלמי ארנבת שמה, שלא יאמר: שחקו בי היהודים והטילו שם אשתי בתורה.

איתו אסונות בעם היהודי! כי גם היהודים עצמם קוראים את הפסוקים רק בשכבה הכי תחתונה של המשמעות. תפסתם מה שאני רוצה לומר?

קהל: מיסיונרים

מניטו: לא לא, אני מתכוון למשהו קצת יותר אחר. אין לי דוגמאות עכשיו כי הנושא הוא רחב מאוד, רק באופן מופשט: בכל פסוק ופסוק יש משמעות לפי הפרד"ס, כן? ויש פרד"ס דפרד"ס, ופרד"ס דפרד"ס עד אין סוף, כן? אז המתרגמים, זאת אומרת הסנהדרין שתרגם, ה"שבעים" האלו, החליט לתרגם במילה היוונית היותר גסה, היותר חיצונית, היותר... גרועה, נאמר. כדי לא ללכלך את הרוחניות שבתורה. אבל מה... כל זה הביא איתו אסון גם כן ליהודים! הם קוראים את כתבי הקודש, אפילו בעברית, דווקא בשכבה היוונית של התרגום. תפסתם את זה? נמשיך.

ולכך אמר כי מלכות שלישית מתיחס אל חיה שהיא נמר

אה, זה קראנו כבר. איפה הגעתי? יותר למטה.

מאחר כי האומה הזאת יש בה החכמה, הרי השכל מתפשט

רגע, עוד למטה... לא זה זה:

כי כך ענין השכל. ולכך כפי מדת השכל, היא ממשלתם בכל העולם, והכל היה כפי המדה. ולכך המלכות הזאת לא היו מתנגדים לישראל רק מצד התורה השכלית ומצות התורה האלקית. וכך היה כל ענין מלכות שלישית, לבטל מישראל מעלת התורה האלקית, וכל דבר אלקי בפרט. היתה רוצה אומה זאת שלא יהיה חס ושלום לישראל מעלה אלקית. וזהו אומרם במדרש: "ושם הנהר השלישי חידקל – זו יוון"

זה עוד מדרש אחר בויקרא רבה¹⁰⁰: "חידקל" זה שם של הנהר, כן? וההסבר של המדרש הוא שהיא "חדה וקלה (חידקל) בגזרותיה", זאת אומרת: מתוחכמת, "הבה נתחכמה לו"¹⁰¹, על ישראל

ואומר להם: כתבו על קרן השור שאין לישראל חלק באלוקי ישראל, כי מלכות שלישית אומרת לישראל כתבו על קרן השור דוקא.

טוב, ופה יש מיד רמז שאני רוצה להסביר כהקדמה, ונראה את המקור שמביא המהר"ל עכשיו במסכת ברכות. ואותה טענה אנחנו מוצאים אותה אח"כ בעיקר אצל האסלאם וגם אצל הנצרות, אבל בעיקר אצל האסלאם: פעם הייתם עם סגולה של אותה חכמה אלוקית של הקודש. אבל נכשלתם. איזה חטא? חטא העגל. בחטא העגל יש לנו (אומרים אומות העולם) עדות – שאין לכם שום סגולה אלוקית של קודש יותר מאומות העולם, כי דווקא חזרתם לאותה תפיסת העולם של העבודה זרה. זה מובן לכולם? מכיוון שקרה דבר כזה, נכשלתם, בחטא העגל, אז דווקא (אומר המהר"ל בהסבר שלו של המקור של המדרש): כתבו על קרן השור – רמז לעגל – זה נגמר. אין לכם חלק ונחלה באלוקי ישראל. תפסתם את זה?

המתיוונים בימינו

זאת אומרת השאיפה של אומות העולם בבחינת יוון זה לאבד (כלשון המהר"ל) את סגולת

¹⁰⁰ ויקרא רבה (וילנא) פרשת שמיני פרשה יג
¹⁰¹ שמות א' י

ישראל בקודש שזה כבר נאבד. אז כך בצורות שונות זאת טענת הנצרות: "עבר זמנכם" זאת טענת האסלאם. וזאת היתה כבר טענת יוון: "כתבו על קרן השור" – זה עדות של הכישלון שלכם, אין לכם חלק ונחלה. הבנתם את זה?

ואני חושב שאפשר להוסיף את זה: ואם המהר"ל היה חי בדורנו, היה אולי מסביר יותר. מכיוון שהוא ראה מראש את חומרת המצב. כבר בזמנו המצב התחיל להיות חמור. וש... גם המתיוונים בתוך עם ישראל אומרים אותו דבר: אין שום הבדל בין סגולת החכמה של עם ישראל וסגולת החכמה של אומות העולם. אין לנו, אומרים כביכול, חלק ונחלה במה שאתם קוראים עניין הקדושה, אלוקי ישראל, לפי הנביאים.

אני שמעתי מחבר אחד שהיה בקונסוליה בניו יורק לפני 20 שנה כבר, שחזר מאמריקה (הוא לא קשור לעניין הריגול של...) שאמר לי ששמע מהרב ממונקאטש, אולי שמעתם על החסידות של מונקאטש¹⁰²? בולגרי, כן. משהו מיוחד. יש מהרבי שלהם – "אמרי יוסף" – יש הסבר, פירוש על רש"י לפי הקבלה. משהו לא רגיל. אז שאמר להם (הרבי ממונקאטש מניו יורק, הנוכחי, הוא אמר לקונסול הזה): בימי הביניים היו לנו בעיות קטנות. כל השאלות ותשובות של אותה תקופה זה שאלות קטנות, והיו לנו חכמים גדולים עצומים ענקיים כן? עכשיו יש לנו בעיות ענקיות וחכמים קטנים... זה יפה.

טוב זה נושא בפני עצמו. אילו היו לנו מורים כ-המהר"ל עכשיו – אולי אף אחד לא היה מבין אותם והוא היה כותב לדורות הבאים... אז אני חוזר על זה. אז אולי נתחיל במקור במסכת ברכות, וזה ההמשך אני אקרא את זה מהר מאד מכיוון שהעיקר זה ההסבר שלו. אתם זוכרים מה שכתוב בפרק חמישי במסכת ברכות על "ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני. אז תראו במהר"ל אני קורא את זה... פה:

שכחה סלקטיבית

ותאמר ציון עזבני ה' וה' שכחני

הגמרא אומרת (וזה הצעקה של עם ישראל בכמה וכמה דורות): שמענו שמועה, הנביאים אמרו, יש השגחה בין הבורא עולם ועם ישראל. אבל מאז תקופת סיום הנבואה, וזה רחוק מאד בזמן, לא תופסים את זה. ולכן כאילו עם ישראל אומר: "ותאמר ציון (דווקא ציון) עזבני ה'". ולא רק ש"עזבני", ו"ה' שכחני". אתם זוכרים את כל הסוגיות.

הגמרא שואלת:

היינו עזובה היינו שכוחה!

זאת אומרת יש כפל לשון. והיא מסבירה:

אמר ריש לקיש, אמרה כנסת ישראל

כך אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה:

¹⁰² יש חסידות מונקאטש –

(מתוך ויקיפדיה): חסידות מונקאטש היא חצר חסידית שנוסדה בעיר מונקאץ' (בעבר בהונגריה, כיום באוקראינה) בסוף המאה ה-19, על ידי הרב שלמה שפירא, נכדו של הרב צבי אלימלך שפירא מדינוב (ה"בני יששכר"). כיום נמצא מרכז החסידות בבורו פארק בברוקלין ובראשו עומד האדמו"ר רבי משה יהודה לייב רבינוביץ. אבל כנראה הכוונה לחסידות ספינקא שבספנצה במחוז מרמורש ברומניה. לא יודע אם יש קשר בין החסידויות. לא מבין בזה כ"כ. מייסד החסידות, ר' יוסף מאיר וייס מספינקא, כנראה נקרא כך בגלל שנולד בעיירה מונקאטש. והוא זה שחיבר את הספר עליו הרב דיבר – ה"אמרי יוסף" (מתוך ויקיפדיה: חי מ- י"ח באדר תקצ"ח – ספינקא, ו' באייר תרס"ט היה אדמו"ר, רב, מקובל ומחבר ספרים תורניים, מייסד חסידות בספנצה. היה תלמידם של האדמו"ר מוויזניץ, רבי שלום רוקח מבעלז, והמהרם א"ש).

**לפני הקדוש ברוך הוא: רבוננו של עולם, אדם נושא אשה על אשתו ראשונה –
זוכר מעשה הראשונה, אתה עזבתני ושכחתני**

זאת אומרת יש צרה כפולה – לא רק שעזבתני, ואולי יש לך איזה קשר עם אומה אחרת, כנסת אחרת (לא רצייתי לומר "כנסייה", אבל אתם מבינים...) עם דת אחרת... אז לא רק עזבתני אלא שכחתני!

וצריך לראות את זה ברצינות, זה החכמה של הגמרא שראתה את המצב של הייסורים בעם ישראל במשך דורות והרבה הרבה זמן. 2000 שנה וחצי כן? מאז ניתוק קשר הנבואה, ורואים בעולם הגדול כאילו אין שום זכר של עם ישראל, ולא דווקא, להיפך – יש איזה מין השגחה משונה לזרמים של תרבויות אחרות! זה הכוח של האמונה של אבות אבותינו במשך 2000 שנה. אז הנה:

אתה עזבתני ושכחתני – אמר לה הקדוש ברוך הוא:

וזו המשך הפסוק בנביא:

וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזַבְנִי ה' וְאֲדָנָי שָׁכַחְנִי:

אז התשובה של הנביא היא, מפי הקב"ה:

הַתְּשַׁכַּח אִשָּׁה עוֹלָה מֵרַחֵם בֶּן בֶּטְנָה גַם אֵלֶּה תְּשַׁכַּחְנָה וְאֲנֹכִי לֹא אֶשְׁכַּחְךָ:

זה ההפטרה שאנחנו קוראים, הפטרות של תנחומים אחרי תשעה באב.

אז הנה ההסבר של הגמרא. ופה יש איזה מין מדע של אסטרונומיה... משהו יוצא מן הכלל. תראו את זה במקור:

בתי, שנים עשר מזלות בראתי ברקיע ועל כל מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל

זה "צבא השמים" כן?

ועל כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון

זה כבר רומאי

ועל כל לגיון ולגיון בראתי לו שלשים רהטון

אני באמת לא יודע מה זה "רהטון", אם זה... איך אומרים את זה בצבא? אם זה אוגדה? גדוד או משהו כזה. טוב. צריך להיות מומחה בצבא הרומאי כדי להבין את ה... אבל כדאי לקרוא את זה:

ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו שלשים קרטון

קרטון זה אני יודע מה... חחח...

ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים גסטרא ועל כל גסטרא וגסטרא

זה גיסטרא או גסטרא? זה גסטרא

תליתי בו שלש מאות וששים וחמשה אלפי רבוא כוכבים כנגד ימות החמה

טוב, זה אסטרונומיה של ה.. מה הכוונה? אני בורא עולם, בורא עולמות. כל העולם כולו, "הקוסמוס" כמו שאומרים היוונים האלו, כן? בל זה – בראתי רק בשביל אותה בריאה שתביר בבורא עולם. אתם זוכרים את המדרשים הראשונים בהתחלת התורה: "בראשית ברא אלוקים", מיד רש"י מכניס בזה: בשביל ישראל שנקרא ראשית, בשביל התורה שנקרא ראשית. זאת אומרת, צריך את כל העולם כולו כדי להגיע לאיזה מין בריאה קטנה

שתביר בבורא עולם. "כל זה בשבילך". זה מובן? זה לא קשה להבין את זה. זה המון חכמות בזה, אבל סופסוף זה הכלל.

וכולן לא בראתי אלא בשבילך ואת אמרת עזבתני ושכחתני?

איזה בדיחה זה? תפסתם את התשובה של הקב"ה? זה מובן? אם זה לא מובן תגידו לי שאני אנסה להבין... למה זה לא מובן. כי אם כבר יש בכל העולמות איזה מין בריאה בעלת רצון, בעלת מודעות, בעלת... כל הערכים שיש בנפש של האדם, וסופסוף מתוך כל המין האנושי איזה מין בריאה חדשה שנקראת "ישראל" שמכירה בבורא עולם. לכן אם יש משמעות בכל העולמות כולם זה בשבילך, ואת יכולה לחשוב דבר כזה? "עזבתך ושכחתך"? אז זה ההמשך של הפסוקים:

התשכח אשה עולה

מבינים את פשט הפסוק? מה זה "אל תשכח אשה עולה"? מה? "עולה" זה כן, הבנים. הבנים כשהם עוד...

קהל: תינוקות?

מניטו: לא. מיד אחרי עובר. כשלוקחים על... טוב

אמר לה הקדוש ברוך הוא, כלום אשכח עולות אילים ופטרי רחמים שהקרבת לפני במדבר?

אז פה הקב"ה מזכיר לישראל מה קרה במדבר. איזה מין מסיבת חתונה. האם אני יכול שבפעם הראשונה בכל ההיסטוריה של העולם, הבאת לי עולות ופטרי רחמים לי, בורא עולם, והיו קרבנות... מקין והבל ואדם הראשון והלאה... לעבודה זרה. זה הפעם הראשונה שעולת התמיד בסיני, עולה כשרה. האם אני יכול לשכוח את זה?

קהל: אבל במדבר היה גם העגל כאילו...

מניטו: נכון נכון, זו הבעיה. זו הטענה של הגויים - העגל. אבל הקב"ה מסביר לעם ישראל מָה... כל המתח בין 2 הדברים האלו: הזכות והחובה

אמרה לפניו, רבוננו של עולם, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך, שמא לא תשכח לי מעשה העגל.

(אולי יש לך איזה... אבי אבות... חכם מהתלמוד¹⁰³)

שמא לא תשכח לי מעשה העגל

וזה הפחד של הנפש. כשחושבים על העניין של המשקל, המאזניים בין הזכויות והחובות. מכיוון שאנחנו יודעים: שאולי יש לנו זכויות, אבל אולי יש לנו חובות. אז יש איזה מין פחד: אם אין שכחה - אוי ואבוי הוא לא ישכח את החובות. אבל אם אין שכחה - הוא ישכח גם כן את הזכויות - אין משמעות בחיים. אתם מבינים איך יכולים להגיע לאפיקורסיות מפחד של יום הדין.

ופה יש דבר מעניין מאד. משוא פנים:

שמא לא תשכח לי מעשה העגל. אמר, "גם אלה תשכחנה"

מה זה "אלה"? בשאמרו "אלה אלוהיך ישראל". ה"אלה" הזה - תִשְׁכַּחנָה.

¹⁰³ הכוונה לתלמידה, בעקבות השאלה שלה שהקדימה את הגמרא

אז -

אמרה לפניו, רבונו של עולם, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך, שמא תשכח לי מעשה סיני. אמר לה - "ואנכי לא אשכחך"

זה יפה מאד. מה זה "אנכי"? כששמעת "אנכי ה' אלוקיך" - זה אנכי לא אשכח. כשאמרת "אלה אלוהיך ישראל (זה לשון חול - אלוהיך) זה אני אשכח. אז שמא יש משוא פנים?

אני רוצה להסביר לכם בקצרה מה כתוב בירמיה¹⁰⁴:

זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבְתָּ כְּלֹלְתִיךְ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמִדְבָּר

זה אותו נושא כמעט. מה זאת אומרת "זכרתי לך חסד נעוריך"? כיוון שיש שלבים בחיים של הנפש של הבריאה. הבן אדם כבריאה, בזיכרון שלו - יש שכבות (כך אומרים? או שכבות?)

קהל: שכבות

מניטו: שכבות, כן. אז בתקופת הנעורים - הכל טהור, הכל זכאי, הכל נקי, הכל יפה - "חסד נעוריך". אחר כך באים ימי הבגרות - אז חטאים. אז הזיכרון של החטאים בא על הזיכרון של החסדים ומלכלך אותו. ולכן למפרע, בזיכרון של האדם יש עניין של דעת טוב ורע מעורב. רק הקב"ה יכול לומר "זכרתי לך חסד נעוריך" - השלב שלפני החטא. הבנתם את זה? ולכן יש הרבה הסברים אפשריים לפי הדרש על "זכרתי לך" - אני יכול לזכור, זכרתי אני, לך, במקומך, כי את לא יכולה. אז הפחד של האדם - שמא זה מעורבב. אז אין תקווה, אין תיקון. זה הסוד של טוב ורע מעולם. כן? בערבובייה. אז רק הקב"ה יכול לזכור בזיכרון המוחלט את השלב של "חסד נעוריך" בלי שום לכלוך של חטא. זה מובן? אז זה הולך לפי אותו נושא.

חטא העגל

והיינו דאמר רבי אלעזר אמר רב אושעיא: מאי דכתיב גם אלה תשכחנה - זה מעשה העגל, ואנכי לא אשכחך - זה מעשה סיני.

ולכן כשבאים שונאי ישראל (פה בנושא שלנו - היוונים) שאומרים: קראנו את התורה, וראינו שיש מעשה עגל¹⁰⁵ ולכן נכשלתם, זה נגמר. אתם כמו כל הגויים תחת השפעה של המזלות. ומי שלמד את העניין של מעשה העגל עם כל המקורות דרך רש"י וכל המקורות, רואים את זה: החידוש של מעמד הר סיני זה - יש רצון למעלה מהמזלות, ומשה רבנו הביא משמה את "תורת המצוות". אבל עלה למרום ולא ירד. אז חזרו להרגל שלהם, לדת של העבודה זרה שלהם, של אותה תקופה עם סמל מיוחד של אותה תקופה וכן הלאה. זה בקצרה כן?

ולכן באים חכמי יוון ואומרים: מה ההבדל בינינו וביניכם? "כתבו על קרן השור ו...". זה מובן?

ואני חושב שזה בא מחמת הזמן הארוך בין התקופה התרבותית שכל דור ודור היה חי מזמן הגלות, ותקופת הנבואה. זה היה כ"כ רחוק שגם חלק מעם ישראל שוכח את זה, שכבר היה דור המדבר, שכבר היה מעמד הר סיני, שכבר היתה התגלות מלמעלה מהמזלות (זה

¹⁰⁴ ירמיה ב ב
¹⁰⁵ נשמע גם כמו "רגל".

החידוש של משה רבנו). ולכן נוטים אוזן למה שאומרים היוונים. ולכן אמרנו¹⁰⁶, צריך להבין את זה עמוק עמוק: כל חכמי ישראל שנגעו בזה – נכשלו. זה מובן?

אז אני חוזר על ה... ותראו איך דווקא זה הנושא המרכזי של הכוזרי. כל הויכוח בין המלך של ה... איך קוראים לו כבר, שכחתי... של הכוזר כן? והמחבר – זה על עניין מעשה העגל. אתם זוכרים את זה? זה, חשיבות מרכזית יש לכל הנושא כאן. ולכן דווקא ריה"ל מסביר לגוי הזה¹⁰⁷ (סופסוף התגייר, משמע שאפילו גר לא היה, מכיוון שהתגייר כן?) שצריך להבין את חומרת החטא לפי המעלה של החוטא.

וזה נושא חשוב מאד, וכדאי אולי שנחזור על העניין הזה: איך הריה"ל, רבי יהודה הלוי, מסביר את עניין של חטא העגל

קהל: הוא ממעיט את החטא מאד.

מניטו: ולא מספיק! מכיוון שלאמתו של דבר לא היה שום חטא מהסוג הזה של... אלא מה? שבחרו איזה סמל אפשרי שהתורה לא רצתה. זו הטעות שלהם כן? זה מובן? וסופסוף, לפי ההסבר של הכוזרי, יש רק סמל אחד כשר כדי לסמל את מעמד הר סיני – זה אותיות האלפא-ביתא. כי דרך אותיות האלפא-ביתא יש רמז ל"מי שאמר והיה העולם". זה למעלה מעבודת האדם¹⁰⁸. זה למעלה מהמזלות. כל סמל אחר, אפילו אפשרי, אפילו עם המשמעות שלו, ורש"י מביא איזה מקור שהיה איזה אות של קדושה שמה, כן?¹⁰⁹ תפסתם את כל זה? זה מכיוון שהתורה לא רצתה את זה. אז זה היה החטא שלהם. זה דומה יותר לשיתוף, איזה סמלי, מחטא עבודה זרה ממש.

ולכן זה היופי של הנשמה היהודית – סופסוף בלי שאף אחד לא אמר להם: היהודים בחרו בזה: בבית הכנסת מה אתם רואים בלוחות הברית? רק האותיות. זה הסמל האמיתי. מכיוון שזה רמז ל"במאמרו ברא שחקים"¹¹⁰. הבנתם את זה? מאחורי הדיבור יש "מי שאמר והיה העולם", זה – חוץ מהאותיות האלו כסמל לבורא – אין שום סמל לפי התורה. לפי התורה, לפי המדרגה של התורה – שום סמל אחר – זה עבודה זרה, אע"פ שיש מדרגות בקדושה גם כן שמה. אבל הקדושה של התורה, של חידוש התורה, של קידוש מעמד הר סיני, בבחינת הסמל אם יש צורך של סמל – זה רק אותיות התורה. ולכן אנחנו אומרים – "כביכול" – כ"ב יכול. כ"ב זה כ"ב אותיות.

קהל: בעניין ה... שאנחנו תולים ביוון

מניטו: שאנחנו? סליחה?

קהל: בעניין החכמה שאנחנו תולים ביוון. אם כבר דיברנו וציטטנו את הכוזרי, נדמה לי שהכוזרי גם תולה את החכמה בעם ישראל. כי הוא שואל שמה: "למה חכמה בגוים תאמין?" מפני ששלמה המלך הפיץ את זה וזאת חכמת ישראל...¹¹¹

מניטו: כן, אני זוכר את הקטע הזה. אבל תשמע – אם יהיה לנו עוד קצת זמן, אני לא יודע, אופס זה כבר מאוחר. בעוד כמה שבועות נגיע לזה במהר"ל עצמו. אני מציע את זה

¹⁰⁶ נשמע גם כמו "למדנו"

¹⁰⁷ הכוזרי מאמר א צז

¹⁰⁸ נשמע אולי גם כמו "עבודת האדמה"

¹⁰⁹ לא מצאתי מקור

¹¹⁰ מתוך ברכת הלבנה

¹¹¹ הכוזרי מאמר שני פ' סו: אמר החבר: ומה תאמר בחכמת שלמה, וכבר דבר על כל החכמות בכח אלהי ושכלי ושבעי, והיו אנשי העולם באים אליו להעתיק חכמתו אל האומות עד מהודו, וכל החכמות הועתקו שרשיהן וכללם מאתנו אל הכשדים תחלה ואחר כך אל פרס ומדי ואחר כך אל יון ואחר כך אל רומי, ולאורך הזמן ורב המצויעים לא נזכר בחכמות, שהם הועתקו מן העברים אך מן היונים והרומים, והמעלה לעברית בעצם הלשון ובמה שנכלל בה מהענינים.

ככה: שכבר הגיע הזמן, יש גם רמז באותה סוגיה בגמרא שבת שעם ישראל הוא עם פזיז. הייתי יותר מדי שאפתני וראיתי פרק... כלומר ההתחלה היתה קשה כי היו לי בעיות, אך רק עכשיו אני מתחיל לדבר בקלות. טוב, אז העניין הוא ככה: בשבוע הבא זה חנוכה, לא יהיה שיעור, בעוד שבועיים נמשיך באותו פרק כדי לגמור את הנושא ואח"כ נחזור לרב קוק. אז אתם רוצים להחזיק בדפים? אז צריך להחזיר אותם. לא תשכחו. "השכח אישה עולה"...